

X/5,5 b

IGU INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

PROBLEMATIKA ZEMLJIŠKE STRUKTURE V LUČI
DOLGOROČNEGA RAZVOJA SLOVENIJE

Ljubljana, Aškerčeva 12

LJUBLJANA, 1981

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE EDVARDA KARDELJA
V LJUBLJANI, Aškerčeva 12

PROBLEMATIKA ZEMLJIŠKE STRUKTURE V LUČI
DOLGOROČNEGA RAZVOJA SLOVENIJE

Naročnik: REPUBLIŠKI KOMITE ZA DRUŽBENO PLANIRANJE IN
INFORMACIJSKI SISTEM

Nosilec: Vladimir Klemenčič

v.d. direktor:
Špes Metka

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE EDVARDA KARDELJA
V LJUBLJANI, Aškerčeva 12

PROBLEMATIKA ZEMLJIŠKE STRUKTURE V LUČI
DOLGOROČNEGA RAZVOJA SLOVENIJE

Nosilec: dr. Vladimir KLEMENČIČ

Tekst napisal: Drago KLADNIK

Sodelavci: Božena ANTONIČ
Anton GOSAR
Ivo PIRY
Bibijana SAJKO
Metka ŠPES
Tatjana ZAKOTNIK

LJUBLJANA, marec 1981

K A Z A L O

UVOD	stran 2
PREGLED DOSEDANJIH GEOGRAFSKIM PROUČEVANJ KMETIJSTVA Z VIDIKA PROSTORSKIH ODNOSOV	5
KRATEK ORIS NAJZNAČILNEJŠIH PROCESOV TER PROBLEMOV V DANAŠNJI IN POLPRETEKLI KMETIJSKI PRODUKCIJI	14
METODOLOŠKI PRISTOP	41
OSNOVNI DRUŽBENOEKONOMSKI KAZALCI RAZVOJA.....	65
NEKATERI FAKTORJI IN ELEMENTI KMETIJSKE PRODUKCIJE S POUDARKOM NA VLOGI ZEMLJIŠKE STRUKTURE.....	88
ZEMLJIŠKA STRUKTURA Z OGIROM NA ZEMLJIŠKE KATEGORIJE.....	114
SKLEPNE MISLI.....	118
BIBLIOGRAFIJA.....	121
SEZNAM TABEL.....	151
SEZNAM KART.....	152

UVOD

Problematika slovenskega podeželja je postala po drugi svetovni vojni skladno z naglim družbenoekonomskim razvojem izredno pereča. Proces preslajanja iz agrarnih v neagrarne dejavnosti je dosegel stopnjo, ko lahko nadaljne vztrajanje na trenutnih normativih v kmetijski dejavnosti še očitneje poglobi neskladja v razvoju podeželja in urbanih sredin. Zato bi bilo potrebno čimprej nedvoumno pokazati na strukturno-organizacijske pomanjkljivosti v agrarni produkciji ter sprejeti ustrezne ukrepe, s katerimi bi v prvi fazi skušali zajeziti ali vsaj ublažiti negativne razvojne tendence, v končni fazi pa jih povsem odpraviti oziroma zagotoviti enovit regionalni razvoj v vseh predelih Slovenije. Da bi bili izbrani pravilni ukrepi, njihovo uspešno sprovajanje ter nadzorovanje, je potrebno temeljito poznavanje problematike in natančna opredelitev vloge določenih dejavnikov in elementov družbenoekonomskega razvoja.

Problematika zemljiške strukture predstavlja eno od ključnih točk v prizadevanjih povečati kmetijsko produkcijo na osnovi modernih agrotehničnih in organizacijskih dognanj. Žal je značaj zemljiške strukture zaradi privatnolastninskih odnosov izredno trdovraten in zahteva temeljite rešitve političnih razsežnosti. Vpliv posameznih elementov zemljiške strukture na produktivnost in perspektivnost kmetovanja je v globalu dodobra znan, pa naj gre za spreminjanje površin zemljiških kategorij, premajhno velikost posesti ali posestno razdrobljenost. Vendar je premalo znan regionalni vidik oziroma členitev po posameznih relevantnih območjih slovenskega prostora, saj dosedanja spoznanja vendarle izpričujejo precejšnjo notranjo zdiferenciranost, čeprav so razmere v kmetijstvu slej ko prej v vseh območjih slabe. Kakšna pa je stopnja teh slabosti, naj odgovori pričujoči elaborat. Seveda bomo prikazali tudi morebitne pozitivne težnje.

Zgodovinski vpliv fevdalne in tudi kapitalistične dobe ni prinesel nikjer v Sloveniji v zemljiško strukture nič dobrega: majhno posest in veliko posestno razdrobljenost^{ki} z naglim razvojem agrotehnik ne nudita optimalnih možnosti za agrarno produkcijo

Produktivnost kmečkega dela se ne more meriti s produktivnostjo v ostalih proizvodnih dejavnostih, zato mora kmet za zagotovitev kolikor toliko normalnega življenja delati 12 ur in več skozi večino leta (v zimski dobi prevladuje prikrita brezposelnost), tako napet delovni ritem pa predvsem mlajši del prebivalstva odvrača od kmetovanja.

Poglavitno oviro za tako nizko produktivnost predstavljajo prav omenjene strukturne pomanjkljivosti, zato bo potrebno s celovitim planiranjem zagotoviti izenačitev ravni produktivnosti v vseh proizvodnih dejavnostih. Za izpolnitev navedene naloge pa bo nujna temeljita sprememba zemljiške strukture, kajti nihče ne sme od sedanjega kmeta zahtevati brezkončnega vztrajanja pri današnjem načinu agrarne produkcije, zaradi katere je primoran delati več kot nekmet, a se odreči marsikateri pridobitvi najnovejše dobe. Produkti kmečkega dela pa postajajo vse bolj cenjeni in tudi pri nas se vsako leto globlje zavedamo, da predstavljajo bazo za razvoj ostalih gospodarskih panog. Zaradi slabe produktivnosti in teženj po izenačevanju dohodka glede na količino vloženega dela, se hitro dvigujejo tudi cene kmetijskim produktom in dosežajo danes že nerazumno visoke vrednosti. S temeljito reorganizacijo bi lahko vplivali tudi na izenačitev proizvodnih cen s cenami na svetovnem tržišču.

Za opredelitev procesov spreminjanja zemljiških struktur je bilo potrebno analizirati poglavitne družbenoekonomske elemente regionalnega razvoja, ki so z omenjenimi pojavi v vzročno-posledičnem odnosu. Preko omenjenih dejavnikov in procesov spreminjanja zemljiške strukture je ta fenomen predstavljen v kompleksnejši luči, predvsem pa preko človeka kot aktivnega in neposrednega nosilca kmetijske proizvodnje v pokrajini. Nikakor namreč ne bi bilo umestno predstaviti le golo analizo zemljiških struktur, zato smo na osnovi izbranih območjih v slovenskem prostoru skušali kompleksno ugotoviti medsebojno povezanost in součinkovanje reprezentativnih parametrov. Prav zato velja razumeti pričujočo študijo predvsem kot dopolnilo nastajajoče raziskave o spreminjanju izrabe zemlje v celotni republiki, kjer razen neodvisnosti v gibanju števila prebivalstva v povojnem obdobju in

istovremenskem spreminjanju deleža zemljiških kategorij nismo mogli upoštevati kompleksne problematike.

Inštitut za geografijo je v okviru svojih dosedanjih raziskav socialno-geografske problematike precejšno vlogo namenil proučevanju izrabe kmetijskih zemljišč. Poudarek je bila analizi dejavnikov oziroma elementov, ki vplivajo na intenzivnost in usmerjenost kmetijske izrabe tal; med njimi zavzema važno mesto zemljiška struktura (velikost posesti, število in razporeditev parcel zasebnih kmetov na vaškem zemljišču, delež površin v družbenem sektorju, ipd.). Hkrati je bil poudarek proučevanj tudi na dejavnostni strukturi gospodinjstev ter na demografski strukturi nosilcev kmečkega gospodarstva. Rezultati raziskovanj so bili publicirani tako doma kot v tujini. V okviru podkomisije za izrabo zemlje pri Mednarodni geografski juniji pa smo oblikovali metodologijo proučevanja izkoriščanja zemlje v deželah med Črnim in Jadranskim morjem na jugu ter Baltikom na severu.

Če hočemo v prihodnjem planskem razdobju in v malo bolj oddaljeni prihodnosti neskladja v regionalnem razvoju in na področju kmetijske produkcije zaježiti, odpraviti in jih tudi preprečevati, ter doseči racionalnejšo stopnjo izrabe kmetijskih površin, je potrebno v prvi vrsti ugotoviti razlike v stopnji in proces spreminjanja izrabe zemljišč. Dobro poznavanje teh vidikov nam lahko omogoči pripravo in sprejem takšnih instrumentov, ki ustrezajo naši ustavni ureditvi in ki bodo dejansko osnova ter pripomoček pri reševanju problematike izkoriščanja kmetijskih površin s takšnimi ukrepi zemljiško-organizacijske politike, ki so sprejemljivi tako za celotno Slovenijo, kot tudi za njene posamezne dele, ustrezno predvidenim ciljem družbenega plana Slovenije.

2. PREGLED DOSEDANJIH GEOGRAFSKIH PROUČEVANJ KMETIJSTVA S VIDIKA PROSTORSKIH ODNOSOV

V obsežni bibliografiji na koncu ~~smo~~ skušali zbrati dosedanja proučevanja agrarne pokrajine slovenskih avtorjev. Ker je v ospredju geografskih raziskovanj vseskozi močnoprisoten prostorski vidik, ni bilo težko izdvojiti ustreznih del, saj je bilo mogoče praktično vsa geografska proučevanja kmetijstva vključiti v pregled. Prostorske odnose smo izpostavili zato, ker se problematika zemljiške strukture gotovo najbolj očitno izraža v fiziognomijipokrajine, torej predstavlja prostorski element. Ozrli smo se tudi k posredovanjem sorodnih ved, vendar smo našli le malo znanstvenih dosežkov s prostorsko problematiko, v ospredju pa so različna specialna vprašanja kmetijske produkcije. Zaradi potencialno uporabnih rezultatov smo vključili v bibliografijo tudi številna dela bivših študentov geografije. Menimo, da bi del dosedanjih ugotovitev lahko uspešno uporabili za potrebe prostorskih planov, ne le za zemljiško strukture, ampak razvoj kmetijstva nasploh.

Vprašanja podeželja so že zelo zgodaj pritegnila pozornost slovenskih geografov, praktično ob samem začetku razvoja slovenske geografske znanosti. Že v letu 1933 je mentor slovenskih geografov Anton Melik proučil slovenska kmečka naselja (179). Tik pred drugo svetovno vojno je Svetozar Uršič predočil razpravo o agrarni prenaseljenosti takratne Dravske banovine (85).

V šestdesetih letih je postal zelo značilen proces v slovenskem prostoru urbanizacija podeželja. S socialnogeografskega vidika sta proučila razvrščanje urbanizacije Vladimir in Vera ~~Konšle~~ (121), s problematiko pa so se ukvarjali tudi negeografi (204). Nikakor ne moremo trditi, da se proučevanje učinkov urbanizacije s temi študijami konča, vendar le-te niso v tolikšni meri povezane z agrarno pokrajino.

Splošni pregled problematike slovenskega kmetijstva sta prispevala Vladimir Klemenčič (116,117) in Jakob Medved (160). Pomemben poudarek v raziskovanju agrarne problematike je bil na proučevanju socialnih grup. Predvsem Vladimir Klemenčič in Marijan Klemenčič sta spremljala transformacijo klasične agrarne družbe v mobilno nekmečko strukturo. Ugotavljala sta razvojne zakonitosti in osnovna gibala ter prostorsko porazdelitev v prestrukturiranju čistih kmečkih v nekmečka gospodarstva na kmečkih gospodarstvih. Posebna pozornost je bila namenjena raziskavam vmesne faze v preslojevanju, to je polkmečke strukture. (113, 114, 115, 104).

Jakob Medved je skušal pojasniti vpliv socialnih dejavnikov na kmetijsko izrabo tal (176), med različnimi dejavniki pa je kot posebno pomembnega in večkrat odločilnega izdvojil velikost posesti (172). Prostorsko razporeditev velikosti kmečkih gospodarstev je predstavil tudi Milan Natek (194). Z analizo gospodarsko prostorske strukture zasebnih kmečkih gospodarstev v različnih agrarnih sredinah Slovenije se je spoprijel Cene Malovrh (146). Del pozornosti so geografska proučevanja namenila tudi pogledom na kmetijstvo prihodnosti. Na osnovi spoznavanja gibal in tudi v razvoju problematike podeželja so skušali vplivati na izboljšanje sedanjega razmera na slabega položaja slovenskega kmetijstva (57,100,253).

Vseskozi je bila v ospredju proučevanj slovenskih geografov tudi izraba tal kot eden izmed osnovnih fiziogramskih elementov podeželske pokrajine in pokazatelj smeri in stopnje socio-ekonomskega razvoja. Na nivoju celotne republike je že kmalu po končani drugi svetovni vojni nastala seminarska naloga študentske geografije Doloresse Lovrenčič (136) o kmetijski izrabi tal. Podrobneje so se problematike lotile tudi drugi avtorji v kasnejših letih (88,155,156). Raziskovalci so spretni zasledovali tudi spremembe v izrabi tal Slovenije (167,170).

Na osnovi proučevanja deležev osnovnih poljščin v posameznih območjih republike je izdelal Igor Vrišer študijo o sistemih agrarnega izkoriščanja tal (275). Že prej pa je skušal Svetozar Ilešič razložiti osnovne principe poljske delitve na slovenskem (86). Študija je eno izmed njegovih najpomembnejših del. Ugotovil je, da so poglavitni tipi parcelacije v delitvi na celke, grude, delce in proge, vmes pa je še vrsta prehodnih oblik.

Čeprav študije na nivoju celotne republike niso ravno redke, paš je povsem umestna trditev, da so bile še mnogo večje pozornosti v proučevanju agrarne problematike deležne posamezne regije, večje in manjše, kar je omogočilo kompleksnejšo in natančnejšo proučitev posameznih problemov. Poudarek v raziskavah je na različnih socialnoekonomskih vidikih, med katerimi je kmetijska problematika vselej postavljena prav v ospredje zanimanja. Zaradi svoje tradicionalno agrarne podobe in različnih procesov, ki so zaradi naglega družbenoekonomskega razvoja v bližnjem, praviloma zelo intenzivni, je razumljivo, da je še najbolj podrobno proučena Podravska regija. V petdesetih letih se je uveljavljala mlada generacija slovenskih geografov. Tedaj je bilo proučevanje usmerjeno na spoznavanje poglavitnih slovenskih pokrajin, njihovih prirodnih značilnosti ter njihovega družbenoekonomskega razvoja. Praviloma je bilo zanimanje namenjeno manj znanim agrarnim regijam. Nastale so številne monografije, v katerih so avtorjiš poleg osnovnega pregleda agrarne produkcije izdelali tudi metodologijo za nadaljne proučevanje podeželja. Na ta način so bile raziskane podravska (49), Koroška (80), Savinjska (286), Gorenjska (221), Goriška (274), Notranjska (112,137) in Obalna (275) regija oziroma njihovi posamezni predeli.

V pokrajinah, kjer je kmetijska dejavnost še vedno močno prisotna, so posamezni avtorji proučevali zgolj agrarno geografske probleme. Razumljivo je, da so tovrstne študije omejene predvsem na tradicionalne agrarne pokrajine: Podravska (14,173,164,250), Koroško (158,168), Savinjsko (163), Goriško (103,261) in

Obalno-kraško (56,278). Pomembna so bila tudi proučevanja izra-
be tal v posameznih območjih naslednjih pokrajin: Pomurja (20),
Podravja (10,48,50,246,260), Koroške (169), osrednje Slovenije
(110,129) in Gorenjske (233,241,269), ko so jih poleg avtorjev
- domači prispevali tudi tuji, predvsem poljski avtorji. Še
več raziskav proučuje problematiko podeželske pokrajine in nje-
nih struktur z vidika družbenoekonomskega razvoja določenega
območja. Pri tem zlasti izstopajo glede na količino opravljene-
nih analiz Podravska (12, 31, 50, 53, 97, 279, 280), Savinjske
(183, 185, 186, 197, 199, 237) in Osrednje-Slovenška (89, 95,
110, 135, 140, 214, 249) regija; posamezne prispevke pa zasle-
dimo tudi o problemih v Pomurski (37), Koroški (177), Posavski
(89), Dolenjski (234,264), Gorenjski (94,106,141), Goriški
(101) in Obrobno-Kraški regiji (89,257).

V zadnjem času je nastalo nekaj študij, v katerih je obravna-
van družbenoekonomski razvoj z vidika razvojnih možnosti in
z namenom usmerjati regionalni proces. V problematiko zagotav-
ljanja skladnega regionalnega razvoja se je za Severovzhodno
Slovenijo (41) in Zahodno Slovenijo (109) aktivno vključil
tudi Inštitut za geografijo. Razvojne možnosti zasebnega kme-
tijstva v občini Nova Gorica je proučil Ciril Mastnak (150),
Dušan Plut pa se je lotil valorizacije primernosti prirodnega
potenciala za razvoj kmetijstva na Obali ter v neposrednem
zaledju (218).

S tem bi lahko zaključili regionalni vidik raziskav. Potrebno
je še enkrat poudariti, da smo uspeli zbrati predvsem publici-
zane študije geografskega porekla, zato lahko predvidevamo,
da del tovrstnih raziskav vseeno ni zaobsežen v pregledu.
Večina območij v Sloveniji je relativno dobro zastopana v
raziskavah, tako da lahko opredelimo osnovne razvojne težnje
in poglobitve probleme, ki se hkrati z razvojem porajajo.
Vseeno pa lahko kot relativno slabo proučena označimo območja

Zasavske planske regije, o kateri in v kateri nismo zasledili nobene raziskave, dosti boljši pa ni položaj v Posavju, na Dolenjskem (z izjemo Bele Krajine) in na Notranjskem.

V naslednjo skupino študij lahko uvrstimo raziskave, pri katerih ni v ospredju regionalni vidik, pač pa obravnavajo določene specialne probleme v kmetijski produkciji, bodisi na ravni celotne republike, bodisi v posameznih prostorsko omejenih območjih.

Med specialno problematiko velja izdvojiti proučevanje tržnosti kmetijstva. Proučevanje je povezano z imenom pokojnega Jakoba Medveda. V svojih elaboratih je predstavil osnovne tipe tržne usmerjenosti v celotni republiki v letu 1969 (156), ugotavljal pa je razvoj zakonov tržnosti med letoma 1969 in 1974 (165,171). O svojih izsledkih je poročal tako v strokovni literaturi drugih republik (174) kot v tujini (153). O kmetijski produkciji v Sloveniji med leti 1958 in 1968 sta poročali Angela Vadnol in Marija Andolšek (262).

Drug vidik raziskovanja specialnih problemov kmetijske proizvodnje predstavlja proučevanje posebnih kultur. Pod pojmom posebne kulture pojmuje gojenje rastlin, ki zahtevajo izredno skrbno in intenzivno obdelavo. Slovenski agrarni geografi za razvoj in o spremljajoči socialnoekonomski problematiki, pri čemer moramo kot najbolj aktivnega raziskovalca na tem področju izpostaviti Boruta Belca. V svojih delih je predstavil rezultate raziskav s področja vinogradništva, sadjarstva in hmeljarstva. Zlasti podrobno je prikazana problematika slovenskega vinogradništva. Z vidika socialnoekonomskega razvoja je obdelal vinogradniško pokrajino na nivoju celotne republike v obeh prispevkih (11,36), s podobnega vidika pa se je lotil proučevanja vinogradništva tudi Jože Colnarič (60). Borut Belec je proučil tudi spreminjanje in razvoj vinogradniških površin v Sloveniji (20,33). Lotil se je tudi regionalizacije vinorednih pokrajin (17,18). V obširnih elaboratih in

manjših razpravah je pokazal prostorski razvoj slovenskega sadjarstva v Sloveniji v zadnjih sedemdesetih letih, njegovo sedanje stanje in probleme, pa tudi razvojne perspektive v luči regionalno-gospodarske in regionalno-funkcionalne transformacije (22,23,24,30). Obdelal je tudi prostorski razvoj kmetijstva v Sloveniji (21), o kmetijstvu in njegovem ekonomskem položaju pa je spregovoril Lojze Četina (69). Borut Belec je svoje ugotovitve publiciral tudi v tujini. (26)

Posebne kulture pa so bile pogosto tudi predmet regionalnih raziskav. Po zaslugi Belca so tudi v tem pogledu najtemeljiteje obdelane vinogradniške pokrajine Pomurske(39), Podravske (26,34,39) in Savinjske (16) regije. Vendar so slovenske vinoredne pokrajine v Pomurski, Podravske in Dolenjski regiji proučevali tudi drugi avtorji (61,62,52,147,217), opazna je slaba proučitev primorskih vinogradniških rajonov, če izvzamemo Vrišerjevo študijo o Goriških Brdih, kjer so problemi vinogradništva kljub širši osnovi dobro predstavljeni. Zaman iščemo tudi raziskave sadjarstva v posameznih značilnih sadjarskih pokrajinah (Brkini, Koprsko Primorje, Štajerske Gorice, Koprsko), pač pa naletimo v posameznih splošno gospodarskih regionalnih študijah tudi na prikaz stanja sadjarstva. Nekoliko boljše je, po zaslugi Milana Natka, prikazano hmeljarstvo v Savinjski dolini (195,198).

O podružbljanju kmetijstva, urejanju združništva in kooperantskih odnosih v geografski in sorodni prostorski literaturi ni ravno veliko napisanega. Z vidika celotne republike smo zasledili pet prispevkov (2,51,130,212,230), štiri raziskave smo našli s podobno problematiko v ožje omejenih območjih (1,25,26,54).

Nekaj raziskav je nastale tudi ob spremljanju učinkov izboljševanja prirodnih razmer za kmetijsko produkcijo - hidromeleoracij in komasacij. O perspektivah komasacij v SRS je pisal

Marjan Podobnikar(220), posledice izvajanja hidromelioracij pa sta proučila na Gorenjskem Janez Malačič (3) in v Slovenskih Goricah pa Božidar Kart (98,99).

O podeželskem pejzažu z vidika njegove transformacije pod vplivom modernega družbenoekonomskega razvoja je pisal Svetozar Ilešič (87).

Zelo dobro so predvsem po zaslugi Draga Mezeta proučene hribovske kmetije, predvsem z vidika razvojnih možnosti. Za sondno območje raziskav si je izbral Gornjo Savinjsko dolino in nastale so tri temeljne študije (183, 185, 186). Vendar so posamezni avtorji raziskali problematiko hribovskih kmetij tudi na Idrijskem (70,71), v Škofjeloškem hribovju (134), v Šaleški dolini (149) in na Koroškem (154). France Planina(216) in Drago Meze (182) sta spregovorila o splošni problematiki hribovskih kmetij.

Precej raziskav je bilo namenjenih proučevanju planinskega pašništva, njegovemu odmiranju, vzrokom za negativne tendence, pa tudi možnostim za njegovo recitalizacijo. Vodilni raziskovalec na tem področju je nedvomno Metod Vojvoda. V svojih delih je prikazal problematiko planinskega pašništva v celotnem slovenskem prostoru (267, 268, 270,271), drugi avtorji pa so predstavili tudi zaključena območja pašne živinoreje v Zgornjem Posočju (132), Julijskih Alpah (180) in na južnem Koroškem, v Avstriji (215), vendar še vedno na slovenskem narodnostnem ozemlju.

Proučena je bila tudi vloga državne meje v procesu spoznavanja izrabe tal (282), na primernih območjih ob jugoslovansko-italjanski meji ter ob jugoslovansko-avstrijski meji v Prekmurju pa je bilo predstavljeno dvolastništvo (108,207).

V najnovejši dobi prihaja do vse intenzivnejše ekstenzifikacije v obdelovanju kmetijskih zemljišč. Posamezni avtorji so predstavili dinamiko in vzroke opuščanja obdelave zemlje (102,243,289),

pri čemer je bilo v ospredju zanimanje zaraščanje kmetijskih tal z gozdom. V zvezi z opuščanjem obdelave je tudi sodobni prelog, katerega tipologijo in vzroke je raziskal Marijan Klemenčič (105,107).

Za potrebe poenotenja in olajšanja raziskav posameznih problemov kmetijstva in podeželske pokrajine so nekateri raziskovalci izdelali metodološka izhodišča za raziskovalno dejavnost. Za proučevanje kmetijske produkcije so pripravili metodologijo na zavodu SRS za statistiko (6,7), za posebne kulture Borut Belec (13), za prostorsko načrtovanje Jakob Medved (161,166), za splošne agrarno-geografske probleme tudi Jakob Medved (162,175), za hribovske kmetije Drago Meze (184) in za hribovita območja Jakob Medved (159).

Na koncu pregleda si pogledjmo še dosedanja proučevanja podeželske pokrajine, agrarne problematike, izrabe tal in procesov v spreminjanju izrabe tal na nivoju katastrskih občin (karta št.1). V pregled smo uvrstili samo raziskave, pri katerih je iz naslova nedvoumno razvidno, da se nanašajo na katastrske občine. Nekatero ugotovitve bi lahko brez dvoma uporabili tudi pri raziskovanju zemljiške strukture, žal pa metodologija proučevanja ni enotna, prav tako prihaja do prostorskih anomalij glede na različno močno zastopanost vseh slovenskih pokrajin, pa tudi časovno se raziskave ne pokrivajo. Kljub temu, da so raziskovali agrarno problematiko na nivoju katastrskih občin tudi posamezni kvalificirani raziskovalci (27,29,118,157, 196,210,254), vendar se ne velja prezreti deleža študentov geografije na ljubljanski filozofski fakulteti, ki so pod vodstvom mentorja Svetozarja Ilešiča in kasneje njegovih naslednikov izdelali 42 diplomskih in kar 71 seminarskih nalog, v katerih so se naslonili pri raziskovanju na posamezne katastrske občine. Začetki tovrstnih raziskav segajo v obdobje okrog leta 1955, nato passu precej enakomerno porazdeljene do leta 1975, nakar se polgoma njihovo število znižuje. Najbolje

so proučena zaledja večjih mest, predvsem Ljubljane, Celja in Kranja, v novejšem času pa so številne študije tudi iz odročnih, slabše razvitih, a bolj tipično agrarnih pokrajin. Pogled na karto razkrije, da je slabše proučena predvsem Zahodna Slovenija, zlasti Tolminske, pa tudi Koroška, Zgoranja Savinjska dolina in Kozjansko.

3. KRATEK ORIS NAJZNAČILNEJŠIH PROCESOV TER PROBLEMOV V DANAŠNJI IN POLPRETEKLI KMETIJSKI PRODUKCIJI

Pod vplivom industrializacije v povojnem obdobju so skoraj vsa področja Slovenije podvržena naglim spremembam. Premik iz klasične agrane v industrijsko družbo je vtisnil svojevrsten pečat v regionalni proces. Vse več kmetijskih površin je spričo preseljivke prebivalstva v lasti bivših kmetov in postajajo sredstvo dodatnega zaslužka pri delavsko-kmečki strukturi ter vse bolj predmet špekulacij pri nekmečkih gospodinjstvih, ki pa še vedno raspelagajo z znatnim deležem kmetijskih površin. V najnovejšem času so se spričo zaostrenih ekonomskih odnosov mnoga nekmečka gospodinjstva reaktivirala v kmetijski produkciji, da bi si pridelala del zelo dragih prehranebenih artiklov, manjši del pa se je odločil tudi za intenzivno tržno produkcijo. Protislovnost v pogledu zemljiško-lastninskih odnosov je hkrati s drugimi bistvenimi socioekonomskimi procesi (depopulacijo, deagrarisacijo in urbanizacijo) pogojevala odtujevanje in opuščanje kmetijskih površin ter v mnogih področjih propad kulturne pokrajine.

Raziskave so pokazale, da nekatere oblike združevanja dela in sredstev v kmetijstvu predstavljajo pomembne inovacijske težnje v smeri boljšanja socialne strukture in intenzifikacije izrabe zemlje. Vendar stopa pri tem v ospredje kot najznačilnejši omejitveni faktor problem lastninskih odnosov. Kmetijska proizvodnja postaja vse bolj usmerjena, izboljšuje se socialni položaj (pol) kmetov, ki združujejo sredstva in delo, hkrati pa se povečuje zanimanje za izrabo zemlje. V tem okviru ima posebno vlogo polkmečka struktura, ki postaja v gospodarskem oziru vse bolj fleksibilna. Trenutno ugodne možnosti za določeno obliko kmetovanja, pa tudi "ljubiteljski" vzgibi, se osnovno gibalo kmetijske proizvodnje v nekmečkih gospodinjstvih. S prenehanjem obstaja ali s spremembo osnovnega vzgiba za kmetovanje oziroma nekmetovanje, je kmetijska produkcija po določenem času lahko ustavljena ali pa se obnovi in to v prejšnji, modificirani ali

v povsem novi obliki. Gre za kvalitetno nove odnose v kmetijstvu, ko klasična shema izrazito enakomernega razvoja socialnoekonomske strukture gospodinjstev od kmečkih preko polkmečkih do nekmečkih vse bolj isginja.

Problematika zemljiške strukture je element, ki v soodvisnosti z drugimi dejavniki kmetijskega razvoja vpliva na izrabo kmetijskih površin. Pokazalo se je, da se relativno hitro krči stopnja izkoriščenosti zasebne kmetijske zemlje, vendar so tudi v tem pogledu opazne razlike med posameznimi področji Slovenije. Tako lahko na osnovi analiz opredelimo tipe in območja z različno stopnjo dinamike opuščanja izrabe kmetijskih površin odnosno različne tipe načina izkoriščenosti zemlje, ki so rezultat medsebojnega součinkovanja prirodnogeografskih, zemljiško-strukturnih, socialno-ekonomskih in demografskih dejavnikov:

- a) območje ogozdovanja
- b) območje ozelenjevanja
- c) območje intenzifikacije izrabe zemljišč
- d) območje urbanizacije

Prvi tip prevladuje v alpskem svetu, gozdnem svetu notranje Primorske in Notranjske in osrednje Dolenjske ter v Pohorskem Podravju. Ozelenjevanje je prevladujoč proces transformacije agrarnega prostora v predalpskem svetu, v nižji Primorski, Dolenjski, subpanonskem svetu in v vseh ravninah Slovenije. Obadva doslej navedena tipa sta tudi močno površinsko prevladujoča v celotni republiki. Območja intenzifikacije so izrazito prostorsko omejena in bi jih lahko notranje razdelili na dva podtipa:

- a) prvi se pojavlja v neposredno agrarnem zaledju Ljubljane
- b) drugi tip je prisoten v območjih s posebno ugodnimi prirodnimi pogoji (klimatskimi in reliefnimi za gojitev intenzivnih kultur - vinogradov, sadovnjakov, hmelja ter zelenjave.

Najdemo ga v Koprskem primorju, na Dravsko-ptujskem polju, sporadično pa tudi v Prekmurju, na Brežiško-krškem polju in

tudi v saledju Cerknice. Območje urbanizacije bi prav tako razdelili na dva podtipa: a) izrazit podtip se pojavlja v vseh večjih mestih ter v njihovi neposredni okolici; b) drugi podtip je značilen za slabše urbanizirana območja goratih območij Slovenije. Zaradi relativno majhne dinamike spreminjanja osnovnih zemljiških kategorij, je v ospredju po pomenu sicer šibko naraščanje površin za potrebe urbanizacije. Praviloma je ta podtip manj izrazit.

Spremembe v izkoriščanju zasebne kmetijske zemlje so v nekaterih območjih že prišle v tisto kritično fazo, ko lahko v bližnji prihodnosti pričakujemo nadaljne opuščanje kmetijske izrabe zemlje ter s tem nadaljne širjenje območij z razkrojem kulturne pokrajine, odnosno območij z oblikovanjem neustreznih struktur v prostoru, seveda če ne bomo z drugačno politiko spremenili razvojni tok. Vloga zemljiške strukture, socialno-ekonomske strukture, demografske strukture ter naravne primernosti za kmetovanje v stopnji kmetijske izkoriščenosti zemljišča, se v procesu družbenoekonomskega razvoja neprestano menja. Sedanja izkoriščenost kmetijske zemlje je rezultanta součinkovanja navedenih dejavnikov, pri čemer sta prav gotovo v ospredju zemljiška struktura in družbenoekonomski razvoj sam, ki sta vplivala tudi na (negativno) podobo ostalih dejavnikov. Naravna primernost je kot pravzaprav primarni faktor povsem potisnjena v ozadje.

Na osnovi dosedanjih proučevanj kmetijske produkcije in predvsem njenih prostorskih odnosov, bi lahko v SR Sloveniji v grobem izločili dvoje pglavitnih, medsebojno v mnogočem si nasprotnih oblik kmetovanja:

- a) relativno napredno tržno usmerjeno kmetovanje
- b) zaostalo neperspektivno samooskrbno kmetovanje

Oba tipa se prostorsko praviloma ujemata z območji koncentracije in depopulacije prebivalstva. Kjer število prebivalcev narašča, najdemo prvonaveden tip, kjer upade pa prevladuje

kmetovanje s slabimi perspektivami in majhnim pomenom v gospodarstvu republike. Seveda najdemo med obema poglavitnima tipoma še vrsto na ta ali oni način različnih vmesnih tipov, ki pa jih vendar lahko uvrstimo v napredni ali konservativni osnovni tip. Vsaka izmed obeh oblik kmetovanja ima svoje značilnosti, svoje probleme na specifičen način vpliva na nosilce agrarne produkcije, na svojstven način pa se odraža tudi v prostoru. Zato lahko izkušen opazovalec že iz fiziognomije agrarnega prostora ugotovi poglavitne značilnosti kmetijstva v določeni pokrajini. Organizacija kmetijske produkcije, njena efektivnost, družbenoekonomski razvoj, demografske značilnosti, pa seveda prirodni pogoji so medsebojno tesno prepleteni v součinkovanju. Prav na vse elemente se da vplivati in jih uspešno usmerjati za doseg pozitivnih rezultatov v kmetijski produkciji. JDo neke mere se da vplivati tudi na prirodne pogoje, predvsem pa mora biti v ospredju vodilo, da se je potrebno naravnim razmeram vsestransko prilagajati, to pomeni iskati optimalne agroživilske ter posestno-organizacijske ukrepe za zagotovitev čim večje količine hrane, sredstev za povečevanje proizvodnje hrane ter surovin za industrijsko predelavo. Poglejmo si поблиže najznačilnejše poteze osnovnih tipov kmetovanja.

Kmetijstvo razvitejših pokrajin oziroma relativno napredno, tržno usmerjeno kmetovanje izkazuje praviloma pozitivne tendence. Zanj je značilna usmerjenost, deloma na privatni in deloma na kooperantski osnovi. Pa vendar tudi v območjih z relativno ugodnimi naravnimi pogoji za kmetijsko produkcijo, produktivnost ne dosega stopnje produktivnosti industrije visoki storilnosti navkljub. Zaradi neugodnih posestnih razmer, drobno parcelirane posesti in majhnosti posesti je potrebna intenzivna obdelava za dovolj veliko produkcijo, katera zagotavlja kmečkemu prebivalstvu dostojno življenje sodobnega človeka. Vseeno so dohodki v kmetijstvu ob enaki količini vložnega dela bistveno nižji kot v drugih gospodarskih pa-

nogah, zato je potrebno celodnevno delo, kar negativno vpliva na interese mlajšega prebivalstva, katero se intenzivno poklicno preslaja, na kmetijah pa ostaja ostarela delovna sila, katere delovne sposobnosti se počasi zmanjšujejo.

V nekmetijstvu zaposleni družinski člani z garantiranimi dohodki sicer znatno olajšajo nadaljne delo na kmetiji, ker se lahko gospodinjstvo opremi s kmetijsko mehanizacijo. Vendar pa mehanizacija ni optimalno izkoriščena, ker je posest premajhna za njeno stalno uporabo. Drobna parcelacija marákje onemogoča fizično obdelavo s stroji ali pa njihovo uporabo omejuje oziroma otežkoča. Razdrobljena posest v mnogih majhnih kosih pa pomeni dodatno izgubo časa pri prehajanju iz enega delovnega območja v drugo in zahteva pretehtan plan proizvodnje. Pogosto se obdelave vseh parcel na sicer majhni posesti ne da zažovoljivo organizirati, zato so oddaljene površine v fazi ekstenzifikacije, deloma pa se tudi opuščajo. Ne gre prezreti dejstva, da je naš namen opozoriti zgolj na slabost v kmetovanju, ki izvirajo iz socialno-posestnih odnosov, medtem ko se sodoben kmet vsakodnevno srečuje še s celo vrsto pomanjkljivosti, ki ga pravzaprav postavljajo v neenak položaj z drugo delovno silo. Slabosti v zavarovalno-pokojninski politiki, neživiljski, predvsem premalo selektiven davčni sistem, nezadovoljivo organizirani kooperantski odnosi (ne vedno zagotovljen odkup, nezagarantirane odkupne cene, špekulacije), stalno pa primanjkuje tudi umetnih gnojil, katerim se dviga cena hitreje od dviga cene končnih produktov, pa še bi lahko naštevali slabosti, katerim se sicer neposredni kmetijstki proizvajalci tako ali drugače skušajo izogniti, le stežka pa pridajo na zeleno vejo.

V novejšem času mlajši del polkmečkih gospodinjstev vse bolj izgublja stik z zemljo. Le tisti, ki so pripravljeni v agrarno produkcijo po rednem dopoldanskem delu vložiti veliko energije dosegajo v kmetovanju uspehe. Za uspeh pa je potrebna še

proizvodna usmeritev v določeno panogo kmetijske dejavnosti. Samo takšna politika zagotavlja tržnost proizvodnje. Lažja je usmeritev v intenzivnih kulturah (selenjadarstvo, delovna živinoreja), kjati za ekstenzivno obdelavo so mnogo premajhne posesti. Med našimi zasebnimi kmeti se najvišja stopnja blagovnega kmetijstva, to je specializirano kmetijstvo, skorajda ni razvila. V takšnem tipu tržne produkcije je vsa proizvodnja namenjena prodaji, pogosto gre za prodaje na zelo oddaljenih tržiščih. Takšna specializacija kmetijstva terja nekatere posebne prijeme. Zaradi racionalizacije se skuša delovni silo v čim večji meri nadomestiti s strojno obdelavo v velikih količinah in ustrezno s zahtevami se uporabljajo umetna gnojila, semena in živinske pasme so selekcionirani, kolobarjenje je zasnovano na znanstveni osnovi, redno se uporabljajo različna sredstva za zatiranje škodljivcev. Značaj specializiranega kmetovanja imajo pri nas samo nekatera vinogradniška, hmeljarska in živinorejska območja. Za ta tip proizvodnje mora biti prisotna ustrezna kmetijska infrastruktura, ki omogoča, da kmetovanje uspeva in ni pretirano odvisno od muhavosti tržne konjunktore. Vendar je, kot smo že omenili, kmetijska infrastruktura v Sloveniji pomanjkljiva oziroma slabo funkcionirana.

V največji meri je tržnost v slovenskem prostoru domena kooperantskih odnosov, ko se kmečko gospodarstvo s posebno pogodbo vključi v širši proizvodni program neke večje proizvodne organizacije, nakar s nje deli stroške in ustvarjeni dobiček. Ob urejenih kooperantskih odnosih se lahko proizvodnja bistveno poveča. V naših razmerah prevladujoče drobne posesti in velike posestne razporceliziranosti, ko je prisotna še vedno velika navezanost na podedovano kmečko zemljo in privatno lastnino, bi lahko bila kooperacija tista oblika, ki jo je mogoče najlažje izpeljati, obenem pa bi prinašala številne prednosti tako kmetom kot družbi. Zaradi, v veliki meri, neurejenih kooperantskih odnosov govorimo v pogojniku.

V Sloveniji so bili ugotovljeni štiri osnovni tipi tržne usmerjenosti kmetijstva: živinorejski tip, gozdni tip, sadjarski tip in kombinirani tipi. Velika večina slovenskega prostora sodi v različno izrazite živinorejske tipe, pri čemer občine Tolmin, Postojna, Grosuplje, Domžale, Ljubljana-Šiška, Ptuj, Lenart, Murska Sobota in Lendava tvorijo izrazit živinorejski tip. Občini Nova Gorica in Izola edini sodita v čisti sadjarski tip, čistega gozdnega pa tvorijo občine Logatec, Trkič, Mozirje, vse tri koroške občine in občine Radlje ob Dravi. V predelih gojenja intenzivnih kultur (Žalec, Keper, Piran, Maribor) se pojavljajo kombinirani tipi, prav tako v drugih občinah z močno vlogo gozdarstva (Jesenice, Ribnica in Slovenska Bistrica).

Leta 1974 so bile po denarni vrednosti na posejanih površinah v ospredju vrtnine (58,1%), sledila so žita (27,5%), krmne rastline (12,7%) in industrijske rastline. Skupna vrednost poljedelskih pridelkov je bila x največja v tistih občinah, kjer so se gojile pretežno vrtnine. Skupno je v istem letu prišlo na trg 9,34% vrednosti vseh pridelkov iz njiv in vrtov, kar lahko označimo za izrazito skromno vrednost. V primerjavi s stanjem v letu 1969 se je skupna stopnja tržne usmerjenosti v Sloveniji sicer občutno povečala, saj je leta 1969 prišlo na trg le 5,9% poljedelskih pridelkov. V strukturi prodanih kmetijskih pridelkov je bila daleč najpomembnejša živinoreja, saj je dala nad tri četrtine celotne vrednosti prodanih kmetijskih pridelkov. V primerjavi z letom 1969 se je usmerjenost v živinorejo še stopnjevala. Pri odkupu je porasel tudi delež sadjarskih in vinogradniških pridelkov, zmanjšal pa se je delež poljedelstva in gozdarstva.

Relativno napredno, tržno usmerjeno kmetovanje, omejeno pretežno na ravninska območja z boljšimi proizvodnimi pogoji, močno ovirata dva momenta, spremljevalca modernega družbeno-ekonomskega razvoja:

- a) urbanizacija
- b) infrastruktura

Urbanizacija vpliva v dveh smereh. Na eni strani gre za širjenje mestnega načina življenja na podeželju z vsemi odgovarjajočimi učinki: prevladi nekmečkih gospodinjstev na kmetčkih gospodarstvih, preurejanju gospodarskih poslopij v druge namene, adaptacijami starih poslopij, novogradnjami in komunalnimi ureditvami prostora. Dru vpliv urbanizacije je direktnejši in prinaša globlje negativne posledice: zaradi razvrščanja funkcij strmijo mesta za novo postarsko ureditvijo, predvsem za širjenjem mestnega prostora, kar pomeni prodor novogradenj na kmetijske površine. Praviloma so najbolj na udaru prav najrodovitnejša zemljišča, ker je na njih najlažje ter najcenejše komunalna ureditev in tudi gradnja sama.

Infrastruktorna opremljenost postaja pogoj za nemoten razvoj vseh ostalih dejavnosti v prostoru. Zato gospodarsko naglo se razvijajoče pokrajine vse večje površine žrtvujejo razraščanju infrastrukture. Ceste, železnice, razni vodi in daljnovidni veliki meri uničujejo plodne površine. Njihov vpliv pa ni le direktno destruktiven. Mnogokrat namreč zaradi neprehodnosti in otežkočenjem dostopa onemogočajo nadaljno kultivacijo, s čimer prihaja do opuščanja pasov obdelovalne zemlje med posameznimi infrastrukturnimi žilami. V prihodnje bi bilo prav zato prostorski razvoj načrtovati še bolj smotrno in pazljivo.

Problematika zaostalega neperspektivnega samozkrbnega kmetijstva je v naši republici v veliki meri povezana z reševanjem manj razvitih območij. Za manj razviti svet Slovenije je značilno prepletanje neugodnih naravnih in družbenoekonomskih dejavnikov. Le-ti ob skupnem součinkovanju izločajo posamezne problematične regije, ki imajo praviloma vselej agraren značaj. Naslednjih sedem faktorjev se sdi pri nastanku manj razvitih območij odločilnih, čeprav so medsebojno kompleksno povezani.

1. Slabi prirodni pogoji
2. Pomanjkljiva infrastrukturna opremljenost
3. Slaba prometna povezanost
4. Pomanjkanje ustreznega spektra delovnih mest
5. Obmejnost
6. Oddaljenost od centralnih naselij
7. Neustrezna socialno posestna struktura

Ni nujno, da vseh pet faktorjev nastopa hkrati, razumljivo pa je, da je najslabši položaj ob prepletanju vseh. Naj na kratko prikažemo negativen vpliv vsakega dejavnika posebej:

- a) pod neustreznimi prirodnimi pogoji razumemo veliko strmino, slaba, za kmetijstvo malo primerna tla, neugodne klimatske razmere, neustrezno ekspozicijo, ip. Vrednost naravnega potenciala za kmetovanje je še posebno pereča v gorskem prostoru, kjer je vprašljivo, ali so nerazvitost zakrivili v prvi vrsti prirodni ali socioekonomski dejavniki.

Zaradi svojstvenih produkcijskih pgojev (nadmorske višine, strmine, značilne poselitve) pomeni gorski svet posebno okolje. Čeprav je to okolje na znotraj močno diferencirano glede na različno nadmorsko višino, nagnjenost pobočij, mikroklimatske razmere, različno kakovost prsti, ekspozicijo, je vendarle mogoče kot glavno gibalo nadaljne usode kmetijskih zemljišč mogoče izdvojiti nagib zemljišča:

- a) zaradi odločilnega vpliva na rentabilnost gojitve posameznih poljščin
- b) zaradi odločilnega vpliva na možnost uporabe kmetijske mehanizacije.

Do 12% nagnjenosti terena je mogoče gojiti vse kulture, le pri okopavinah se že kaže negativni vpliv. Pobočja nagnjena od 12%-18% označujemo za strma zemljišča. Nad 16% je gojitev okopavin že problematična, čeprav se tudi pri drugih poljščinah že kažejo negativni vplivi. Možnosti uvajanja intenzivnega travnega gospodarstva so zaradi strmine samo deloma omejene.

Naslednje kategorije tvorijo zelo strma pobočja z nagibom 18%-24%. Gojitev okopavin ni več ekonomsko utemeljena. Z omejitvami pa je še vedno mogoča produkcija žitaric in krmnih kultur. Omejene pa so še tudi možnosti za intenzivno travno gospodarstvo. Na pobočjih z nagibom več kot 24% ni gospodarna praktično nobena oblika poljedelstva več, primerna so le za pašne živinoreje. Na nagibih do 35% predvsem za govedorejo, nad to mejo pa za drobnico.

Strmina ima velik vpliv tudi na uvajanje, izbor, izkoriščenost in efektivnost mehanizacije. Velik del našega gorskega sveta je bil poseljen v času matičnega poljedelstva. Možnost kmetijske izrabe tal je bila omejena zgolj na možnost uporabe motike. Ža uvedla raba je izločila iz obdelovanja vrste njiv ali pa cele kmetije, ki jih zaradi strmine ni bilo več mogoče obdelovati z vprežno živino. Uvajanje pluga je pomenilo naslednje stopnje redukcije strmih njiv. Danes je na tej stopnji kmetijske produkcije večina naših kmetijskih zemljišč v gorskem prostoru. Razvoj bo šel gotovo še v nadaljne opuščanje prestrnih zemljišč za uporabo mehanizacije, vztrajanje na primitivnih agrarnih tehnikah pa bo še v večji meri povečalo prepad med obema osnovnima tipoma kmetovanja. Na osnovi izkušenj z uporabo mehanizacije lahko predvidevamo, da za orno poljedelstvo niso več primerna kmetijstva z nagibom nad 20% (tudi zaradi erozije), za travno gospodarstvo pa je meja nekje pri 25%, izjemoma tudi do 30%.

Razumljivo je, da je neprimerna oblika kmetijske izrabe tal v prestrnem svetu povzročila v razvoju mnoge anomalije, prepočasi pa so se (tudi zaradi ostalih negativnih dejavnikov, v prvi vrsti pa neustreznih socialnopolitinskih razmer) upoštevala moderna agrotehnična spoznanja. Drugi negativni prirodni pogoji so lahko samo še pospešili slabe razmere, čeprav je tudi v njihovem delovanju mogoče opaziti tesno soodvisnost.

b) Pomanjkljiva infrastrukturna opremljenost je prav gotovo eden izmed poglavitnih zaviralnih momentov v razvoju določene območja. Že glede na svoje funkcije, ko infrastrukturne naprave v širšem smislu služijo prebivalstvu in njegovi socialni varnosti ter mu zagotavljajo družbeno enake razvojne možnosti in življenske pogoje, je povsem razumljivo zaostajanje v razvoju tistih območij, kjer je bodisi materialna, bodisi institucionalna, bodisi personalna infrastruktura ali pa kar infrastruktura v celoti slabo razvita. Osnovna funkcija infrastrukture je zagotovitev oziroma rast proizvodnje, njeno združevanje in oskrbo prebivalstva. Infrastruktura močno vpléva na razvoj naselij in regij nasploh. Struktura in položaj infrastrukture določata uporabo sedanjih in odpiranje novih proizvodnih kapacitet, delovanje in razvoj gospodarstva ter napredek različnih storitev. Posebno mesto moramo pripisati kmetijski infrastrukturi, kajti njeno pomanjkanje zavira modernejše oblike kmetijske izrabe tal, obenem pa seli pasivno populacijo, da vztraja pri zaostalem, preživelem samooskrbnem kmetovanju. Prav gotovo bi bilo potrebno v depresivnih področjih kljub slabšim prirodnim pogojem vzpostaviti ustrezno obliko omrežja kmetijske infrastrukture.

c) Kljub temu, da je pravzaprav del infrastrukture, smo slabo prometno povezanost izdvojili kot poseben faktor za relativno zaostajanje v razvoju, saj je njena vloga večkrat odločilna. Prometna zaprtost zaradi konfiguracije terena in neprehodnost vsaj v eni smeri povzročata navezanost prizadetega območja na eno samo bolj ali manj razvito področje. Če pa je tudi edina prometnica v slabem stanju, obenem pa je tudi javni prevoz slabo organiziran, je predel skorajda izoliran. Upoštevati je potrebno, da šibka kupna moč in pasivnost avtohtone populacije ne omogoča privatnega prevoza. Že rastoča nerazvitost zaradi avtarkičnosti večkrat še zmanjšuje potrebe po kontaktih z dolino, kar deluje nestimulativno na povezanost z javnimi prevoznimi sredstvi. Nepovezanost in onemogočeno dnevno preta-

kanje delovne sile povzročata, da se mlada generacija, željna modernejšega načina življenja, množično izseljuje, območje izseljevanja pa postaja kvečjemu cona rekreacije za odseljene.

d) Pomanjkanje ustreznega spektra delovnih mest v domačem kraju ali okolici je prav tako lahko odločilnega pomena za zaostajanje v razvoju in oblikovanje manj razvitih območij. Faktor je začel močneje delovati v najnovejši dobi, od šestdesetih let dalje, te je v fazi najintenzivnejše deagrarizacije. Upoštevati je potrebno, da se prebivalstvo v moderni dobi razmeroma svobodno odloča za najrazličnejše smeri izobraževanja, ki zahtevajo tudi ustrezen spekter poklicev. Če je dnavna migracija otežena ali onemogočena, pride do selitve mlajšega, bolj mobilnega prebivalstva. Tudi en sam industrijski obrat zaradi monostrukturnega spektra delovnih mest večkrat ne pomeni rešitve problemov, kjati enostranska in za velik del ljudi neustrezna zaposlitvena struktura še ni zagotovilo za odpravo nerazvitosti. Razpoložljiva delovna mesta bi morala tako po kvaliteti kot po količini zadostiti potrebam po zaposlitvi prirodnega prirastka odraslega prebivalstva ali poklicno preslojenega prebivalstva.

e) Tudi obmejnost je delovala v pretežni večini primerov negativno. Zlasti močan je bil ta faktor takoj po drugi svetovni vojni v območjih zahodne Slovenije. Zaprta meja je odvzela Trstu in Gorici naravne zaledje, ki je ostalo brez možnosti zadovoljevanja osnovnih potreb v tih dveh mestih. Novonastajajoča centra Koper in Nova Gorica nista mogla takoj v celoti prevzeti vseh centralnih funkcij. Odprta meja od šestdesetih let naprej je sicer omogočila območjem, ki se prometno dobro povezana in blizu mejnih prehodov, da so si opomogla in celo prehitela v razvoju ostala področja v notranjosti Slovenije. Nekatera območja pa so bila že pred odprtjem meje tako prizadeta, da si niso več opomogla. Tudi predeli tik ob državni meji, z omejenimi možnostmi za prekomejno komuniciranje in brez ustreznega centralnega kraja onstran meje, so problematični.

Obmejnost ne gre vselej pojmovati zgolj kot mejo med državnimi, v parcialnem oziru velja tudi za razmejitve med občinami, kajti občine se za razvoj perifernih območij večkrat niso dovolj zavzemale. Pogosto je cestna povezava na prehodu iz ene v drugo občino zelo slaba, zgodi pa se tudi, da dostop v sosednje občine, ki bi bil sicer konfiguracijsko in organsko naraven, ni.

f) Manj razvita območja se skoraj praviloma javljajo št v takozvanih mrtvih conah, to je v območjih, ki so enakomerno oddaljena od večjih centralnih krajev opravljajo za nerazvite regije le najosnovnejše funkcije. Iz dejanskih razmer lahko sklepamo, da je primarni faktor prevelika oddaljenost centralnih krajev, šele nato pride na vrsto lega sredi enako močnih ali pa hierarhično centriranih naselij. Ker je prebivalstvo onemogočeno v zadovoljevanju osnovnih potreb, se starejš prebivalstvo, navajeno razmer, zadovolji s danimi življenskimi osnovami, mlajši pa se odsele.

g) Neustrezna socialno posestna struktura je posebno v primerih, če je spremljana s slabim naravnim potencialom za kmetijsko produkcijo, zelo pomemben faktor za nastanek manj razvitega območja, ki je kot že rečeno, praviloma agrarna pokrajina. Pod pojmom neustrezna socialno posestna struktura se razumeje strukturne pomanjkljivosti, ko so razdrobljenost parcel, male izokirane kmetijske površine terpredvsem majhnost posesti na eni strani in na drugi strani posestne anomalije, kot se veliki deleži površin v rokah nekmečkega elementa oziroma odseljene populacije, živeči daleč proč ali celo v tujini, na vsak način pa povsem neodvisne od zemlje.

V različnih socialnopolsestnih strukturah se izraba zemljišča spreminja različno intenzivno in v različni smeri. Pa tudi v krajih, kjer je naravni potencial za agrarno izrabo tal skoraj enak, so glede na velikost kmetij izredno velike razlike v načinu obdelave in spreminjanju izrabe zemljišča. Kmetije na

večjih posestvih lahko do neke mere optimalno obdelujejo zemljo, tako da je izraba zemljišča pri njih praktično odraz vrednosti naravnih razmer in vrednosti človekovega dela. Male in tudi srednje kmetije ostajajo pri maksimalni obdelavi, dokler jim to omogoča zadostna delovna sila. Potem prihaja v vse večji meri do opuščanja obdelave v različnih stopnjah. Ker takšne razmere ne zagotavljajo zadostnih sredstev za preživljanje na stopnji današnjega družbenoekonomskega razvoja, pride do intenzivnega preseljanja, če pa ni delovnih mest, tudi do odseljevanja.

Za manj razvita območja velja, da so področja odmiranja prebivalstva in depopulacija. Število rojstev je manjše od smrtnosti, čemur se pridružuje še močno odseljevanje, kar še poudarja negativni migracijski saldo. Starostna struktura je neugodna, zlasti neugodna je v agrarni dejavnosti, saj je večina aktivnega kmečkega prebivalstva stara nad 50 let. Še malo ali nič je kmečke delovne sile stare manj kot 40 let. Zaradi ostarelega prebivalstva v prihodnosti ni pričakovati dviga rodnosti in zato lahko še vnaprej predvidevamo padec števila prebivalstva. Zaradi razkroja klasične agrarne družbe prihaja do odseljevanja mlajših, mobilnih, za delo sposobnih struktur v urbana središča, predvsem zato, ker jim je zaradi slabe prometne povezave in pomanjkanja ustreznih delovnih mest v bližini onemogočeno "pendlerstvo". Če se prebivalstvo zaposluje izven kmetijstva in gozdarstva, se zato odloča predvsem moška delovna sila. Pojavljajo se tedenske migracije in zdomstvo, ki omogočata lažje življenje doma ostalim družinskim članom. Če pa prodre dnevna migracija, gre v teh predelih le za babilno obliko. Doseljevanje je izredno šibko in gre na račun doseljenega agrarnega, zlasti ženskega prebivalstva iz prav tako manj razvitih in ruralni področjih.

Število družinskih članov se rapidno zmanjšuje. Medtem, ko je bila v preteklosti velika družina gospodarja, žene, številnih otrok, tet in stricev, se je danes število družinskih članov skrčilo na vsega dva do tri. Razkroj klasične agrarne

družbe spremlja deagrarizacija, za najbolj pasivna območja pa je v zadnjem desetletju značilen celo porast deleža agrarnega prebivalstva, reagrarizacija, ker se je mlajše prebivalstvo že skoraj v celoti odselilo. Delež aktivnih oseb v kmetijstvu, pa tudi v drugih dejavnostih, se vse bolj manjša, ekvivalentno pa se veča delež vzdrževanih, ki po številu ponekod celo presegajo aktivno delovno silo, čeprav je kmečko prebivalstvo aktivno še v pozni starosti, a tovrstno delovno silo ne moremo šteti za polnovredno. Zato v ekstremno nerazvitih predelih delež vzdrževanih niti ni pretirano visok, kar je skupaj s postarano starostno strukturo najzaneslivejši pokazatelj negativnih tendenc. Zaradi teženj po koncentraciji šolstva v centralnih naseljih prihaja do tega, da mora učenec k šoli, namesto da bi se šola približevala učencem. Male podružnične šole se ukinjajo in s tem se z dnevno migracijo šolarjev in s kasnejšim nadaljnjim šolanjem še dlje od domačega kraja, že postavljajo temelji za preselitev izšolanih oseb.

V manj razvitih območjih prevladuje agrarna dejavnost, sekundarni sektor zaposlitev je navezan na različne tipe migracij, terciarne in kvartarne dejavnosti pa so močno potisnjene v ozadje. Obrti v modernem smislu skorajda ni. Kraji imajo povsem podeželski videz, inovacije so le redke. Vasi so funkcijsko še vedno usmejene navznoter in so slabo infrastrukturno opremljene. Največ naselij s centralnimi funkcijami z ozirom na centralnost na nivoju centralnih in subcentralnih vasi in kot takšna zadovoljujejo osnovne potrebe kmečkega prebivalstva z manjšim radinsom gibanja in z majhno kupno močjo. V novejšem času se v nekatera območja vračajo odseljeni otroci, ki preurejajo stare kmečke hiše v sekundarna počitniška bivališča in področje dobiva novo funkcijo, s tem da postaja cona rekreacije. S tem se pojavlja v vasi nov element, ki je tudi nosilec zahtev po boljši komunalno-infrastrukturni opremljenosti. Ravno ta sloj s modernejšimi n-azori in drugačnim vrednotenjem pokrajine, ki zaenkrat zaradi uvajanja novih stavbnih elementov kvarno vpliva na krajinsko podobo, utegne postati v področjih, ki še niso povsem na robu propada, pobudnik novih dejavnosti v prostoru

Preslajanje je počasno in še vedno je velik delež kmečkih gospodinjstev na kmečkih gospodarstvih. V zadnjem desetletju se je podoba nekoliko spremenila in v pretežni večini zastarelejših predelov je prišlo do formiranja polkmečkih gospodinjstev, v katerih je aktiven neagrarni element, ki s svojim delovanjem pozitivno vpliva na pospeševanje agrarne produkcije. Nekmečka gospodinjstva so zelo redka in so brez večje vloge v preobrazbi prostora. Zaradi negativnega populacijskega trenda in zaostrenih gospodarskih razmer v prihodnosti ne moremo pričakovati smotrnejšega porasta nekmečkih struktur. Navedeno podobo dobimo, če vzamemo kot osnovo za grupiranje zaposlitev prebivalstva, če pa vzamemo za klasifikacije dohodek iz produkcijskih dejavnosti, se lahko položaj v precejšnji meri spremeni. Zaradi skromnih dohodkov iz kmetijstva je delež neagrarnih dejavnosti še vedno dovolj visok, da se število mešanih in nekmečkih gospodinjstev znatno poveča. Slednja ugotovitev odpira problem slabe izkoriščenosti delovne sile v manj razvitih področjih, ki sicer kljub precejšnji količini vložnega dela dosega le nizko produktivnost.

Zaradi ostarele kmečke delovne sile prihaja vse bolj do nazadovanja v gospodarskem razvoju. Slednje se najlepše kaže v fiziognomiji pokrajine:

- a) v slabem stanju hiš
- b) v opuščanju obdelovanja zemlje

Bivanjski objekti se praznije in ostajajo prepuščeni propadanju. Mnogokrat se porušijo sami od sebe. Tudi za tekoče vzdrževanje in za morebitno modernizacijo navadno zmanjka sredstev.

Opuščanje obdelovanja zemlje pa je nasploh eden izmed najbolj perečih problemov manj razvitih območij. Tradicionalna agrarna pokrajina dobiva kljub aktivni agrarni usmerjenosti vedno bolj podobo zanemarjenega, nevzdrževanega in zapuščenega okolja. Čeprav se opuščanje oziroma spreminjanje izrabe zemlje pojavlja tudi v predelih z naprednejšimi oblikami kmetovanja, je le-to omejeno predvsem na prirodno neprimerna zemljišča, zato

produkcijska baza ni pretirano prizadeta. V pasivnih pokrajinah pa je opuščanje pogojeno tudi s slabimi demografskimi in socioekonomskimi tendencami. Velika posestna razdrobljenost oziroma drobna parcelacija, majhna posest, strm relief in neugodne klimatske razmere samo še pospešujejo proces opuščanja agrarne izrabe tal. Nekoč skrajno intenzivna obdelava, ki je spričo polikulture usmerjenosti edina lahko preživljala številno prebivalstvo, je postala ob pomanjkanju delovne sile nemogoča. Ob prehodu na bolj smotrni način izkoriščanja zemlje je potrebna večja prostorsko zaokrožena posest. Ker je zaradi strmega terena nemogoča tudi uporaba moderne kmetijske mehanizacije, ostajajo gospodinjstva pri intenzivni polikultureni ročni obdelavi dokler je na voljo delovna sila, nato pa posamezne kategorije obdelovalnih površin prepuščajo manj intenzivni izrabi, ki je spremljajo različne stopnje in oblike preloga. Med socialnopošestnimi elementi lahko izdvojimo skupino kritičnih vrednosti, ki predstavljajo razmejitev v nadaljnji stopnji intenzivnosti obdelave na prehodu iz maksimalne v optimalno obdelavo, kot osnovni zaviralni naradni moment pa ostaja strmina z okrog 25° naklona:

- Njivska parcela mora biti za rentabilno obdelavo velika vsaj 10 a, "koeficient intenzivnosti" pa predvideva za ostale zemljiške kategorije naslednje mejne vrednosti: za vinograd 7,5 a, za travnik 50 a in pašnik 100 a;
- 5 ha velika posest predstavlja mejno vrednost pri velikosti posesti. Raziskave so pokazale, da se običajno kmetijska produkcija na posestvih z več kot 5 ha obdelovalne zemlje nadaljuje, medtem ko je pri manjših obratih mogoče zaslediti opuščanje kmetovanja;
- Socialnoekonomsko preslajanje poteka v kmečkih gospodinjstvih na kmečkih gospodarstvih vseh velikosti, pri čemer prihaja do končne preslojitve v neagrarni dejavnosti le na najmanjših kmetijah. Delno preslojeno gospodinjstvo na majhnem posestvu je zanesljiv dokaz za socialnoekonomske vsroke opuščanja obdelave zemlje.

- Kritično mejo za vse oblike transporta predstavlja 1500 m oddaljena parcela.

Socialnopolosredni elementi pa niso poglobilni razlog opuščanja obdelave zemlje v najbolj zasostalih območjih. Tu je na prvo mesto potrebno postaviti učinkovanje negativnih demografskih in socioekonomskih razmer, saj drugače kmetje vztrajajo pri maksimalni polikulturalni samozoskrbni obdelavi.

Znotraj zmanjševanja obsega kmetijskih zemljišč se je vršilo in se še vrši prestrukturiranje posameznih zemljiških kategorij in^{te} korist kategorij, ki zahtevajo ekstenzivnejšo obdelavo, to je proces transformiranja manj primernih njiv v travnike. Splošna zakonitost v procesu transformacije zemljiških kategorij je, da poteka prestrukturiranje praviloma vedno v smeri kategorij, ki zahteva ekstenzivnejšo obdelavo (vrtovi, njive, sadovnjaki, vinogradi, travniki, košenice, pašniki, grmičevje, gozd). Vse kategorije pa so podvržene tudi spreminjanju v nerodovitne površine zaradi razraščanja urbanizacije in infrastrukture.

Vendar lahko tudi v spreminjanju izrabe zemlje dokaj zanesljivo opredelimo dva površinsko prevladujoča tipa:

- a) Spreminjanje njiv v travnike ali oselenjevanje, ki je praviloma posledica preusmeritve v živinoreje, lahko pa je vzrok tudi pomanjkanje delovne sile in ekstenzifikacija obdelave.
- b) Spreminjanje njiv, travnikov, sadovnjakov, vinogradov ter pašnikov v gozd ali ogozdevanje, ki pa je praviloma vselej povezano z negativnimi demografskimi in socialnoekonomskimi gibanji ter s slabimi prirodnimi pogoji. Le redko je napredujevanje gozda plod načrtne politike gozdnih gospodarstev v pokrajinah, kjer je človekova aktivna vloga v agrarni produkciji verjetno za vselej usahnila.

Iz navedenega sledi, da opuščanje spremlja tako sprememba intenzivnosti obdelave kot spreminjanje zemljiških kategorij. Največkrat prihaja do procesov ozelenjevanja v bližini naselij ter do ogozdovanja na bolj oddaljenih parcelah. Glede na zunanji izgled in vzrok nastanka ločimo različne vrste prelogov. Glede na vzrok se pojavljajo predvsem:

- a) ekonomski prelog kot posledica neekonomičnosti nadaljne kmetijske izrabe zemljišča,
- b) tehnični prelog zaradi slabih prirodnih pogojev za uvajanje kmetijske mehanizacije,
- c) socialni prelog zaradi socialne preslojitve lastnikov zemljišča.

Glede na fiziognomijo pa lahko uvrstimo prelog v naslednje kategorije, katerih intenzivnost obdelave se praviloma znižuje v skladu z naraščanjem oddaljenosti zemlje od naselja:

- a) prikriti prelog z izredno intenzivno oziroma komaj opazno obdelavo
- b) prelog prve stopnje z značilnostmi ozelenjevanja
- c) prelog druge stopnje z začetki ogozdovanja
- d) pušč-a

Delež najneugodnejših struktur je v manj razvitih območjih najbolj izrazito zastopan.

Vsi navedeni procesi transformacije pokrajine so v bistvu negativni in predvsem v zadnjem času, hkrati z novim, sodobnejšim vrednotenjem prostora, zahtevajo takojšnje reševanje. Zavedati se je potrebno, da bo drugače propadla pokrajina, ki je plod trdega, stoletnega dela in ustvarjanja naših prednikov. Danes ima prostor resda marsikje še povsem enostransko funkcijo, toda vzporedno z družbenoekonomskim razvojem celotne družbenopolitične skupnosti se pojavljajo ter uveljavljajo v vse večji meri tudi nove vrednote, ki utegnejo v prihodnosti prevladati. Prostor pa ne bo mogel prevzeti nekaterih novih funkcij, če ne bo ohranil današnje podobe in namembnosti. Seveda ne gre le za enostransko spremembo vrednotenja.

Uveljavile se bodo dejavnosti, ki so vezane na agrarno pokrajino. Prepletanje dejavnosti lahko deluje stimulatивно tudi na razvoj celotne pokrajine. In tudi če stara agrarna pokrajina ne bo sposobna prevzeti novih funkcij, je moramo obvarovati pred propadom iz naslednjih razlogov:

- a) zaradi naraščanja števila prebivalstva je potrebno pridelati čim več hrane,
- b) v prehranbeni samooskrbi moramo doseči ugodnejše rezultate,
- c) obnoviti je potrebno določeno število mladega, perspektivnega kmečkega prebivalstva, brez katerega ni mogoče doseči povečanja proizvodnje hrane,
- d) zaradi narodnoobrambnih razlogov je potrebno, da ostanejo naša ruralna območja poseljena,
- e) zagotoviti je potrebno naselitveno kontinuiteto vse do državnih meja, s čimer se bo ohranil stik s slovenskim prebivalstvom onstran meja in se bo preprečila izolacija od zaledja matičnega naroda,
- f) ob ugodnejšem demografskem razvoju v prihodnosti lahko kmečko prebivalstvo predstavlja rezervo zdravega, za delo v drugih dejavnostih sposobnega prebivalstva,
- g) pokrajino varuje pred naravnimi stihijami kot so poplave, erozija, plazovi, usadi, ipd.

Zato je potrebno preprečevati in odpravljati nadaljne negativne tendence v manj razvitih pokrajinah. Družbena pomoč se mora čimprej usmeriti v zaostale agrarne predele. Biti mora učinkovita, se pravi vsestranska. Nikakor ne sme ostati samo pri odpravljanju posameznih negativnosti, potreben je celovit pristop. Prav je, da se centralna Slovenija in oklica drugih gospodarsko razvitih krajev razvija, to pa še ne pomeni, da lahko pustimo v nemar skoraj eno četrtino slovenskega ozečja, ker s takšnim početjem lahko škodujemo lastnim interesom v prihodnosti.

Na več mestih smo omenjali preslajanje stare klasične agrarne družbe v polkmečki in kasneje v nekmečki element. Pokazali smo tudi osnovne funkcije vsakega tipa gospodinjstev. Poglejmo si

na kratko bistvene ugotovitve v procesu preslajanja v celotni Sloveniji, s tem da bomo za izhodišče vzeli primerjavo popisnih podatkov za leti 1961 in 1971. Zavedamo se, da so časovno precej oddaljeni podatki dandanes že v znatni meri modificirani, vendar pa so osnovni procesi v posameznih pokrajinah ohranili svoje značilnosti. Ker je naša naloga spregovoriti o agrarni produkciji, oziroma o zemljiški strukturi, ne moremo mimo polkmečkega elementa, ki je v večini slovenskega prostora pravzaprav pobudnik in nosilec naprednih oblik agrarne produkcije. Zato se nam zdi potrebno, da problematiko mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev še posebej izpostavimo, pri čemer predvidevamo, da bo najnovejši gospodarski razvoj pravzaprav umetno zavri stopnje nadaljnega prestrukturiranja in obdržal današnje vlogo polkmetov. Samo, če bomo načrtno spodbudili moderne, napredne oblike kmetijske produkcije, bo lahko vodilna vloga v kmetovanju znova pripadla čistemu kmečkemu prebivalstvu. Danes je polkmečki element še vedno močno prisoten, a njegova vloga v družbenem razvoju je slejkoprej prehodnega značaja in pomeni vmesni člen v preslajanju kmečkega v nekmečko prebivalstvo. Perspektiva pa je prav gotovo v popolni delitvi na kmečki in nekmečki element. Preslajanje prebivalstva kot posledica povojnih družbenoekonomskih premikov je sinhrono spremljalo tudi spreminjanje velikega dela kmečkih gospodinjstev sprva v polkmečka in še kasneje v nekmečka. Najprej je zajelo poklicno prestrukturiranje prometno dobro povezana območja, ki so bila obenem zanimiva tudi za liciranje sekundarnih dejavnosti, katerim so se saradi nemotenega delovanja pridružile še dejavnosti terciarnega in kvartarnega sektorja.

Del družinskih članov (sprva navadno gospodar, nato otroci in nazadnje še gospodinja) se je zaposlil izven agrarne dejavnosti. Prestrukturiranje gospodinjstev se je postopoma širilo v prometno slabše povezane predele, prvo prešojena polkmečka gospodinjstva pa so praviloma v tem obdobju dobila že povsem nekmečki značaj, čeprav so še vedno v znatni meri imela domovališče na kmečkih gospodarstvih. V zadnjih desetih letih je preslajanje

zajelo tudi najbolj oddaljena območja, deloma pa se je spremenil način prestrukturiranja, s tem da se najprej zaposlije v neagrarnih dejavnostih otroci, gospodar pa je že večkrat tako ostarel, da ostane kmet, prav tako gospodinja, katere delo je praviloma neustrezno ovrednoteno. Danes je proces prestrukturiranja najbolj intenziven v območju druge faze, v prometno odmaknjenih naseljih, kjer je danes polkmečki element prevladujoč.

Vendar je vloga polkmečkega elementa kljub prehodnemu značaju v današnjem družbenoekonomskem razvoju izredno pomembna. Polkmečka gospodinjstva moramo obravnavati kot aktiven dejavnik današnjega socioekonomskega razvoja. Vendar pa se lahko polkmečki element v večji meri pojavi samo v določenih pogojih: privatnolastniškem odnosu do zemlje, hkrati z razvijajočo se industrializacijo, omogočeno pa mora biti tudi dnevno pretakanje delovne sile iz agrarnih območij v centre zaposlitve ali pa se morajo delovna mesta izven kmetijstva odpirati na podeželju.

Polkmečka struktura je bila zelo pomemben dejavnik razvoja v zahodni Evropi v medvojni dobi, pa tudi že prej, danes pa je že prišlo do popolne polarizacije na kmečka in polkmečka gospodinjstva. Le malo polkmečkih gospodinjstev je potem, ko so si zagotovila možnosti za sodobno, modernizirano delo v kmetijstvu, prešlo v čisti kmečki element (specializacija in tržnost proizvodnje).

Podobno polarizacijo lahko sčasoma ob ustreznih možnostih družbenoekonomskega razvoja pričakujemo tudi pri nas. Energetska kriza sedemdesetih in očitno tudi osemdesetih let bo morda prinesla drugačno gibanje oziroma podaljšan obstoj polkmečkega elementa. Vendar je danes slovenski prostor, predvsem vzhodni del republike, še vedno agrarno prenaseljen, zato je potrebno računati na nadaljevanje procesa deagrarnizacije. Poskrbeti je potrebno za postopno zniževanja deleža kmečkega prebivalstva, da ne bi prišlo do neskladij v regionalnem razvoju. V dolgoročni perspektivi bi bilo potrebno za preslojeno prebivalstvo

zagotoviti ustrezen spekter delovnih mest, zato lahko računamo na domačo rezervo delovne sile, ki pa na noben način ne bi smela ostati nezaposlena.

Za preostalo kmečko populacijo bo potrebno zagotoviti ustrezne pogoje, ki bi omogočili kmečkim gospodinjstvom stopnjo produktivnosti na ravni drugih proizvodnih dejavnosti, kar pa pomeni glede na današnje stanje drastično zmanjšanje kmečkega elementa in povečanje nekmečkega prebivalstva. Idealna shema razporeditve delovnih mest po sektorjih dejavnostih za leto 2000 (Fourestiejev grafikon) predvideva po 30% delavcev v terciarnem in kvartarnem sektorju. Morda je delež kvartarja previsoko ocenjen, obenem pa delež sekundarja prenizek, a za dejavnosti primarnega sektorja kažejo izkušnje iz zahoda, da je predvidena precej točna vrednost (morda celo nekoliko previsoka). V zahodni polovici republike je danes po ocenah kritična meja že dosežana, žal pa zaradi neustrezne zemljiške strukture ni večjih efektov. Še več, če se bo razvoj nadaljeval v tej smeri brez ukrepov v zemljiški politiki, bo prišlo do nadaljnega zmanjšanja deleža kmečkega prebivalstva. To pa bi pomenilo dolgoročno zavoro za revitalizacijo agrarne produkcije. Kakšne bi bile posledice takšnega razvoja, ni potrebno posebej izpostavljati.

V Sloveniji lahko intenziven proces preslajanja gospodinjstev opazujemo v obdobju med popisoma v letih 1961 in 1971. V vseh občinah brez izjeme je prišlo do upada števila kmečkih gospodinjstev, čeprav je bil ponekod tudi še v letu 1971 delež izredno visok (Murska Sobota 42,5%, Lenart 38,3%, Ormož 33,2%). Navedene tri občine so jasen dokaz, da je območje z visokim deležem čistega kmečkega elementa omejeno na severovzhodno Slovenijo Slovenskih goric in Pomurja. V večini občin osrednje Slovenije, Gorenjske in Zasavja pa se je delež zmanjšal že pod 25%, medtem ko so bile leta 1961 v celotni republiki samo štiri takšne občine (Ljubljana-Center, Ljubljana-Bežigrad, Trbovlje in Jesenice).

Mešana delavsko-kmečka gospodinjstva so bila leta 1971 zastopana s preko 30% od celotne populacije v največji meri zastopana v območju Dravsko-Štupskega polja, Haloz in Kozjanskega, preko 20% pa jih je bilo tudi v večini dolenskih občin, Beli krajini in v občini Sežana (Kras, Brkini). V desetletju 1961-1971 je prišlo na Gorenjskem do močnega znižanja polkmečkih gospodinjstev, sa je pomenilo njihovo število leta 1971 manj kot 50% števila izpred desetih let. Do močnejšega upadanja je prišlo tudi v ostalih predelih naglega razvoja: Celjski kotlini, Zasavju in v zahodni Sloveniji. Nasprotno pa je v območju slabše razvitosti severovzhodne, vzhodne in jugovzhodne Slovenije prišlo celo do porasta števila polkmečkih gospodinjstev, kar vendar le kaže na znamenja pozitivnega socialnoekonomskega razvoja. V občinah Lenart in Gornja Radgona se je število povečalo celo za več kot 50% (Lenart 69,7% in Gornja Radgona 52,6%).

Hkrati s upadanjem števila čistih kmečkih in mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev v pretežni večini slovenskih občin, se je povečalo število nekmečkih gospodinjstev v vseh občinah, razen v Idriji, kjer je prišlo do rahlega nasadovanja na račun polkmečkih gospodinjstev. Še leta 1961 je bilo v večini vzhodne Slovenije manj kot 60% nekmečkega elementa. Samo v najbolj industrializiranih občinah je bilo nad 80% nekmečkih gospodinjstev (Jesenice, Tržič, Idrija, Ravne na Koroškem, Ljubljanske občine, Trbovlje, Hrastnik), v letu 1971 pa lahko ugotovimo, da je bilo za celotno območje slovenskega industrijskega polmeseča pretežno nekmečko, pod 40% nekmečkih gospodinjstev pa je bilo samo še v občinah Lenart, Ljutomer, Murska Sobota in Lendava. Število nekmečkih gospodinjstev se je med letoma 1961 in 1971 podvojilo v občinah Metlika in Nova Gorica, kar pomeni, da je območje Dolenjske in predvsem Primorske s izjemo Obale doživelo najintenzivnejšo transformacijo.

V prihodnosti lahko računamo z nadaljnim preslajanjem v bolj zaostalih, pretežno agrarnih občinah, predvsem na območju severovzhodne Slovenije, pa tudi na Kozjanskem, v Beli krajini ter

v Suhi Krajini. Povsod drugje bo preces manj intenziven, še posebno v vseh gorenjskih občinah, na Koroškem, na Obali, v Zasavju, Mariboru z okolico ter v industrializiranih savinjskih občinah: Celju in Velenju.

Preslajanje je tesno povezano s procesom deagrarnizacije, le-ta pa z velikostjo posesti, ko je lahko smatramo za enega izmed bistvenih elementov zemljiške strukture. Poglejmo si поблиže še navedena dva momenta. Podoba je, da je bila najmočnejša deagrarnizacija med letoma 1961 in 1971 v Sloveniji na območjih, ki so še do tedaj imela višji delež neagrarnega prebivalstva.

Na področjih s manj kot 10% kmetijskega prebivalstva ter v predelih, ki so imeli od 70% do 80% neagrarnega elementa, se je zmanjšalo število agrarnega življa za več kot eno tretjino (okrog 35%). V obravnavanem desetletju je bila najintenzivnejša deagrarnizacija vseeno na območjih, ki so imela v letu 1971 še vedno med 80% in 90% kmetijskega prebivalstva. Število kmečkega prebivalstva se je namreč v teh predelih zmanjšalo za okrog 40%. Najpočasnejše preslajanje kmečke populacije je bilo ugotovljeno na območjih, ki so imela več kot 40% agrarnega življa; s takojšnjo stopnjo deagrarnizacije je bil prizadet samo vsak šesti kmečki prebivalec. Če pogledamo stopnjo deagrarnizacije po občinah, lahko vidimo, da je bil proces najbolj intenziven v občinah Nova Gorica, Koper, Izola, Piran, Cerknica, Hrastnik in Ljubljana-Center, kjer se je število kmečke populacije zmanjšalo za več kot 45%. Tudi v večini zahodnoslovenskih občin je bilo preslajanje z vrednostmi nad 40% zelo izrazito, pri čemer delež kmečkega prebivalstva v nobeni zahodnoslovenski občini ni bilo višje od 30%. Samo v občinah Tolmin, Ajdovščina, Sežana in Ilirska Bistrica je bilo še vedno med 20% in 30% kmečkega prebivalstva, v občinah Jesenice, Radovljica, Trškič, Kranj, Ljubljana-Vič, Izola in Piran pa celo manj kot 10%. Najmanj izrazita deagrarnizacije je bila v vseh občinah severovzhodne Slovenije s izjemo Maribora in Slovenske Bistrice, kjer se je delež kmečke populacije znižal za manj kot 25% (enak delež je bil tudi v občini Brežice), ker

pa je bil delež kmečkega prebivalstva v vseh teh občinah v letu 1971 še vedno večji kot 40%, je bilo pravzaprav absolutno gledano preslajanje zelo močno.

Slovensko kmečko prebivalstvo je zelo neenakomerno porazdeljeno tudi z vidika velikostne strukture zemljiške posesti. Leta 1971 je živele na posestvih, ko so obsegala več kot 10 ha zemlje 29,5% kmečkega prebivalstva, ena četrтина pa je bila na posestvih od 5 do 10 ha, 15,5% pa na gospodarstvih od 1 do 5 ha. Obenem je bilo kar 14,7% kmečke populacije brez zemljiške posesti ali pa je je imelo manj kot 1 ha.

V letih 1961-1971 se je zmanjšalo število kmečkega prebivalstva v vseh zemljiško-posetnih kategorijah, čeprav je vendarle mogoče izluščiti osnovno zakonitost, da je v tem razdobju stopnja deagrariacije naraščala z zmanjševanjem zemljiške posesti. Izjemo predstavljajo posestva z več kot 10 ha zemlje. Ta so namreč v obravnavanem desetletju izgubila v povprečju nekaj več kmečkega prebivalstva (29,3%) kot je znašala povprečna stopnja deagrariacije v Sloveniji (28,72%). Tudi v tem podatku vidimo podlago za potrditev, da je industrializacija najprej pritegovala in odvajala ljudi z manjših kmečkih gospodarstev. Šele kasneje, ko je bila delovna sila s teh obratov že povsem integrirana v industrializacijski proces in ko je nadaljni razvoj neagrarnih dejavnosti za svoje nemoteno rast potreboval nove delovne moči, so pričele deagrariacijske privlačne sile segati tudi po delovni sili na večjih kmetijah.

V desetletju 1961-1971 so doživela gospodinjstva po posameznih velikostnih skupinah zemljiške posesti znatne spremembe. Najmočnejše so številčno porasla gospodinjstva na posestvih do 1 ha (v povprečju za 51,2%). Ta so se najbolj razmnožila v področjih z najnižjim deležem kmečkega prebivalstva, v območjih, kjer pa je bilo še nad dve petini kmečke populacije, pa se je njihovo število povečalo samo za 28,4% (absolutno gledano pa je porast vseeno zelo visok). Število kmečkih gospodinjstev

brez zemlje je poraslo povprečno za 11,3%. Zanje je bilo namreč značilno, da se je njihovo število zelo neenakomerno povečalo na vseh območjih, razen v predelih, ki so imeli med 20% in 40% kmetijskega prebivalstva. Pri vseh drugih velikostnih skupinah zemljiških posestev pa se je v tem času število na njih živečih gospodinjstev zmanjšalo in sicer od 2,3% (1-3ha) do 9,2% (10 ha in več). Za poslednje štiri skupine zemljiških gospodarstev je tudi značilno, da se je zmanjšalo število gospodinjstev v premem sorazmerju z velikostjo posesti in da se je praviloma njihova številčna moč zmanjševala tudi z večjim deležem agrarnega prebivalstva.

4. METODOLOŠKI PRISTOP

Analiza že obstoječih študij je pokazala, da podatkov iz njih ne moremo neposredno koristiti zaradi časovnih menjavanj posameznih raziskav, drugi zaviralni moment pa predstavljajo različno zasnamovana metodologija, v slovenskem prostoru pomanjkljivo pokrivanje določenih območij, različno opredeljena območja raziskovanja (na ravni katastrskih občin, na nivoju večjih ali manjših naselij), razlikujejo pa se tudi prostorske razmejitve obravnavanih področij (raziskave obsegajo različno oddaljena območja od posameznih naselij, opredelitev območij proučevanja pa bazira na subjektivnih opredelitvah). Zaradi navedenih neenotnosti nismo mogli proučevati današnje podobe že proučenih območij in na ta način ugotoviti dinamike in stopnje transformacije regionalnega razvoja. Zato smo se odločili za poenoten pristop v izboru sondnih območij, v katerem smo skušali zajeti vse najosnovnejše pokrajinsko-demografske tipe republike Slovenije. Čeprav v prizadevanjih nismo popolnoma uspeli, predstavljajo izbrane sonde dober temelj za nadaljna proučevanja.

Raziskave Inštituta za geografijo so že v preteklosti bazirale na izboru sondnih območij. Za proučevanje zemljiške strukture in problematiko agrarne produkcije nasploh sta še posebno pomembni sondiranje za potrebe raziskav izrabe zemlje iz samega začetka delovanja inštituta ter za raziskavo o spreminjanju vrednosti prirodnega potenciala za kmetovanje iz leta 1970. Žal pa sta sondiranje za ugotavljanje današnje prostorske diferenciacije obravnavane problematike razmeroma neuporabni, saj sta bili za izrabo tal na območju SRS izbrani le dve sondi. Podgorje pri Kamniku in Sebeborci v Prekmurju, za proučevanje prirodnega potenciala pa je bilo sondiranje prostorsko bolj razvijeno, a so bile sonde izbrane na nivoju naselij ne pa katastrskih občin. Podrobneje so bila proučena naselja matičnega Krasa, Gabrovica, Kobjeglava, Komen, Kopriva, Kosovelje, Krajina nas, Pliskavica, Skope in Volčji grad, naselja Dolenjskega in Posočja (vzhodnega dela Krške kotline in dela Krškega hribovja), Dolga Roka, Roka, Podulce, Jelenk, Roviše, Zavratac in Studenec ter naselja

Gorenjske (terciarnega gričevja severnega obrobja Ljubljanske kotline in dela Južnega pobočja Kamniških Alp), Klanec, Zalog, Glinje, Cerkljanska Dobrava, Komendaka dobjava, Podboršt. Tunjiška Mlaka, Gmajnica, Tunjice, Viševica, Sidraž, Lamiše, Šentviška gora, Stiška vas in Apno. Kljub temu, da so bile obdelane podrobno tudi socialno posestne razmere v petih katastrskih občinah, se zaradi poenotenja metodologije izbora sondnih območij na analize nismo mogli nasloniti, še posebno ker je mnogo osnovnih pokrajinskih tipov iz proučevanja izpadlo.

Pri raziskavi smo se odločili za sistemski izbor sondnih območij na nivoju katastrskih občin. Izbira sond je zasnovana na prepletanju osnovnih slovenskih naravnopokrajinskih tipov:

- alpskega sveta
- predalpskega sveta
- primorskega sveta
- dolensko-notranjskega kraškega sveta
- subpanonskega sveta
- nižin oziroma ravninskega sveta

S temi osnovnimi tipi gibanja prebivalstva v letih 1971-1979

- depopulacije ali upadanjem števila prebivalstva
- stagnacije ali umirjenostje v gibanju števila prebivalstva
- koncentracije ali naraščanjem števila prebivalstva.

V vsaki naravnopokrajinski enoti smo izbrali tri sonde z ustreznimi populacijskimi gibanji. Na ta način smo prišli do osemnajstih sond. Ker menimo, da so ravnine najpopolnejše produkcijske enote republike, smo se znotraj ravninskih predelov odločili še za komparacijo najbolj izrasitih ravnih območij Slovenije: Ljubljanske kotline, Celjske kotline, Dravsko-ptujskega polja ter Prekmurja. Ker se kot osnovni populacijski proces v ravninah pojavlja koncentracija prebivalstva, sloni primerjava posameznih področij na poenotenju izbire proučevanih enot z naraščanjem ljudi v zadnjem desetletju. Edino izjemo predstavljata sondi v Prekmurju, kjer je število prebivalstva stagniralo, pri čemer predstavlja ena katastrska občina območje sožitja dvehsosednjih

Tabela št. 1

GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALCEV IN DELEŽ ANKETIRANIH GOSPODINJSTEV
V IZBRANIH KATASTRSKIH OBČINAH

K.O.	Tip K.O.	Gibanje št. prebivalcev		Delež anketiranih gospodinjestev (po stanju 1971)
		1971/1979	1953/1979	
Podkoren	AK	+ 8,8 %	- 12,8%	85,4
Gorjuše- Kopriv.	AD	- 9,8%	- 27,3%	85,4
Leše	AS	- 3,6%	- 27,5%	49,4
Labinje	PA D	- 10,2%	- 33,1%	85,5
Jesenovo	PA S	- 2,8%	- 8,9%	90,2
Dolenja vas	PA K	+ 8,4%	+ 11,1%	95,2
Preški vrh	PA S	+ 4,7%	- 18,8%	112,5
Tomnje	PR D	- 9,9%	- 25,4%	77,8
Bukovica	PR K	+ 12,2%	+ 23,7%	37,5
Gašon	PR S	+ 3,9%	+ 2,9%	81,0
Pregara	PR D	- 10,0%	- 40,1%	85,5
Metulje	DN D	+ 9,8%	- 21,2%	95,2
Muljava	DN S	- 2,8%	- 7,3%	87,0
Videm- Dobropolje	DN K	+ 5,3%	+ 2,6%	100,0
Družinska vas	S S	+ 4,3%	+ 3,5%	101,5
Podčetrtek	S K	+ 23,1%	+ 19,6%	108,7
Lodni vrh	S D	- 21,2%	- 56,5%	81,3
Jamna	S S	- 3,6%	+ 4,2%	84,3
Gorica	R D	- 10,5%	- 17,7%	89,5
Hajdoše	R K	+ 26,5%	+ 52,2%	114,3
Orla vas	R K	+ 7,6%	+ 16,6%	21,6
Zbilje	R K	+ 27,1%	+ 70,2%	94,4
Drženci	R S	- 3,7%	+ 14,6%	97,6
Mostje	R S	+ 0,7%	- 14,7%	90,8
Mala Polana	R S	- 1,4%	- 24,3%	87,2
Skupaj		+ 3,6%	- 2,3%	78,6

Oznake tipologije:

D - Depopulacija
S - Stagnacija
K - Koncentracija

A - Alpski svet
PA - Predalpski svet
PR - Primorski svet
DN - Dolenjsko-notranjski svet
S - Subpanonski svet
R - Ravinski svet

narodov - Slovencev in Madžarov (k.o. Mostje), druga pa je povsem slovenska (K.o. Mala Polana). Ker je navkljub težnji po zastopnosti vseh slovenskih planskih regij v raziskavi prišlo do nepokrivanja nekaterih predelov republike, smo se odločili še za izbiro nekaj dodatnih sond z značilnostmi stagnacije kot povprečja. Izbrali smo K.o. Preški vrh na Koroškem in k.o. Družinska vas na stiku subpanonskega, dolenjskega in ravninskega sveta. Na ta način smo na koncu prišli do 25 vzorčnih sond, predstavljenih v tabeli št.1.

Pri ~~aplikaciji~~ aplikaciji naravno pokrajinskih tipov smo se oprli na modificirano Uršičeva klasifikacijo, pri čemer smo uvedli tudi novo kategorijo ravninskega sveta, ki je bila prvotno vključena v druge pokrajinske enote, predvsem v predalpski in subpanonski svet. Menimo, da je prirejena klasifikacija z vidika zdireferenčnosti prirodnih in tudi socialnoekonomskih pogojev za kmetovanje ustreznejša, čeprav se zavedamo, da predvsem zaradi različnega družbenoekonomskega razvoja ne velja povsem izračunati ravninskega sveta vzhodne in osrednje Slovenije, prezreti pa se gre tudi razlik v prirodnih potezah, zlasti v podnebju. Podobne dileme ostajajo tudi pri večini drugih razmejitev, vendar je potrebno upoštevati, da se prehodi med posameznimi prirodnopokrajinskimi tipi navadno neizraziti in postopni.

Za izbiro sond z vidika gibanja števila prebivalstva smo se oprli na karto gibanja števila prebivalstva (izdelek študentov na PZE za geografijo, 1980), v kateri so prikazane demografske tendence med letoma 1971-1979. Menimo, da navedeno razdobje ustreza tudi osnovnim tipom družbenoekonomskega razvoja v najnovejšem obdobju: predeli z zmanjševanjem prebivalstva so pasivni in zaostajajo v razvoju, v območjih kjer je gibanje števila prebivalstva umirjeno, tudi gospodarski razvoj relativno stagnira, medtem ko je intenzivno rast družbenoekonomskega razvoja mogoče zaslediti v območjih kjer število prebivalstva narašča. Za območje depopulacije velja, da se je med letoma 1971-1979 število prebivalcev zmanjšalo za več kot 5%, v območju koncentracije pa se je v istem razdobju povečalo za več kot 5%. Vmesne vrednosti tvorijo cono stagnacije.

Za bolj natančno opredelitev vrste demografskih tendenc smo prikazali tudi gibanje števila prebivalstva med leti 1953 in 1979. Očitno je, da se populacijski razvoj v obeh obdobjih v glavnem ujema. Izjemo predstavljata le katastrski občini Podkoren in Metulje, vendar odstopanjem ne smemo pripisati prevelike vloge, saj splošni trend ustresa izbranim kriterijem pri izboru. Tako je naprimer prišlo do praznjenja prebivalstva v Podkorenu šele v zadnjem desetletju, prej pa je bila precej izrazita depopulacija, ki je pravzaprav značilna za vsa gorata območja. Kljub temu smo Podkoren izbrali kot sondo z značilnostmi koncentracije, Metulje pa predstavljajo območje z depopulacijo, čeprav se je tudi število prebivalstva v zadnjem desetletju nekoliko dvignilo, a je bila v polpretekli dobi izredno močna depopulacija. Do anomalij je prišlo zaradi dodatnega kriterija pri izbiri sond, to je velikosti posameznih katastrskih občin.

Kot sondne obnove smo določili za obravnavanje posamezne katastrske občine v celotnem obsegu in z vsem pripadajočim prebivalstvom. Katastrsko občino smatramo namreč za osnovno produkcijsko celico, saj je navadno tvori naselje z organsko pripadajočim ozemljem, na katerem so se še stoletja vršili produkcijski odnosi. Meje katastrskih občin so najbolj izražene v prirodi od vseh najrazličnejših upornih enot, saj navadno tečejo po vrhovih vzpetosti ali po dnu globeli. Sprva je velika večina ozemlja pripadala avtonomnemu prebivalstvu, kasneje pa je zaradi odseljavanja in dedovanja prišlo do anomalij in danes v nekaterih predelih velike površine posedujejo ljudje, ki niso organsko povezani z zemljo. Kot alternativo bi se lahko odločili za proučevanje bližnje okolice naselij, vendar bi s tem izpadel iz proučevanja gozd, ki v nekaterih območjih predstavlja osnovno sredstvo za preživljanje kmečkega prebivalstva. Povečan bi bil tudi delež zemljiških kategorij, katere zahtevajo intenzivno obdelavo, zmanjšal pa bi se obseg ekstenzivnih kategorij. Zaradi prikaza dejanskega obsega zemljiških kategorij v posameznih območjih republike, smo se odločili za kartiranje in anketiranje celotnih katastrskih občin močno varira tako po površini kot po številu prebivalcev, smo kriterije za njihov sondni izbor morali še

podrobneje opredeliti, da smo zagotovili matematično podobnost in reprezentativnost na eni strani, na drugi strani pa se tudi zaradi finančno-organizacijsko-tehničnih problemov nismo mogli lotiti katastrskih občin s večjim številom ljudi oziroma gospodinjstev ali s velikim ozemljem. Iz navedenega sledita kot osnovna opredelitvena kriterija površina in velikost populacije. Slednja mora biti dovolj velika, da zagotavlja reprezentativnost kljub posplošitvam.

Katastrska občina naj ne bi bila večja od 500 ha in ne manjša od 200 ha. Postavk se nismo mogli v celoti držati, kjati predvsem v goratih predelih so površine precej večje. Prebivalstvo občine naj ne bi presegalo 500 oseb oziroma 150 gospodinjstev in ne bi bilo manjše od 50 oseb ali 20 gospodinjstev. S tem smo izločili že povsem izpraznjena območja in predvsem hitro se urbanizirajo-ča naselja v neposrednem zaledju večjih centrov s naglim naraščanjem števila prebivalcev, kar ne bi zagotovilo primerljivosti s drugimi naselji.

V vseh sondah smo s podrobnim anketiranjem posameznih gospodinjstev dobili ustrezne demografske, socialne in ekonomske parametre, ugotavljali pa smo tudi problematiko ohranjanja kvalitete življenjskega okolja. S kartiranjem smo podrobno proučili izrabo tal na teritoriju celotnih katastrskih občin. Vendar so se pojavili problemi pri iskanju ustreznih rešitev za kartografski prikaz. Geodetska služba namreč še ni izdelala podrobnih katastrskih načrtov v merilu 1:5000 in predvsem 1:10000 za celotno republiko, kar bi zaradi ustrezne pomanjšave znatno olajšalo delo. Zato smo v elaboratu predstavili izrabo tal samo v petih katastrskih občinah, za katere smo dobili predloge v ustreznem merilu, pri čemer smo skušali predstaviti stanje v vseh osnovnih naravno-pokrajinskih enotah (k.o. Lobinje - 1:10000, predalpski svet in depopulacija; k.o. Tominje - 1:5000, primorski svet in depopulacija; k.o. Podčetrtek - 1:5000. Subpanonski svet in koncentracija ter k.o. Gorica - 1:5000, ravninski svet in depopulacija).

Pripomniti velja, da bi bilo smotrno izdelati tudi karte izrabe tal v preostalih katastrskih občinah, s čimer bi lahko ugotovljali zakonitosti v rasporeditvi določenih zemljiških kategorij. Še bolj efektne rezultate bi dosegli, če bi nam uspelo vnesti v karte izrabe tal tudi hipsografsko omrežje. Proučevanje izrabe tal pa vendarle ne more biti samo sebi namen, ker trenutno stanje izrabe ne pove veliko, zato bi bilo potrebno organizirati periodična opazovanja, s čimer bi lahko ugotovili dinamiko procesa spreminjanja agrarne izrabe tal. Šele takšen pristop bi zagotovil optimalne rezultate.

V anketiranje smo zajeli nekaj čez 2000 gospodinjstev, kar pomeni 78,6% delež celotne populacije vseh obravnavanih katastrskih občin. Pripomniti velja, da smo delež izračunali glede na število gospodinjstev leta 1971. Opazno je, da so višji deleži bili zaobseženi v območjih koncentracije prebivalstva, dočim smo v območjih depopulacije zaradi zmanjšane števila gospodinjstev dosegli nižje vrednosti. Delež je nekoliko nižji tudi zaradi treh katastrskih občin s razmeroma obilno populacijo v katerih nismo uspeli opraviti anketiranja vseh pripadajočih naselij. Tako je v k.o. Bukovica izpadlo naselje Volčja Draga, v k.o. Leše naselje Rakoviče in Hudi Graben ter v k.o. Orla vas naselje Ločica ob Savinji in Šentrupert.

Največji delež anketiranih gospodinjstev smo dosegli s 96,4% v subpanonskih katastrskih občinah, najnižji pa v primorskih (56,5%). V območju depopulacije smo anketirali 85,8% gospodinjstev, stagnacije 87,1% in koncentracije 68,2%. Deleže anketiranih gospodinjstev v območjih prepletanja naravno-pokrajinskih enot in gibanja števila prebivalstva smo prikazali v tabeli št.2. Od vseh anketiranih gospodinjstev jih je bilo najmanj v območju depopulacije (20,4%), Tabela št.3., precej nižja in podobna pa sta deleža katastrskih občin, ki smo jih uvrstili v območje koncentracije (38,7%) in stagnacije (40,9%). Zaradi največje gostote poselitve v ravninah je razumljiv daleč najvišji delež gospodinjstev iz nižinskega sveta (33,4%), vsi ostali naravnopokrajinski

Tabela št. 2

DELEŽ ANKETIRANIH GOSPODINJSTEV (PO STANJU IZ LETA 1971)

TIP	DEPOPULACIJA	STAGNACIJA	KONCENTRACIJA	SKUPAJ
Alpski	85,4%	49,4%	84,6%	76,4%
Predalpski	85,5%	100,0%	98,2%	95,3%
Primorski	84,4%	81,0%	37,5%	56,6%
Dolenjsko-notranjski	95,2%	87,0%	100,0%	94,5%
Subpanonski	81,3%	93,7%	108,7%	96,4%
Ravninski	89,5%	92,2%	61,9%	77,4%
Skupaj	85,8%	87,1%	68,2%	78,6%

Tabela št.3

DELEŽ PREBIVALSTVA PO POSAMEZNIH PROUČEVANIH OBMOČJIH
(LETA 1979) ($\bar{E} = 5,55$)

TIP	DEPOPULACIJA	STAGNACIJA	KONCENTRACIJA	SKUPAJ
Alpski svet	5,8	2,1	5,2	13,1
Predalpski svet	4,1	1,9	3,9	9,9
Primorski svet	4,0	5,5	5,7	15,2
Dolenjsko- notranjski svet	1,0	3,9	6,2	11,1
Subpanonski svet	1,3	11,1	4,9	17,3
Ravninski svet	4,2	16,4	12,8	33,4
Skupaj	20,4	40,9	38,7	100,0

tipi pa se zastopani precej enakomerno (med 9,9% v predalpskem svetu in 17,3% v subpanonskih pokrajinah). Razlike v deležih med posameznimi kombiniranimi tipi prepletanja naravnopokrajinskih enot in gibanje števila prebivalcev so večje kot pri teritorialnih deležih. Tako naprimer odpade na dolenjsko-notranjski svet depopulacije samo 1,0% anketiranih enot, pod 2% pa sta zaobsežena tudi v subpanonskem svetu s depopulacije in predalpskem svetu s sančilnostmi stagnacije. Nad 10% celotne populacije anketiranih gospodinjstev pa odpade na subpanonski svet stagnacije, ravninski svet stagnacije in ravninski svet koncentracije.

Skartirali smo dobrih 132 km² ozealja, kar pomeni 0,65% celotnega slovenskega teritorija. Območja depopulacije, stagnacije in koncentracije so precej enakomerno površinsko zastopana (med 31,9% - koncentracija in 34,6% - depopulacija), večje razlike pa so pri teritorialnih deležih naravnopokrajinskih enot. Najmanjši delež odpade na dolenjsko-notranjske katastrske občine (12,3), največji pa na alpske (24,2%). Velik je tudi delež ravnin (21,3%). Povprečno bi morale na vsak kombinirani tip odpasti 5,6% skupne površine, vendar se od povprečja določena odstopanja (tabela št. 4.). Z nad 10% so zastopani tipi alpskega sveta s depopulacijo, alpskega sveta s koncentracijo in ravninskega sveta s stagnacijo. Manj kot 3% pa odpade na primorski svet s stagnacijo, primorski svet s koncentracijo in subpanonski svet s depopulacijo.

Zaradi izredno velikega števila anket in informacij v njih smo se odločili za računalniško obdelavo podatkov. V računalniško analizo smo vključili gospodinjstva, problematiko posameznikov pa smo deloma povzeli iz popisa prebivalstva za leto 1971, deloma pa smo izvedli ročno analizo šestih izbranih katastrskih občin, ki smo jih razvrstili na območje koncentracije in depopulacije.

Tabela št. 4

POVRŠINSKI DELEŽI POSAMEZNIH PROUČEVANIH OBMOČIJ
(LETA 1979) (= 5,55)

TIP	DEPOPULACIJA	STAGNACIJA	KONCENTRACIJA	SKUPAJ
Alpski svet	10,4	3,5	10,3	24,2
Predalpski svet	4,1	5,0	5,5	14,6
Primorski svet	9,3	2,5	2,6	14,4
Dolenjsko- notranjski svet	3,7	4,3	4,3	12,3
Subpanonski svet	2,9	7,1	3,2	13,2
Ravninski svet	4,2	11,1	6,0	21,3
Skupaj	34,6	33,5	31,9	100,0

Zbrane podatke smo zreducirali na 38 poglavitnih spremenljivk, katere smo s šifriranjem spremenili v računalniški jezik, s pomočjo katerega smo dobili natančen vpogled v zakonitost posameznih struktur in medsebojno soodvisnost s posameznimi elementi, katere smo še posebej izpostavili.

KER NA RAČUNALNIŠKE IZPISE NISMO LEPILI LEGEND, JE POREBNO ŠTEVILČNE OZNAKE LEVO OD TABEL IN NAD NJIMI PRETVORITI V USTREZNE KATEGORIJE DOLOČENEGA ELEMENTA S POMOČJO ŠIFRANTA V NADALJEVANJU. V njem pojasnujemo razrede vseh 38 variabel in dveh dodatnih, ki pojasnujeta regionalni tipologijo. Številke na levi strani tabele se nanašajo na levo postavko v naslovu, številke nad tabelo pa na desno. Takšna zakonitost velja samo za dvostopenjske matrike, dočim trestopenjskih računalnik ne more napraviti in jih razdeli na več dvostopenjskih matrik. Le-teh je toliko, kolikor je razredov parametra, navedenega v spodnjem levem delu naslova. Zgornje številke v tabeli se nanašajo na razrede spremenljivke v desnem delu naslova, številke levo od tabele pa na kategorije spremenljivke v zgornjem levem delu naslova. NASLOVI V IZPISIH SO SKRAJŠANI IN NE USTREZAJO VEDNO DEJANSKEMU POMENU VARIABEL, ZATO NAVAJAMO V ŠIFRANTU POLEG PRAVILNE OZNAKE V OHRANJU TUDI RAČUNALNIŠKE NASLOVE PARAMETROV. Čeprav smo sezelo trudili, da bi šifriranje in luknjanje računalniških kartic izvedli čim bolj natančno, nam napak ni uspelo povsem odpraviti. Zato vsi numerični znaki v tabeli (tisti, ki pomensko determinirajo kategorije variabel), ki se pojavljajo v šifrantu kot ena izmed kategorij določenega parametra, predstavljajo napake, nastale pri eni izmed operacij v pripravi gradiva za računalniško obdelavo. Vendar netočnosti pravilona ne presegajo vrednosti 1% od celotne popuščacije, torej jih lahko smatramo za zanemarljivo majhne. Gradivo smo obdelali z SPSS programom (Statistical Pocket for Social Science).

Osnovni parametri in njihove kategorije se (ŠIFRANT):

1. KATASTRSKE OBČINE (KATASTRSKE OBČINE)

- 1 Podkoren (alpski svet, koncentracija, občina Jesenice)
pripadajoče naselje Podkoren (374 prebivalcev 1971, 847 m nadmorske višine) - gruščasto naselje v prisojni in vznožni legi v skrajnem zgornjem delu zgornjesavske doline
- 2 Gorjuše - Koprivnik (alpski svet, depopulacija, občina Radovljica)
Gorjuše (206 prebivalcev, 900-980 m) - razložena vas v velikem kotlu na južnem robu Pokljuke.
Koprivnik (285 prebivalcev, 969 m) - razloženo naselje na južni strani Pokljuke
- 3 Leše (alpski svet, stagnacija, občina Tržišč)
Hudi graben (56 prebivalcev, 480 m) - razloženo naselje v zatišni legi na južnem pobočju Dobrče.
Leše (187 prebivalcev, 519 m) - razložena vas v zatišni prisojni legi na južnogorjskem pobočju.
Paloviče (64 prebivalcev, 520-580 m) - razložena vas na južnem pobočju Dobrče
- 4 Labinje (predalpski svet, depopulacija, občina Idrija)
Labinje (120 prebivalcev, 668 m) - deloma gruščasta, deloma razložena vas, vrh razglednega slemena pod Slevo (3 km od Cerkna)
Poljane (103 prebivalci, 500-620 m) - gruščasta vas v pobočju grape potoka na desni strani Cerknice, nekaj hiš v sami dolini Cerknice
- 5 Jesenovo (predalpski svet, stagnacija, občina Zagorje ob Savi)
Jesenovo (208 prebivalcev, 640 m) - razloženo naselje na južnem, prisojnim pobočju Čemšeniške (Velike) planine; zaselki Graben, Križe, Razbake, Zaloga in Žage.
- 6 Dolenja vas (predalpski svet, koncentracija, občina Škofja Loka)
Dolenja vas (269 prebivalcev, 414 m) - gruščasta vas sredi širše ravnine na obeh straneh Selške Sore

Golica (64 prebivalcev)

2 zaselka Zgornja Golica (810 m) - samotne kmetije na prevalu med Stirpnikom in Studensko grapo v južnem pobočju Sv. Miklavža.

Spodnja Golica (590 m) - razložena vas v vzhodnem bregu Sv. Miklavža

Rasterke (750 m) - gručasti zaselek na vzhodnem pobočju Slemena

7 Preški vrh (predalpski svet, stagnacija, občina Ravne na Koroškem)

Preški vrh (107 prebivalcev, 400-530 m) - naselje samotnih kmetij sredi gozdov pod Uršlje gore.

8 Tominje (depopulacija, občina Ilirska Bistrica)

Tominje (146 prebivalcev, 576 m) - razpotegnjena Slemenska vas v vzhodnih Brkinih

9 Bukovica (primorski svet, koncentracija, občina Nova Gorica)

Bukovica (451 prebivalcev, 52 m) - naselje s gručastim jedrom v nižinskem nabrežju.

Viprva, deloma obrestno naselje, zaselki Šance, Dolina, Golobnjak, Katišče, Martinjak in Vizirnik.

Volčja Draga (538 prebivalcev, 60-100 m) - razloženo naselje v grapah in na slemenih Vrtojbenskih gričev ter v ravnici Vipave, zaselki Dolgo, Dolino, Lesnovo, Lovčevo drago, Polje in Zrzinišče

10 Gažon (primorski svet, stagnacija, občina Koper)

Gažon (267 prebivalcev, 250 m) - strnjena vas pod vrhom hriba, ki se stopničasto dviga; zaselki Kartine, Križišče in Podgorci.

Srgaši (139 prebivalcev, 166 m) - gručasta vas na južnem pobočju Gožonskega hriba, zaselik Križišče

11 Fregara (primorski svet, stagnacija, občina Koper)

Fregara (249 prebivalcev, 458 m) - strnjeno naselje na planoti; zaselki Bržinarji, Buželi, Krištije, Repovec, Sv. Simon in Turniši.

- 12 Metulje (dolenjsko-notranjski svet, stagnacija, občina Cerknica)
Metulje (61 prebivalcev, 734 m) - gručasta vas pod Bloščkom v južnem koncu polja
Resja na Blokah
- 13 Muljava (dolenjsko-notranjski svet, stagnacija, občina Grosuplje)
Bojanji vrh (62 prebivalcev, 342 m) - razložena vas sredi valovitega kraškega sveta
Male Kompolje (25 prebivalcev, 318 m) - razložena vas ob velikem kolenu Višnjice pred vstopom potoka v tesno samotno dolino.
Muljava (234 prebivalcev, 313 m) - gručasta vas na širokem prevalu
Velike Kompdije (33 prebivalcev, 320 m) - strnjena vas v dolini Vražjice
- 14 Videm-Dobropolje (dolenjsko-notranjski svet, koncentracija, občina Grosuplje)
Podpeč (116 prebivalcev, 466 m) - gručasta vas v Dobropoljski dolini na vznožju Podpeškega hriba
Videm (318 prebivalcev, 445 m) - gručastega naselja sredi Bobropolja, cestno križišče
- 15 Družinska vas (subpanonski svet, stagnacija, občina Novo mesto)
Dolenje Kronovo (122 prebivalcev, 161 m) - gručasta vas na levem bregu Krke
Družinska vas (282 prebivalcev, 156-216 m) - deloma gručasto, deloma rasloženo naselje nad dolino pritoka Toplice
Gradenje (29 prebivalcev, 218 m) - rasložena vasica na terasi, dobrih 40 m nad dālino Krke
Sela (22 prebivalcev, 225 m) - gručasto naselje na terasistem jugozahodnem pobočju Vinjega vrha
Strelac (57 prebivalcev, 216 m) - gručasto naselje na zahodnem pobočju Urnjega vrha
- 16 Podčetrtek (subpanonski svet, koncentracija, občina Šmarje pri Jelšah)
Podčetrtek (303 prebivalci, 220 m) - gručasto naselje v tesni dolini med Rudnico in Desniško goro v dolini Sotle, saselki Gostrež, Slake, Škofja gora in Trata

17 Redni vrh (subpanonski svet, stagnacija, občina Gornja Radgona) Biserjane (146 prebivalcev, 190 m) - obcestno ravninsko naselje na terasi

18 Jamna (108 prebivalcev, 200 m) - gručasto naselje na robu Ščavniške doline in na niski vzpetini južno od doline

Videm ob Ščavnici (131 prebivalcev, 219 m) - gričasto naselje na jugozahodnem robu Ščavniške doline na niski vzpetini

19 Gorica (ravninski svet, depopulacija, občina Maribor) Spodnja Gorica (260 prebivalcev, 248 m) - gručasto-obcestna vas na Dravskem polju.

20 Hajdoše (ravninski svet, koncentracija, občina Ptuj) Hajdoše (445 prebivalcev, 233 m) - dolga razpotegnjena vas na dravski terasi.

21 Orla vas (ravninski svet, koncentracija, občina Žalec) Ločica ob Savinji (420 prebivalcev, 274-283 m) - razpršeno obcestno naselje; staro kmečko jedro na robu terase nad levim bregom Savinje
Orla vas (153 prebivalcev, 278-284 m) - strnjeno vaško naselje na desnem bregu Savinje, pod staroplistocensko teraso
Šentrupert (146 prebivalcev, 280 m) - strnjeno obcestno naselje

22 Zbilje (ravninski svet, koncentracija, občina Ljubljana-Šiška) Zbilje (328 prebivalcev, 340 m) - gručasto naselje na široki terasi ob Zbiljskem jezeru

23 Draženci (ravninski svet, stagnacija, občina Ptuj) Draženci (488 prebivalcev, 234 m) - obcestna dvovrstna vas z enakomerno razporejenimi hišami na terasi

24 Mostje (ravninski svet, stagnacija, občina Lendava) Mostje (517 prebivalcev, 165 m) - naselje sestavljeno iz dveh delov:

- a) gručasta vas Staro Mostje z madžarskim prebivalstvom
- b) obcestno naselje Kolonija-Mostje, zgrajeno po 1. svetovni vojni, kjer žive Slovenci

25 Mala Polana (ravninski svet, stagnacija, občina Lendava) Mala Polana (491 prebivalcev, 166 m) - razpotegnjena vas na ravnini.

2. STAROSTNA STRUKTURA (STAROST)

- 1 20 - 60 let in pod 20
- 2 20 - 60 let
- 3 pod 20, 20 - 60 let, nad 60 let
- 4 20 - 60 in nad 60 let
- 5 nad 60 let
- 6 pod 20 in nad 60 let

3. POKLICNA STRUKTURA (POKLICNA STRUKTURA)

- 1 kmečko gospodinjstvo
- 2 mešano gospodinjstvo
- 3 delavsko gospodinjstvo

Gospodinjstva smo klasificirali na osnovi zaposlitve, upoštevali pa smo tudi poseben status gospodinje, katere delo je večinoma v naši družbi neustrezno opredeljeno:

- kmečko gospodinjstvo: vsi člani gospodinjstva so zaposleni v kmetijstvu; km-ečki upokojeanci; gospodinje pod 70 let, ki so še proizvodno aktivne; ostareli, katerih zemlja se intenzivno obdeluje; preužitkarji;

- polkmečko gospodinjstvo: vsaj en družinski član je zaposlen izven kmetijstva ali v kmetijstvu; gospodinje pod 70 let, ki so proizvodno še aktivne in ima gospodinjstvo najmanj 20 arov zemlje in najmanj 0,25 GNŽ; upokojeanci z zemljo nad 50 arov;

- nekmečko gospodinjstvo: vsi člani gospodinjstva so zaposleni izven kmetijstva; gospodinje nad 70 let, ki niso več proizvodno aktivne (če niso edini družinski člani) gospodinje, katerih gospodinjstvo ima pod 20 arov zemlje in pod 0,25 GNŽ.

4. ŠTEVILO ODSSELJENIH ČLANOV GOSPODINJSTVA PO LETU 1945 (ŠTEVILO ODSSELJENIH)

1 1 odseljenec	4 6 - 7
2 2 - 3	5 8 in več odseljenih
3 4 - 5	6 ni odseljenih

5. NASLEDSTVO NA KMETIJSKIH GOSPODARSTVIH (NASLEDSTVO)

- 1 kot čisti kmet
- 2 kot polkmet
- 3 še ne ve
- 4 ni naslednika, ni kmečkega gospodarstva

6. ODHAJANJE NA POČITNICE (POČITNICE)

- 1 vsi člani gospodinjstva hodijo na počitnice
- 2 samo otroci
- 3 ne hodijo na počitnice

7. NAROČENOST NA ČASOPISE (ČASOPISI)

- 1 gospodinjstvo je naročeno na več revij ali dnevnikov
- 2 gospodinjstvo je naročeno na eno samo revije ali dnevnik
- 3 niso naročeni

8. INFRASTRUKTURNA OPREMLJENOST GOSPODINJSTVA(OPREMLJENOST GOSPODINJSTVA)

- 1 kopalnica
- 2 hladilnik
- 3 pralni stroj
- 4 črnobeli televizor
- 5 barvni televizor
- 6 motorno kolo
- 7 avtomobil
- 8 telefonski priključek
- 9 zamrzovalna skrinja
- 9 nimajo navedene kategorije

9. STAROST STANOVANJSKIH OBJEKTOV (STAROST HIŠ)

- 1 hiša zgrajena pred 1.svetovno vojno
- 2 hiša zgrajena v obdobju 1914-1945
- 3 hiša zgrajena v obdobju 1946-1960
- 4 hiša zgrajena v obdobju 1961 - 1970
- 5 hiša zgrajena po letu 1970

10. TIPOLOGIJA MOREBITNIH ADAPTACIJ STANOVANJSKIH OBJEKTOV
(ADAPTACIJA)

- 1 dozidava
- 2 nadsidava
- 3 notranja predelava
- 4 celotna predelava
- 5 dozidava + nadsidava
- 6 dozidava + notranja predelava
- 7 nadsidava + notranja predelava
- 8 ni bilo adaptacije

11. STANJE STANOVANJSKEGA OBJEKTA (STANJE HIŠ)

- 1 stara kmečka hiša
- 2 prenovljena kmečka hiša
- 3 manjša delavska hiša
- 4 moderna nova hiša vilskega tipa
- 5 drugo

12. STAROST GOSPODARSKIH POSLOPIJ (STAROST GOSPODARSKIH POSLOPIJ)

- 1 zgrajeno pred 1.svetovno vojno
- 2 v obdobju 1914 - 1945
- 3 v obdobju 1946 - 1960
- 4 v obdobju 1961 - 1970
- 5 po letu 1970
- 6 nimajo gospodarskega poslopja

13. STANJE GOSPODARSKEGA POSLOPJA (STANJE GOSPODARSKEGA POSLOPIJ)

- 1 staro in se še uporablja
- 2 staro in se ne uporablja več
- 3 adaptirano - se še uporablja
- 4 predelano v druge namene
- 5 novo - se uporablja
- 6 nimajo gospodarskega poslopja

14. PEREČI PROBLEMI V NASELJU OZIROMA V KATASTRSKI OBČINI
(PROBLEMI V NASELJU)

- 1 komunalna ureditev
- 2 prometna ureditev
- 3 delovna mesta
- 4 drugi problemi
- 5 ni problemov

15. VELIKOST POSESTI PO GOSPODINJSTVIH (VELIKOST POSESTI)

- 1 0,05 - 2 ha
- 2 2,01 - 5 ha
- 3 5,01 - 10 ha
- 4 10 ha in več
- 5 brez zemlje in do 0,05 ha

16. ZAŠČITENOST KMETIJ (ZAŠČITENOST KMETIJ)

- 1 kmetija je zaščitena
- 2 kmetija ni zaščitena

17. ŠTEVILO PARCEL NA POSESTI (SUMA ŠTEVILA PARCEL)

1 1 - 2 parceli	5 16 - 20 parcel
2 3 - 5 parcel	6 nad 20 parcel
3 6 - 10 parcel	7 nima zemlje
4 11 - 15 parcel	

18. ŠTEVILO OD BIVALIŠČA NAD 1 KM ODDALJENIH PARCEL
(ODDALJENOST OD PARCELE)

- 1 1 - 2 parceli
- 2 3 - 5 parcel
- 3 6 - 10 parcel
- 4 11 - 15 parcel
- 5 16 - 20 parcel
- 6 nad 20 parcel
- 7 nima zemlje
- 8 parcele niso oddaljene več kot parcel

19. ZEMLJIŠKE KATEGORIJE, NA KATERIH SE UPORABLJAJO UMETNA
GNOJILA (ZEMLJIŠKA KATEGORIJA)

- 1 njiva
- 2 travnik
- 3 pašnik
- 4 sadovnjak
- 5 vinograd
- 6 gozd
- 7 drugo
- 8 nima zemlje

20. STRUKTURA DELOVNE SILE NA KMETIJI (DELOVNA SILA)

- 1 gospodar
- 2 žena
- 3 otroci
- 4 starši
- 5 drugo
- 6 nihče ne dela na kmetiji

21. NAČIN DELA NA KMETIJI (NAČIN DELA)

- 1 stalno - edini poklic
- 2 po delu
- 3 občasno
- 4 nihče ne dela na kmetiji

22. OPREMLJENOST S KMETIJSKO MEHANIZACIJO (KMETIJSKA MEHANIZACIJA)

- 1 traktor brez priključkov
- 2 traktor s priključki
- 3 kosilnica
- 4 motorna žaga
- 5 druge
- 6 ni strojev

23. IZVOR SREDSTEV ZA NAKUP MEHANIZACIJE (SREDSTVA MEHANIZACIJE)

- 1 dohodki iz kmetovanja
- 2 dohodki iz nekmetijske dejavnosti
- 3 krediti za pospeševanje kmetijstva
- 4 druge
- 5 dohodki iz kmetovanja, nekmetijske dejavnosti in krediti
- 6 ni strojev

24. KOLIČINA UPORABLJENIH UMETNIH GNOJIL (KOLIČINA UMETNIH GNOJIL)

- 1 0 - 50 kg
- 2 51 - 100 kg
- 3 101 - 200 kg
- 4 201 - 500 kg
- 5 501 - 1000 kg
- 6 1001 - 2000 kg
- 7 nad 2000 kg
- 8 ne uporabljajo umetnih gnojil

25. ZEMLJIŠKE KATEGORIJE NA KATERIH SE UPORABLJAJO UMETNA GNOJILA
(ZEMLJIŠKA KATEGORIJA)

- 1 njiva
- 2 travnik
- 3 pašnik
- 4 sadovnjak
- 5 vinograd
- 6 gozd
- 7 drugo
- 8 ne uporabljajo umetnih gnojil

26. UPORABA ORGANSKIH GNOJIL (ORGANSKA GNOJILA)

- 1 vsako leto
- 2 občasno
- 3 ne uporabljajo umetnih gnojil

27. OBLIKA KOOPERANTSKIH ODNOSOV (KOOPERACIJA)

- 1 oddajanje mleka
- 2 vzreja pitancev
- 3 prodaja grozdja
- 4 prodaja poljščin
- 5 drugo
- 6 oddajanje različnih pridelkov
- 7 ni v kooperantskih odnosih

28. ŠTEVILO GLAV NORMALNE ŽIVINE (GNŽ) LETA 1970 (GNŽ 1970)

- 1 do 1,0 GNŽ
- 2 1,1 - 5,0 GNŽ
- 3 5,1 - 20,0 GNŽ
- 4 20,1 GNŽ in več
- 5 niso imeli živine

Za računanje glav normalne živine (na enoto krave pretvorjene vrste živine) smo uporabljali naslednje koeficiente: konje - 1,3; osel, mula - 0,8; bik, vol - 1,3; Krava-1; junica-0,7; telica-0,15; koza-0,08; ovca - 0,1; svinja-0,25; zajec - 0,01; kokoš-0,0015. Kot je razvidno smo se odločili za poenostavljeno varianto izračunavanja, vendar podrobnejše preračunavanje ne bi bilo smiselno, kajti podatki, zbrani z anketiranjem brez vpogleda v hlev niso povsem zanesljivi. Še posebno vprašljivi bi bili rezultati ob upoštevanju starosti oziroma teže posamezne vrste živine, saj osnovna klasifikacija predvideva zelo natančno opredeljene razrede za izračunavanje. Mi smo se večkrat poslužili srednjih vrednosti.

29. ŠTEVILO GLAV NORMALNE ŽIVINE (GNŽ) LETA 1980 (GNŽ 1980)

- 1 do 1,0 GNŽ
- 2 1,1 - 5,0 GNŽ
- 3 5,1 - 20,0 GNŽ
- 4 20,1 GNŽ in več
- 5 niso imeli živine

30. VREDNOST PRODAJE KMETIJSKIH PRIDELKOV (PRODAJA KMETIJSKIH PRIDELKOV)

- 1 do 10000 din
- 2 10001 - 30000 din
- 3 30001 - 50000 din
- 4 50001 - 100000 din
- 5 100000 din in več
- 6 ne prodajajo kmetijskih produktov

Čeprav se zavedamo, da so vrednosti prodaje anketiranih enot zaradi kožljivosti vprašanja precej ~~vprašljive~~ (navadno nižje od dejanskih), smo se zaradi reprezentativnosti parametra vseeno odločili za podrobnejšo analizo. Do letne vrednosti celotne prodaje agrarnih produktov smo prišli s seštevanjem posameznih

prodanih produktov, s tem da smo povpraševali v anketi po vrsti in količini prodaje. Za vrednost posameznih artiklov smo upoštevali odkupne cene, ki so veljale v septembru leta 1980. Seveda smo tudi tu izračunavanje poenostavili, s tem da smo izračunali srednje vrednosti odkupa posameznih, sicer kvalitetno različnih artiklov.

31. INTENZIVNOST IZRABE KMETIJSKIH POVRŠIN (IZRABA KMETIJSKE POVRŠINE)

- 1 intenzivno se obdelujejo vse kmetijske površine
- 2 obdeluje se samo del kmetijskih površin v bližini naselja
- 3 zemlje se obdeluje samo občasno
- 4 kmetijske površine so v celoti opuščene
- 5 lastniki zemlje ne obdelujejo in jo dajejo v najem
- 6 druge
- 7 nimajo zemlje

32. NAČIN KOLOBARJENJA (KOLOBARJENJE)

- 1 dvoleten kolobar
- 2 trileten kolobar
- 3 večleten kolobar
- 4 ne kolobarijo
- 5 nimajo zemlje

33. SPREMEMBE LASTNIŠTVA ZEMLJE (SPREMEMBA LASTNIŠTVA ZEMLJE)

- 1 prodaja oziroma darovanje članom družine
- 2 prodaja tujim ljudem
- 3 najemanje zemlje
- 4 dajanje v najem
- 5 nakup zemlje
- 6 ni sprememb
- 7 nimajo zemlje

34. VZROKI SPREMEMB INTENZIVNOSTI IZRABE (VZROKI SPREMEMBE IZRABE)

- 1 ostarela kmečka delovna sila
- 2 pomanjkanje kmečke delovne sile
- 3 nemogoča uporaba mehanizacije
- 4 slaba zemlja
- 5 neorganiziran odkup pridelkov
- 6 velika oddaljenost parcel
- 7 divjačina
- 8 drugo
- 9 ni sprememb v intenzivnosti izrabe
- 0 nimajo zemlje

35. POJAVI UNIČEVANJA (POJAVI UNIČEVANJA)

- 1 zemeljski vsadi
- 2 plazovi
- 3 erozija
- 4 drugo
- 5 zemeljski vsadi + plazovi
- 6 zemeljski vsadi + erozija
- 7 plazovi + erozija
- 8 zemeljski vsadi+plazovi+erozija - ne nastopa
- 9 eden prvih treh pojavov + drugo
- 0 ni pojavov uničenja

36. VIRI UNIČEVANJA (VIRI ONESNAŽITEV)

1 veter	6 onesnažen zrak
2 toča	7 industrijski odpadki
3 poplave	8 turisti
4 pozebe	9 drugo
5 snežni plazovi	0 ni pojavov uničenja

37. GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA (GIBANJE PREBIVALSTVA)

- 1 depopulacija
- 2 stagnacija
- 3 koncentracija

38. NARAVNOPOKRAJINSKE ENOTE (NARAVNO POKRAJINSKE ENOTE)

- 1 alpski svet
- 2 predalpki svet
- 3 primorski svet
- 4 notranjsko-dolenjski svet
- 5 subpanonski svet
- 6 ravninski svet

V tabeli št.5 smo navedli vse računalniško obdelane parametre z vidika prepletanosti z najpomembnejšimi elementi raziskave. Z znakom smo prikazali za vsak posamezen parameter posebej, s katerimi osnovnimi parametri smo ga ponovno obdelali. Izpostavili smo šest elementov, tako da je določen parameter lahko obdelan:

- a) po katastrskih občinah
- b) glede na gibanje števila prebivalstva
- c) glede na naravnopokrajinske enote
- d) glede na starostno strukturo gospodinjstev
- e) glede na poklicno strukturo gospodinjstev
- f) glede na velikost posesti

Zadnje tri osnovne elemente smo obdelali na dva načina, skupaj in razšlenjeno. Pri prvem načinu gre samo za preprosto prepletanost posameznih kategorij osnovnega elementa in določenega parametra v obliki dvostopenje matrike, pri razšlenjenem načinu pa je povezanost osnovnih dveh parametrov obravnavana v prepletanosti s posameznimi kategorijami parametrov gibanje števila prebivalstva in naravno-pokrajinske enote, torej v obliki trostopenjske matrike.

Tabela št. 5

PREGLED VSEH RAČUNALNIŠKO OBDELANIH PARAMETROV Z VIDIKA PREPLETENOSTI Z NAJPOMEMBNEJŠIMI ELEMENTI RAZISKAVE

PARAMETER	Po katastr. občinah	Glede na gi-banje števila preb. (skupaj)	Glede na naravno pokraj.enotein (skupaj)	kombinac. gibanja preb. strukture	glede na star.glede na poklic. strukture	glede na velikost posesti
				enotRazčl.Skup. Razčl.Skup. Razčl.Skup.		
Št.član.v gospod.	X	X	X	X		
Star.struk.gospod.	X	X	X	X		
Poklic.struk.gosp.	X	X	X	X		
Št.odselj.po gosp.	X	X	X	X		
Nasledstvo	X	X	X	X	X	X
Odhaj.na počitnice	X	X	X	X	X	X
Naroč.na časopise	X	X	X	X	X	X
Infr.opremlj.gosp.	X	X	X	X		
Star.stanov.obj.	X	X	X	X		
Mor.adapt.stan.obj.	X	X	X	X		
Stanje stan.obj.	X	X	X	X		
Star.gospodar.posl.	X	X	X	X		
Stanje - " -	X	X	X	X		
Akt.probl.v naselju	X	X	X	X		
Vel.posesti po gosp.	X	X	X	X	X	X
Zaščitenost kmetij	X	X	X	X	X	X
Št.parcel po gospodinj.	X	X	X	X		
Št.nad lkm oddalj.parcel	X	X	X	X		
Zemljiške kateg.ki jih posed.pos.gospodinjstva	X	X	X			
Delovna sila na kmetiji	X	X	X			X
Način dela na kmetiji	X	X	X			X
Kmetijska meh.nizacija	X	X	X			X

PARAMETER	Po katastr.glede na občinah	kombinac.			glede na starostno strukturo	glede na poklicno strukturo	glede na velikost posesti	
		gibanje št.preb. (skupaj)	narav.pokr. enote (skupaj)	gibanja preb. in naravno-pokrajn. enote			Razš.	Skupaj
Izvor sred.sa nakupomehanizacije	X							
Količina uporabe umetnih gnojil	X	X	X	X		X	X	X
Zemljiš.kateg.na katerih se uporab. umetna gnojila	X	X	X					
Uporaba org.gnojil	X	X	X	X		X	X	X
Oblika kooperant. odnosov	X	X	X	X		X	X	X
Št. GNZ 1970	X	X	X	X		X	X	X
Št.GNZ 1980	X	X	X	X		X	X	X
Vred.prodaje kmetij. pridelkov	X	X	X	X				X
Intenziv.israbe kmetij.površin	X	X	X	X		X	X	
Način kolobarjenja	X	X	X	X		X	X	X
Spremembe lastništva zemlje	X	X	X					
Vzroki sprememb intenziv.israbe	X	X	X					X
Pojavi uničevanja	X	X	X					

Vsaka dvostopenjska računalniška matrika je sestavljena iz kombinacije dveh parametrov. Vsaka kategorija določenega parametra je predstavljena s štirimi številčnimi vrednostmi. Prva pomeni absolutno velikost kategorije (ob prepletenosti obeh parametrov), druga delež od parametra na levi strani, tretja delež od parametra s naslovom na desni, četrta pa delež kombinacije obeh kategorij od celote.

Priloženo računalniško obdelano gradivo predstavlja jedro elaborata. Zaradi obsežnosti gradiva smo tekstovni prispevek močno zreducirali in ga omejili na najmanjše informacije o poglavitnih procesih. Prav zato smo nekaj na široko opisali metodološki pristop, kar naj bi omogočilo lažji in natančnejši vpogled v računalniške izpise.

5. OSNOVNI DRUŽBENOEKONOMSKI KAZALCI RAZVOJA

Ker smo računalniško obdelali samo problematiko gospodinjstev, si oglejmo najprej osnovne ugotovitve na nivoju posameznih prebivalcev. Naslonili smo se na rezultate popisov prebivalstva, obenem pa smo tudi ročno analizirali določene parametre, ki pojasnjujejo demografsko stanje v komparativnih območjih.

Ker bi bila ročna analiza prebivalcev za vseh 25 katastrskih občin preobsežna, smo analizirali samo populacije v šestih občinah, katere smo uvrstili v dva alternativna tipa: območje depopulacije in območje koncentracije:

1. Tominje (primorski svet, depopulacija)
2. Bukovica (primorski svet, koncentracija)
3. Leše (alpaki svet, stagnacija)
4. Zbilje (ravninski svet, koncentracija)
5. Rodni vrh (subpanonski svet, depopulacija)
6. Hajdoše (ravninski svet, koncentracija)

Kljub navidezni raznolikosti so med seboj posamezni kraji primerljivi. Komparacije lahko izvedemo med Tominjem in Bukovico, kot predstavnika Gorenjske regije lahko obravnavamo Leše in Zbilje, Rodni vrh in Hajdoše pa lahko primerjamo zaradi skupne pripadnosti Podravske regiji. Prvenavajane kraje lahko uvrstimo med naselja s negativnimi tendencami, drugonavedene pa med tiste s pozitivnimi značilnostmi.

Če združimo po tri kraje v naselja depopulacije in tri kraje v naselja koncentracije, obsega vzorec v prvi grupi 358 prebivalcev v 97 gospodinjstvih, vzorec v drugi grupi pa 1117 prebivalcev v 297 gospodinjstvih. Pripomniti je potrebno, da Leše niso tipično območje negativnih tendenc, sato njihova prisotnost precej izboljšuje povprečno sliko, ki je posledica razvojne saostalosti Tominja in Rodnega vrha.

Eden izmed najboljših pokazateljev regionalnega rasvoja določene območja je starostna struktura v primerjavi s spolno strukturo. Za gospodarsko propadajoča je značilno ostarelo prebivalstvo, ker se mladi odseljujejo, v območjih koncentracije pa prevladujejo mlajši starostni kontingenti. Primerjava komparativnih predelov (tabela št.6) kaže povečanje starejših kontingentov v krajih s negativnimi tendencami, v območju koncentracije pa mlajših starostnih grup. V Lešah, Tominju ter na Rodnem vrhu je 26,5% starih do 20 let, med 20 in 39 let 30,7%, 40-59 let 25,2% ter v sedanjem kontingentu (nad 60 let) 13,3%. Hajdoše, Zbilje ter Bukovica imajo ugodnejšo strukturo: do 20 let 30,8%, 20-39 let 30,7%, 40-59 let 25,2% ter 60 let in več 13,5%. Marsikje v Sloveniji se pojavljajo tudi predeli, kjer je delež najstarejše grupe večji od deleža najmlajše in ob upoštevanju perspektive, da se bodo mladi še naprej odseljevali, jih lahko uvrstimo med populacijsko absolutno ogrožena območja.

Značilno podobo kaže spolna struktura proučevanih naselij v posameznih starostnih kontingentih. Zaradi večjega števila rojstev moške populacije je v obeh komparativnih tipih višji delež moških (54,7% : 45,3% v območju depopulacije, v območju koncentracije 50,9% : 49,1%). Razlike se pojavijo v grupah srednje generacije. Iz območij depopulacije se za stalno odseljujejo pretežno ženske, tako da je v grupi 20-39 let 60,0% moških, v območjih koncentracije pa je razmerje zaradi doseljevanja drugačno. Prevladujejo ženske s 51,9%. Posledice vojnih strahot se kažejo v grupi od 40 - 59 let, v kateri prevladuje v obeh območjih žensko prebivalstvo, a je njihova prevlada izrazitejša v predelih depopulacije. Daljša življenjska doba ženske populacije je osnovni razlog večjega deleža ostarelih žensk. Nekoliko več je starih žensk v območju padanja števila prebivalcev - 58,8%, v območju naraščanja pa je 51,5% žensk. Obravnavanje spolne strukture lahko strnemo v ugotovitev, da odpade na ženske v predelih koncentracije 51,5%, kar se ujema s migracijsko - demografskimi gibanji.

Tabela št.6

STAROSTNA STRUKTURA V KOMPARATIVNIH OBMOČJIH (v %)

Starost	DEPOPULACIJA			KONCENTRACIJA		
	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj
0 - 19	54,7	45,3	26,5	50,9	49,1	30,8
20- 39	60,0	40,0	30,7	48,1	51,9	30,7
40- 59	45,1	54,9	28,5	48,4	51,6	25,2
60 in več	41,2	58,8	14,3	44,3	55,7	13,3
Skupaj	51,7	48,3	100,0	48,5	51,5	100,0

Pomemben pokazatelj za potencialno perspektivo, ob upoštevanju družbenoekonomske spremembe, je delež žensk v fertilni dobi (tabela št. 7), to je v obdobju, ko so sposobne s rojevanjem prispevati k biološki reprodukciji človeštva. Za fertilno obdobje sicer štejeemo čas starost 15 in 45 letom, a zaradi socialnih razmer v naši družbi se lahko omejimo na starostno grupo 20 - 40 let. Veliko število žensk omogoča nadaljni regionalni razvoj. Za perspektivo kmetijstva pa je pomembno predvsem obravnavanje žensk ustreznega starostnega kontingenta glede na poklicno strukturo gospodinjstev.

Že bežen vpogled pokaže, da čista kmečka gospodinjstva v nobenem obravnavanem naselju nimajo glede na demografske karakteristike skoraj nikakršne perspektive, saj najdemo v območju depopulacije ustrezno stare ženske le v 14% gospodinjstev, v območju koncentracije pa v 18%. Več možnosti za regeneracijo je v polkmečkih gospodinjstvih, kjer bo razvoj tekkel v dveh smereh: v popolno preseljitev v nekmečko dejavnost ter v obnovo čiste kmetijske dejavnosti. Perspektivnost temelji na precej večjem deležu žensk v fertilni dobi: v naseljih Leše, Tominge ter Rodni vrh ima 26,1% gospodinjstev ustrezno stare ženske, v ostalih treh naseljih pa celo 62,9%. Najugodnejša podoba je v nekmečkih gospodinjstvih, predvsem v območju depopulacije (76,5%), nekoliko nižji (58,7%) pa je delež v krajih z naraščanjem števila prebivalcev.

Splošno gledano je med vsemi gospodinjstvi v naseljih z depopulacijo 42,6% gospodinjstev v dolgoročenem ozim perspektivnih, v naseljih koncentracije prebivalstva pa je seveda delež s 58,4% precej višji. Vendar na demografsko strukturo ne smemo gledati statično, temveč moramo upoštevati, da se bodo trenutno aktualni procesi odseljevanja iz odročnih, manj razvitih predelov nadaljevali vse do odprave očitne razlike v hitrosti razvoja posameznih območij. Odseljevanje bo spremljalo preseljanje iz čiste kmečke v polkmečko in iz polkmečke pretežno v nekmečko strukturo.

Tabela št. 7.

DELEŽ ŽENSK V FERTILNI DOBI

	DEPOPULACIJA				KONCENTRACIJA			
	Kneško	Polkneško	Nekneško	Skupaj	Kneško	Polkneško	Nekneško	Skupaj
Število žensk v fertilni dobi	2	12	26	40	2	56	115	173
Število vseh žensk	14	46	34	94	11	89	196	296
Delež žensk v fertilni dobi	14,3	26,1	76,5	42,6	18,2	62,9	58,7	58,4

Značilna je diferenciacija obeh komparativnih tipov naselij glede na izobrazbeno strukturo prebivalstva. (tabela št.8) V pasivnih območjih depopulacije so razlike v izobrazbi med moškimi in ženskimi prebivalstvom neizrazite, v obeh grupah pa je v ospredju populacija s nedokončano osnovno šolo (49,7%) pri moških in 50,0% pri ženskah). Sledi delež tistih, ki so končali samo osnovno šolo (skupno 27,1%). Delež moških s končano poklicno šolo je zaradi značilnih "moških" poklicev s 21,5% večji od deleža žensk - 14,5%. Obratno pa je več žensk s končano srednjo šolo. Seveda pa sta oba sadaj navedena kontingenta precej majhna. Oseb, ki bi imele višjo ali visoko izobrazbo ni. Navedena izobrazbena struktura je zelo problematična. Za poklicno prestrukturiranje bi bilo potrebno delovno silo dodatno izobraževati.

Boljša je podoba izobrazbene strukture v proučevanih naseljih koncentracije, vendar je pomembna razlika med značilnostmi izobrazbe moškega in ženskega prebivalstva. Podoba izobrazbe žensk je v mnogočem podobna ženskam v območju depopulacije, a vseeno se kažejo nekatere pozitivne poteze. Ustrezni deleži 21,8%, 30,7%, 18,8%, 18,1% ter 1,6% še vedno kažejo prevladujočo zastopanost osnovnošolske izobrazbe in tistih brez sleherne izobrazbe. Moška populacija je v povprečju znatno bolj izobražena. Prevladuje poklicna izobrazba (43,9%) zaradi prevlade delovnih mest s zahtevano kvalifikacijo, 30% pa jih je končalo osnovno šolo. Le 11,5% moških nima končane osnovne šole, 13,3% pa ima srednjo izobrazbo.

Vse nadaljna obravnava značilnosti ter diferenciacije populacije po posameznikih, je zasnovana na osnovi podatkov popisov prebivalstva za vseh 25 izbranih katastrskih občin.

V vseh proučevanih katastrskih občinah se je število prebivalstva od leta 1953 do 1979 znižalo za 2,3% (tabela št.9), torej lahko govorimo, da ima v povprečju izbrana populacija značilnosti stagnacije. V istem obdobju se je število prebivalcev v

IZOBRAZBENA STRUKTURA A KOMPARATIVNIH OSMOČIJIH (A %)

DEPOZITACIJA		KONGRESNARACIJA	
Moški	Ženske Skupaj	Moški	Ženske Skupaj
46,9	52,4	52,6	47,4
53,1	49,8	47,4	68,1
100,0	47,6	31,9	17,0
23,1	50,6	40,1	35,1
76,9	49,4	59,9	30,6
4,5	27,1	67,3	15,9
0,4	18,2	41,7	1,4
-	37,7	39,4	
	62,3	58,3	
	23,1	60,6	
	76,9	32,7	
	4,5	30,6	
	0,4	15,9	
	100,0	1,4	
	100,0	100,0	

Tabela št. 9

GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA V OBDOBJU 1955 - 1979

TIP	DEPOPULACIJA	STAGNACIJA	KONCENTRACIJA	SKUPAJ
Alpski svet	- 27,3%	- 27,5%	- 12,8%	- 22,8%
Predalpski svet	- 33,1%	- 12,6%	+ 11,1%	- 10,3%
Primorski svet	- 35,4%	+ 2,9%	+ 23,7%	+ 1,6%
Dolenjsko- notranjski svet	- 21,1%	+ 7,3%	+ 2,6%	- 2,9%
Subpanoski svet	- 46,5%	+ 3,4%	+ 19,6%	- 0,9%
Ravninski svet	- 17,7%	- 10,9%	+ 37,1%	+ 6,5%
S k u p a j	- 30,0%	- 7,9%	+ 19,2%	- 2,3%

v celotni republiki povečalo za 22,0%, torej so izbrana območja pasivnejša od povprečja, vendar je potrebno opozoriti, da gre povečanje pravzaprav na račun porasta prebivalstva v urbanih sredinah.

V območju depopulacije se je število prebivalcev zmanjšalo za 30% (največ v subpanonskem svetu - 46,5% in najmanj v ravninskem - 17,7%), prav tako je nazadovalo število v območju stagnacije (-7,9%), dočim je v območju koncentracije poraslo za 19,2%. Anomalijo predstavlja Alpski svet, kjer je prišlo do upada prebivalstva tudi v območju koncentracije, pa tudi v območju stagnacije je padec zelo velik. Največji porast v coni koncentracije je bil v ravninskem svetu (37,1%). Zaradi navedenih negativnih tendenc je bil najvišji padec prebivalstva v letih 1955-1979 v Alpskem svetu (-22,8%), velik je bil tudi v predalpskem svetu, rahel padec pa smo zabeležili tudi v dolensko-notranjskem in subpanonskem svetu, v ostalih dveh naravnopokrajinskih enotah pa je prišlo do porasta, do večjega v ravninah.

Manj intenzivna populacijska gibanja so bila v obdobju 1971-1979. (tabela št.10) Vendar je tudi v zadnjem desetletju porast števila prebivalstva v izbranih enotah s 3,6% nižji kot v celotni republiki (6,7%). Ohranili so se tudi vsi pglavitni populacijski trendi, le v alpskem svetu je v območju koncentracije namesto polpreteklega upadanja števila prebivalstva prišlo do porasta, podobno pa se je zgodilo tudi v Metuljah, kot predstavnika dolensko-notranjskega sveta s značilnostmi depopulacije. Več manjavanj je v posameznih naravnopokrajinskih enotah s stagniranjem števila prebivalstva.

Značilen indikator je tudi stopnja aktivnosti prebivalstva. Oprli smo se na podatke popisa iz leta 1971 (tabela št.11) Rezultati vseh komparativnih območij se na prvi pogled močno presenetljivi, saj se skoraj v celoti ujemajo deleži posameznih kategorij v coni depopulacije in coni koncentracije.

Tabela št. 10

GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA V OBDOBJU 1971-1979

TIP	DEPOPULACIJA	STAGNACIJA	KONCENTRACIJA	SKUPAJ
Alpski svet	- 9,8 %	- 3,6%	+ 8,8 %	- 2,2 %
Predalpski svet	- 20,2%	+ 3,5%	+ 8,4%	- 0,7%
Primorski svet	- 9,9%	+ 3,9%	+ 12,2%	+ 5,5%
Dolenjsko- notranjski	+ 9,8%	- 2,8%	+ 5,3%	+ 2,7%
Subpanonski svet	- 21,2%	+ 0,9%	+ 23,1%	+ 3,3%
Ravninski svet	- 10,5%	- 0,8%	+ 17,6%	+ 6,2%
S k u p a j	- 11,7%	+ 0,1%	+13,4%	+ 3,6%

Tabela št. 11

STOPNJA AKTIVNOSTI PREBIVALSTVA 1971

TIP	Alpski svet	Predalpski svet	Primorski svet	Dolenjsko-notranjski svet	Subpanonski svet	Ravninski svet	Skupaj
Depopulacija:							
Akt.	41,5	47,5	43,5	49,2	65,4	53,4	47,9
Last.doh.	15,7	10,3	6,6	4,9	1,3	10,8	10,1
Vzdr.	42,8	42,2	49,9	45,9	33,3	35,8	42,0
Stagnacija:							
Akt.	45,0	43,5	46,8	62,1	50,3	60,9	54,3
Last.doh.	19,5	8,3	8,1	4,8	7,9	5,2	7,5
Vzdr.	35,5	48,2	45,1	33,1	41,8	33,9	38,2
Koncentracija:							
Akt.	35,3	40,2	41,0	50,2	55,1	50,0	45,9
Last.doh.	19,8	14,7	15,0	8,3	7,9	9,7	12,1
Vzdr.	44,9	45,1	44,0	41,5	37,0	40,3	42,0
Skupaj:							
Akt.	40,4	43,3	42,8	55,1	53,1	55,3	49,6
Last.doh.	18,0	11,3	11,6	6,6	7,2	7,8	9,9
Vzdr.	41,6	45,4	45,6	38,3	39,7	36,9	40,5

Vendar so vzroki za tovrstno ujemanje v obeh enotah precej različni. V predelih z značilnostmi depopulacije je visok delež aktivnih zaradi aktivnosti kmečkega prebivalstva v pozni starosti, visok delež vzdrževanih pa je posledica družin s številnimi otroki. V coni koncentracije pa je stopnja aktivnosti glede na starostno strukturo nižja, vendar je zaradi močnega doseljavanja mladega prebivalstva delež otrok visok.

Večje so razlike med osnovnimi naravnopokrajinskimi enotami. Z nekaj nad 40% je precej podoben (nizek) delež aktivne populacije v alpskem, predalpskem in primorskem svetu, v ostalih treh enotah pa je delež precej višji in se giblje okrog 55%. Daleč največ oseb s lastnimi dohodki je v alpskem svetu (18%), najmanj pa v katastrskih občinah dolenjsko-notranjskega sveta (6,6%). Razumljivo je, da so deleži vzdrževanih v sorazmerju s deleži obeh preostalih parametrov. Nadpovprečno so veliki deleži vzdrževanih v alpskem, predalpskem in primorskem svetu.

Med aktivnimi praviloma povsod prevladuje moška delovna sila (skupaj 58,2%, 41,8%; tabela št.12), edino v subpanonskem svetu depopulacije prevladajo med aktivnimi ženske. Kmečke žene so aktivne do pozne starosti in zaradi daljše življenjske dobe je njihova prevlada razumljiva. Močna prevlada moške populacije v spolni strukturi aktivnega prebivalstva je očitna predvsem v alpskem, predalpskem in primorskem svetu, torej v krajih, kjer se je poklicno preseljal moški del prebivalstva. Tudi v območju depopulacije med aktivnimi močno prevladujejo moški, v obeh preostalih enotah, še zlasti v coni stagnacije pa je prevlada manj izrazita. Najočitnejše nesorazmerje je na v primorskem svetu depopulacije, kjer je med aktivnimi samo 20,9% žensk.

Tabela št. 12

AKTIVNI PO SPOLU LETA 1971

TIP	DEPOPULACIJA		STAGNACIJA		KONCENTRACIJA		SKUPAJ	
	Moški	Ženske	Moški	Ženske	Moški	Ženske	Moški	Ženske
Alpski svet	62,7	37,3	62,3	37,7	67,4	32,6	63,9	36,1
Predalpski svet	60,4	39,6	67,9	32,1	61,9	38,1	63,7	36,3
Primorski svet	79,1	20,9	68,4	31,6	63,2	36,8	68,1	31,9
Dolenjsko-notranjski svet	63,3	36,7	53,6	46,4	59,6	40,4	57,1	42,9
Subpanonski svet	43,1	56,9	52,5	47,5	53,3	46,7	51,4	48,6
Ravninski svet	55,7	44,3	52,9	47,1	56,2	43,8	54,5	45,5
S k u p a j	61,7	38,3	55,9	44,1	59,2	40,8	58,2	41,8

Z ugotovitvami o vzrokih za določeno stopnjo aktivnega prebivalstva in spolno strukturo aktivne populacije se povsem ujemata deleža kmečkega prebivalstva in aktivnega kmečkega prebivalstva (tabela št.13). Najvišje stopnje agrarnosti imajo (leta 1971) po prišakovanju območja depopulacije, najvišje pa koncentracije. Vendar je stopnja aktivnega kmečkega prebivalstva najvišja v območju stagnacije, najnižja pa je glede na relativno ugoden družbenoekonomski razvoj v coni koncentracije. Višji deleži kmečkega prebivalstva (nad 40%) so v dolensko-notranjskem svetu, subpanonskem svetu in ravninskem svetu, kjer je tudi višja stopnja aktivnosti med kmečkim prebivalstvom. V preostalih treh naravnopokrajinskih enotah je bilo pod 30% kmečke populacije. Zdiferenciranost kaže na večjo prevlado agrarnega prebivalstva vzhodne Slovenije, ker se sonde prvonavedenih kategorij v glavnem pokrivajo vzhodne predele republike. Med vsemi komparativnimi tipi je najvišji delež kmečkega prebivalstva (76,3%) v subpanonskem svetu depopulacije, najnižji pa v primorskem svetu koncentracije (6,9%). Nad 70% aktivnega kmečkega prebivalstva je v območju depopulacije predalpskega, subpanonskega in ravninskega sveta ter v območju stagnacije dolensko-notranjskega sveta, kjer se je mlajši del prebivalstva pretežno že preselil ali pa odselil. V predalpskem svetu koncentracije pa je zaradi velikih družin le 39,3% aktivne kmečke populacije.

Drugi sklop raziskav družbenoekonomskih kazalcev razvoja predstavlja proučevanja na nivoju gospodinjstev. Rezultati so prikazani v dodatku v obliki računalniških izpisov. Najprej smo proučili osnovne demografske podatke, dobljene z anketiranjem: število prebivalcev, število gospodinjstev in povprečno število članov v gospodinjstvu. Predvsem slednji podatek je pomemben z ozirom na tipologijo izbranih karakterističnih enot. Čeprav razlike med posameznimi demografskimi tipi niso očitne, so vendarle zgovorne. V območju depopulacije so zaradi odseljevanja v povprečno najmanjše družine (2,52 člana), največje so v območju stagnacije (2,66), zaradi znižanja prirodnega prirastka pa se ponovno zmanjšajo v coni koncentracije.

Tabela št. 13

DELEŽ KMEČKEGA IN DELEŽ AKTIVNEGA KMEČKEGA PREBIVALSTVA 1971

TIP	DEPOPULACIJA		STAGNACIJA		KONCENTRACIJA		SKUPAJ	
	KM	AKT	KM	AKT	KM	AKT	KM	SKT
Alpski svet	37,9	62,9	6,2	63,2	13,9	50,0	21,9	60,3
Predalpski svet	22,0	75,5	32,7	55,3	26,2	39,3	27,1	53,8
Primorski svet	69,1	46,5	24,6	56,0	6,9	50,0	24,6	49,2
Dolenjsko- notranjski svet	67,2	48,8	53,7	73,2	27,7	63,3	41,3	67,0
Subpanonski svet	76,3	72,3	35,9	63,4	39,3	68,1	51,3	66,3
Havniški svet	35,3	72,4	61,1	71,5	21,8	64,0	40,9	69,8
S k u p a j	47,0	60,3	43,8	68,1	19,6	59,6	34,3	64,1

Med naravnopokrajinskimi enotami so najštevilčnejše družine (tradicija in specifična organizacija dela) v predalpskem svetu (2,83), sledi ravninski svet (2,62), najmanjše pa so v alpskem svetu (2,50) in subpanonskem (2,54), od koder je intenzivno odseljivanje. Med posameznimi komparativnimi enotami so po velikosti v ospredju družine iz predalpskega sveta stagnacije (3,16), najmanjše pa najdemo v dolensko-notranjskem svetu depopulacije (2,15).

Starostna struktura gospodinjstev je ugodnejša v območju koncentracije, najmanj ugodna pa je v območju depopulacije. Če vzmemo kot indikatorja obe skrajni starostni grupi: mlada gospodinjstva s člani od 0-20 ter od 20-60 let ter ostarela gospodinjstva (vsi člani nad 60 let) opazimo, da je najvišji delež mladih enot (42,9%) v coni koncentracije, sledi cona stagnacije (37,6%), najmanj pa je tovrstnih gospodinjstev v območju s upadanjem števila prebivalcev (30,9%). Zato pa je obmejna podoba pri ostarelih družinah, čeprav so razlike manjše. Razlike pa se povečajo, če vključimo še starejša gospodinjstva s člani, starimi od 20-60 in nad 60 let. Obe grupi tvorita v območju depopulacije 32,1% proučevanih enot, v območju stagnacije 27,6% in v območju koncentracije 24,7%.

Zanimivo je, da je med naravnopokrajinskimi enotami najugodnejša starostna struktura v predalpskem svetu (43,2% mladih in samo 11,6% ostarelih gospodinjstev). Nad 40% mladih družin je tudi na Primorskem. Najslabše so karakteristike starostne strukture v alpskem svetu (samo 32,2% mladih in 16,9% ostarelih gospodinjstev), v preostalih treh enotah pa je stanje relativno podobno, le v dolensko-notranjskem svetu je nekoliko večji delež ostarelih družin (14,7%).

Osnovne zakonitosti večinoma najdemo v vseh komparativnih tipih kombinacije naravnopokrajinskih enot in gibanja števila prebivalstva, večja odstopanja so samo v alpskem in predalpskem svetu, kjer je najugodnejša starostna struktura v območju stagnacije, medtem ko so vrednosti v obeh preosta-

lih enotah precej enake. V subpanonskem svetu pa je v območju koncentracije starostna struktura celo najmanj ugodna, kar pa je verjetno bolj izjema kot pravilo za celotno naravnopokrajinsko enoto. Podčetrtek kot predstavnik tega tipa je namreč naselje na Kozjanskem, kjer je še danes čutiti močne posledice zastoja v razvoju v pedesetih in šestdesetih letih. Med vsemi komparativnimi tipi je najugodnejša starostna struktura v ravninskem svetu koncentracije (51,9% mladih in 10,4% starih gospodinjstev), najmanj ugodna pa v notranjsko-dolenjskem svetu depopulacije (10% mladih in 20% starih družin).

Dosedanje raziskave poklicne sestave in njene regionalne strukture so pokazale visok delež kmečke populacije v odročnejših predelih s značilnostmi depopulacije, v novejšem času pa še tudi prevlado polkmečkega elementa. Obratno pa je delež kmetov v območjih koncentracije prebivalstva še dosegel kritično mejo 10% ali pa celo padel pod njo. Sadne analize poklicne strukture se s navedenimi značilnostmi povsem ujemajo. V območju depopulacije prevladujejo polkmečka gospodinjstva (56,4%), pa tudi kmečkih gospodinjstev je več (23,8%) kot nekmečkih (19,4%). V coni stagnacije so značilnosti v grobem podobne, spremenjena pa so medsebojna razmerja posameznih kontingentov. Čeprav je tudi tu največ polkmečkih gospodinjstev (50,8%), pa nekmečka gospodinjstva prevladajo nad kmečkimi (30,4%) in (18,9%). Tudi v coni koncentracije smo prišli do pričakovanih rezultatov. Močno prevladujejo nekmečka gospodinjstva (57,1%), tretjina je mešanih delavsko-kmečkih (33,3%), kmečkih pa je samo še 9,5%.

Med naravnopokrajinskimi enotami je praviloma povsod največ polkmečkih gospodinjstev, najmanj pa kmečkih. Izjema sta primorski svet in subpanonski svet, kjer je rahla prevlada nekmečkih družin nad polkmečkimi, vendar predvsem v primeru subpanonskega sveta dobljenih rezultatov ne velja posploševati. Največ čistih kmečkih gospodinjstev je v subpanonskem svetu (20%), najmanj pa na Primorskem (8,9%). Mešana gospodinjstva najbolj izrasite prevladujejo v predalpskem (52,5%) in ravninskem svetu (47,9%), najmanj pa jih je v subpanonskem

območju (39,1%). Čez 40% nekmečkih gospodinjstev je na Primorskem in v subpanonskem svetu, najmanj (32,8%) pa jih je v območju predalpskega sveta.

Osnovne zakonitosti v medsebojnih razmerjih deležev veljajo v vseh komparativnih enotah z izjemo predalpskega sveta, kjer je v območju depopulacije ugodnejša struktura kot v območju stagnacije, podobne, le nekoliko manj izrazite značilnosti pa so v ravninskem svetu, kjer pa so pravzaprav območja depopulacije bolj izjema kot pravilo in socioekonomski razvoj tako v coni stagnacije kot v coni depopulacije podoben.

Razumljivo je, da je poglobitni razlog zmanjševanja števila prebivalstva v določeni pokrajini odseljevanje pretežno mladega, reprodukcijsko sposobnega šivlja. Zato so tudi ugotovitve sondnih analiz o stopnji odseljevanja v posameznih populacijskih conah popolnoma skladne s predpostavkami. V coni depopulacije smo registrirali samo 43,5 % gospodinjstev, iz katerih se ni nihče odselil v območju stagnacije 52,0% in v območju koncentracije 63,1%. Zanimivo je, da je znotraj posameznih odselitvenih kontingentov zelo podoben delež gospodinjstev z enim odseljenim v vseh treh populacijskih tipih, pri gospodinjstvih z dvema od tremi odseljenimi ter s štirimi ali petimi pa so žeopasne raslike. V obeh kontingentih so najvišji deleži v območju depopulacije, najnižji pa v coni koncentracije. Zanimivo pa je, da je pri družinah² več kot petimi odseljenimi delež v območju stagnacije nekoliko višji kot v območju depopulacije, čeprav je absolutno gledano malo pomemben.

V naravnopokrajinskih enotah je v vseh tipih okrog 55% družin, iz katerih se ni nihče izselil. Nekoliko manj je gospodinjstev tega tipa le na Primorskem (47,8%). Bežen pogled v tabelo pove, da je bilo manj intenzivno odseljevanje iz alpskega, dolensko-notranjskega in tudi subpanonskega sveta. V ostalih treh enotah je bilo bolj izrazito, pri čemer je na prvi pogled presenetljiva visoka stopnja v ravninskem svetu, vendar je prav v nižinskih predelih mobilnost populacije zelo živahna.

Med vsemi komparativnimi enotami je bilo najbolj intenzivno odseljevanje iz območja depopulacije v prizorskem in subpanonskem svetu.

Neugoden socioekonomski razvoj in slabe perspektive nedvzono vplivajo tudi na mlado prebivalstvo, na njegove bivalne kontinuitete in pripravljenost nadaljevati s kmetovanjem. Praviloma se mnogo slabše perspektive v slabše razvitih območjih, kar po pregledu analiziranih podatkov na osnovi sond ne moremo trditi. Vendar je stanje nekoliko drugačno, če upoštevamo samo gospodinjstva z zemljo, kajti v anketi smo spraševali po nasledstvu z vidika nadaljevanja kmetovanja. Še vedno je najmanj gospodinjstev brez naslednika v kmetovanju v območju depopulacije (20,8%), kar pomeni, da se še vedno namerava znaten del mladih ukvarjati z obdelavo zemlje. Vendar je v območju depopulacije kar 39,3% takšnih enot, kjer je problem nasleditve še ni dokončno urejen in je nadaljna obstojnost vprašljiva. Za večino lahko z gotovostjo sodimo, da bo prenehala obdelovati zemljo, če ne bo prišlo do bistvenih sprememb v organizaciji kmetijske produkcije oziroma v zemljiško posestni strukturi. V območju stagnacije namerava prenehati obdelovati zemljo 26,8% gospodinjstev, ker nimajo naslednika, v območju koncentracije pa kar 39,0%, kar je spriče težav v kmetijski produkciji razumljivo. Vendar je kategorija dokončno neopredeljenih v obeh conah manjša od tiste v območju depopulacije (31,6% stagnacija in 22,7% koncentracija).

Manjšina naslednikov bi nadaljevala s kmetovanjem kot čisti kmetje, večina pa kot polkmetje. Zlasti izrazito neskladje med obema kategorijama je v coni depopulacije in v coni koncentracije. Sklepamo lahko, da bi približno 10% gospodinjstev z zemljo še vedno živele samo v odvisnosti od dela na kmetiji, dobrih 30% pa bi se ukvarjale s kmetovanjem kot polkmetje, po redni zaposlitvi v nesagrarni dejavnosti.

Največ čistih kmetov bi ostalo v alpskem svetu, najmanj pa na Primorskem. V večini naravnopokrajinskih enot nameravajo obdelovati zemljo kot polkmetje iz okrog 25% današnjega števila gospodinjstev, nekaj nad 30% je delež v alpskem svetu, v ravninah pa je samo 14,4% delež. Problem nasledstva ni dokončno urejen predvsem v predalpskem, subpanonskem in ravninskem svetu, kjer je omejena kategorija zastopana s več kot 20%. Poreč problem naslednikov v smislu nadaljevanja kmetovanja je predvsem v ostarelih (vsi člani nad 60 let) gospodinjstvih. V preostalih starostnih kontingentih je stanje nekaj ugodnejše.

V današnjih čistih kmečkih gospodinjstvih nameravajo še vnaprej obdelovati zemljo kot pravi kmetje v 19,9% družinah, kot polkmetje v 15,4%, 32,2% gospodinjstev še nima dokončno urejen problem nasledstva, 32,5% družin pa je brez naslednika. Pomembno dejstvo je, da se namerava 6,9% današnjih polkmečkih gospodinjstev v prihodnosti povsem preusmeriti v agrarno dejavnost. 37,7% enot bo še naprej vztrajalo kot polkmetje. Delež oklevajočih je enak kot pri čistih kmečkih gospodinjstvih, manj pa je tovrstnih gospodinjstev brez naslednika. Med današnjimi nekmečkimi gospodinjstvi je 8,3% takšnih, ki nameravajo delati na zemlji kot polkmetje.

Z vidika zemljiške strukture je izredno zanimiva problematika nasledstva s sklopi na velikost posesti. Ugotovitve so povsem v skladu s pričakovaji. Na kmetijskih gospodarstvih do 2 ha v 47,5% gospodinjstvih ne nameravajo nadaljevati s kmetovanjem, precej manjši pa so tovrstni deleži v enotah s večjim posestvom. Deleži se znižujejo skladno s naraščanjem posestva: v grupi s posestvom od 2-5 ha je delež gospodinjstev, kjer zemljo prihajajoča generacija ne bo več obdelovala 26,2%, v grupi od 5-10 ha 17,6% in v grupi nad 10 ha samo še 13,6%. Prav tako na drugi strani s naraščanjem velikosti posesti izredno pravilno narašča delež gospodinjstev, ki bodo obdelovala zemljo kot čisti kmetje. V grupi do 2 ha je ustrezen delež samo 2,6%, od 2-5 ha naraste na 9,8%, od 5-10 ha na 11%

in nad 10 ha na 20,8%. Zdi se, da se kljub navidezno niskim deležem vrednosti pri majhnih posestvih precenjane in se bolj plod želja anketirancev, še posebno če so dajale podatke starejše osebe. Deleži potencialnih polkmeških gospodinjstev so v vseh velikostnih razredih podobni in se gibljejo od 27% (do 2 ha) do 35,7% (5-10 ha). Na slabe perspektive kmetijstva v trenutnih organizacijsko-posestnih razmerah opozarjajo visoki deleži neopredeljenih na kmeških gospodarstvih s 5-10 ha in nad 10 ha. Le-ti so višji kot pri grupah s manj kot 5 ha zemlje, kjer so se zaradi slabih pogojev že v večji meri opredelili za prenehanje obdelave.

Pomemben element demografske strukture predstavlja mobilnost prebivalstva, eden izmed najboljših kazalcev mobilnosti pa je odhajanje na počitnice. Praviloma je večja mobilnost v krajih s ugodnejšim družbenoekonomskim razvojem. Tudi rezultati sondne analize v celoti potrjujejo navedeno predpostavko. V območju depopulacije kar 70,8% gospodinjstev ne počitnikuje, v območju stagnacije 62,4%, medtem ko je v območju koncentracije povsem nemobilnih gospodinjstev le 42,6%. V vseh treh območjih so približno enaki deleži gospodinjstev (okrog 18%), kjer odhajajo na počitnice samo otroci, cele družine pa počitnikujejo v največji meri v coni koncentracije (39,5%), v najmanjši pa v coni depopulacije (11%). Zanimivo je, da v stopnji mobilnosti med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami ni bistvenih razlik. Med najvišjim in najnižjim deležem ni v nobeni kategoriji razlika večja od 7%.

Značilni so podatki o mobilnosti glede na starostno strukturo populacije. Medtem ko je kategorija "ne hodijo na počitnice" na videz pri mladih gospodinjstvih (pod 20 in 20-60 let) precej močna (40,5%), sta ustrezna deleža pri starajočih (20-60 in nad 60 let) ter predvsem pri ostarelih (nad 60 let) gospodinjstvih mnogo višja (71,6% in 85,7%). V starajočih gospodinjstvih počitnikuje predvsem mlajši del družine (17,8%), medtem ko hodijo na počitnice vsi člani gospodinjstva le v 10,5% primerov. Med vsemi starostnimi skupami je najvišji delež enot, kjer počitnikujejo samo otroci v generacijskih (pod 20, 20-60

in nad 60 let). gospodinjstvih (27,8%), največ gospodinjstev v celoti pa hodi na počitnice v mladi starostni grupi (40,7%).

Še večje diferenciacije v stopnji mobilnosti smo ugotovili glede na poklicno strukturo gospodinjstev. V celoti hodi na počitnice le 5,7% kmečkih gospodinjstev, 13,4% mešanih in skoraj polovica (48,6%) nekmečkih družin. V kmečkih gospodinjstvih letujejo samo otroci v 8,6% primerov, v polkmečkih je tovrsten delež najvišji (25,3%), ponovno pa se zniža pri nekmečkih gospodinjstvih. Preostale populacije tvorijo družine, ki ne hodijo na počitnice: 85,4% v kmečki, 61,2% v polkmečki in 38,5% v nekmečki poklicni grupi.

Mobilnost se znižuje tudi z naraščanjem velikosti posesti, kar je posledica privesanosti na zemlje in slabe organizacije kmetijske produkcije. V grupi gospodinjstev s do 2 ha zemlje je 56,4% enot, ki ne hodijo na počitnice, v grupi 2-5 ha 70,5%, 5-10 ha 63,5% in nad 10 ha 71,4%. Nekoliko nižji delež v kategoriji 5-10 ha je posledica znatnega deleža gospodinjstev (27,7%) kjer počitnikujejo samo otroci; medtem ko se delež gospodinjstev, ki letujejo v celoti povsem praviloma znižuje s naraščanjem velikosti kmetijskega gospodarstva (do 2 ha 25,9%, 2-5 ha 11,8%, 5-10 ha 8,3 ha in nad 10 ha le 6,5%).

Drugi element mobilnosti, katerega smo vključili v raziskavo, je naročenost na časopise. V raziskavi smo upoštevali dnevnike, tednike, mesečnike in periodično časopisje. Čeprav stopnja naročanja ne predstavlja mobilnosti direktno, lahko vendarle sklepamo preko kulturnega nivoja tudi na družbenoekonomski razvoj. Osnovna ugotovitev je nedvoumno precejšnja podrobnost v stopnji naročanja časopisja v vseh območjih gibanja prebivalstva, čeprav so nekaj višja stopnja vseeno opazne v coni koncentracije. Vsekakor pa so razlike znatno manjše kot pri počitnikovanju, kar pomeni, da ljudje s bralno kulturo na precej lahek, preprost in cenovno način zadovoljujejo svoje kulturne potrebe, pri čemer razlike v regionalnem razvoju ne

predstavljajo prečitnih ovir. V vseh treh območjih je dobra tretjina gospodinjstev naročena na en sam časopis ali revije, druga tretjina na več časopisov ali revij, medtem ko v območju stagnacije in koncentracije četrtina gospodinjstev ni naročena na časnike, v območju depopulacije pa je ustrezen delež nekoliko višji (32,8%). Večje so razlike med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami. Najmanj naročnikov je na Primorskem (43,2%), relativno malo jih je tudi v dolenjsko-notranjskem svetu (65,9%), daleč največ pa jih je v alpskem svetu (89,4%). Največ naročnikov na dva ali več časopisa najdemo v dolenjsko-notranjskem svetu (39,5%) in v ravninskem svetu (46,1%), na en sam časnik pa v alpskem svetu (62,2%). Stopnja naraščanja glede na starostno strukturo se po posameznih grupah bistveno ne razlikuje, čeprav je opazno, da je v ostarelih gospodinjstvih največ takšnih, ki niso naročeni na časnike (44,7%), med starejšimi in generacijskimi pa je tovrsten delež znatno nižji (22,5%) oziroma (16,8%). Tudi s ozirom na poklicno grupo ni bistvenih razlik med posameznimi variablami. Izdvojiti velja predvsem dve vrednosti: največ naročenih na časopise je v polkmečkih enotah (77,6%) (nekmečka gospodinjstva 68,8% in kmečka 70,0%), največ (40,3%) naročnikov na dva ali več časopisa pa je med kmečkimi gospodinjstvi. Z naraščanjem velikosti posesti se stopnja naročenosti na časopise povečuje. Povečanje gre predvsem na račun naročenosti na eno samo revije ali dnevnik, medtem ko je naročenost na več časnikov precej podobna in se pri gospodinjstvih s nadoha nekoliko zniža.

Skupino najpomembnejših kazalcev družbenoekonomskega razvoja predstavlja obeležja stavbnega fonda. V analizo smo vključili šest spremenljivk s tovrstno problematiko, ki kažejo stopnjo in funkcionalnost stanovanjskih in gospodarskih objektov. Na začetku pa smo prikazali tudi značilnosti infrastrukturne opremljenosti gospodinjstev, pri čemer smo upoštevali prisotnost nekaterih najpomembnejših gospodinjstevskih aparatov, sredstev za razvedrilo, prevoznih sredstev, komunalno opremljenost in telegrafске priključke. Menjaja smo, da je prisotnost

navedenih sredstev potrebna za izboljšanje produkcijskih razmer.

Čeprav je le malo gospodinjstev, ki niso nobenega obravnavanega sredstva, je vseeno mogoče potegniti določeno zakonitost glede na gibanje števila prebivalstva. V coni depopulacije je 2,3% takšnih gospodinjstev, v coni stagnacije 1,5% in koncentracije 0,3%.

Telefonski priključek je napeljan samo pri 10% anketiranih gospodinjstev, pri čemer je število priključkov v coni depopulacije zgolj simbolično (5), najgostejše osrednje telefonskih priključkov pa je v območju koncentracije, čeprav je daleč za evropskim novjem. Dobra polovica (51,9%) gospodinjstev ima osebni avtomobil, pri čemer opazimo podobne zakonitosti kot pri večini ostalih elementov nadpovprečni delež v coni koncentracije in podpovprežen v coni depopulacije. Vendar razlike med posameznimi conami niso tako očitne kot pri telefonskih priključkih.

Hladilnike in varnevalne skrinje poseduje 73,1% oziroma 57,1% gospodinjstev. Medtem ko je pri hladilnikih opazna boljša opremljenost v coni koncentracije, so hladilne skrinje enakomerno porazdeljene po vseh treh komparativnih conah, predvsem zaradi posebne agrarne funkcije v življenju populacije v predelih z upadanjem in stagniranjem števila prebivalstva. Štiri petine gospodinjstev poseduje pralni stroj. Več gospodinjstev ima po pričakovanju pralni stroj v coni koncentracije.

Zanimivi so rezultati analize sredstev javnega obveščanja. Črno-bel televizor ima 62,9% gospodinjstev, barvni pa 15,3%. Podrobnejši pregled po osnovnih populacijskih tipih kaže nadpovprečno zastopenost črno-belih televizijskih v območju stagnacije, povprečno v coni depopulacije in podpovprečno v coni koncentracije. Navidezno neskladje v stopnji opremljenosti pojasnjuje stopnja opremljenosti s barvnimi televizorji, kajti v coni koncentracije je razmerje med barvnimi in črno-belimi televizorji 1:2,5, v območju stagnacije 1:5,9 in v območju depopulacije 1/6,7.

Osební avtomobil je postal vsakdanje sredstvo za premagovanje razdalj, prevoz tovora pa tudi sredstvo za indirektno zadovoljevanje potreb po rekreaciji. Zato ni presenetljiva ugotovitev, da ima danes še več kot polovica gospodinjstev (51,9%) osebni avtomobil. Kljub temu, da smo opazili neskladja med populacijskimi conami, le-ta zaradi večnamenske funkcije avtomobila niso pretirano izrasita. Avto pride v coni depopulacije na 2,40 gospodinjstva, depopulacije na 2,15 in koncentracije na 1,63 gospodinjstva. Med prevoznimi sredstvi smo poizvedovali tudi po motornih kolesih, za katere smo ugotovili, da predstavljajo predvsem v območju upadanja in stagniranja števila prebivalstva še danes pomembno postavko v vsakdanjem življenju. Zato so motorna kolesa v obeh navedenih conah zastopana nadpovprečno, v celotni populaciji pa jih najdemo pri 29,4 % gospodinjstev.

Čeprav je opremljenost s kopalnico v veliki meri vezana na prirodne razmere, vendarle odraža stopnja opremljenosti določen kulturni nivo pripadajoče sredine. Ugotovljen delež opremljenosti je v anketiranih gospodinjstvih s vrednostjo 60,3% dokaj visok. Razlike v opremljenosti med populacijskimi conami so znatne: ena kopalnica pride v območju depopulacije na 248, v območju stagnacije na 1,88 in v območju koncentracije na 1,31 gospodinjstev.

Podrobnejšega pregleda po naravnopokrajinskih enotah saveljo omenjenega obsega ne bomo podali. V stopnji opremljenosti s telefonskimi priključki prednjačita primorski ter dolensko-notranjski svet, v zadnji pa sta predalpeki svet in presenetljivo tudi ravninski svet. V opremljenosti s hladilniki, hladilnimi skrinjami, pralnimi stroji in črno-belimi televizorji med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami ni bistvenih raslik. Raslike pa so nekoliko večje v primeru opremljenosti s barvnimi televizorji, elementom osebnega standarda najnovejše dobe. Nadpovprečna deleža barvnih televizorjev smo ugotovili na Primorskem in posebno v alpskem svetu. Tudi v opremljenosti s

osebni avtomobili niso opazili večjih odstopanj od vrednosti deleža gospodinjstev v posamezni naravnopokrajinski enoti, razlike pa se povečajo pri opremljenosti z motornimi kolesi, kjer je nadpovprečno velik delež na Primorskem, podpovprečni deleži pa so predvsem izraziti v dolenjsko-notranjskem in subpanonskem svetu. Razlike v stopnji opremljenosti pa so najbolj izrazite v primeru kopalnic. Zaradi pomanjkljive oskrbe s vodo je razumljiva močno podpovprečna stopnja na Primorskem manj izrazite podpovprečne vrednosti pa smo zabeležili tudi v predalpekem in ravninskem svetu. V vseh treh preostalih enotah so deleži s približno enako stopnjo nadpovprečni.

Analiza starosti stanovanjskih objektov podobno kot proučevanje večine drugih elementov študije kaže na neskladja v razvoju depresivnih območij depopulacije na eni strani in koncentracije prebivalstva na drugi strani. Obenem pa lahko iz podatkov potegnemo zaključek, da so izbrana sončna območja s značilnostmi koncentracije prevzela vodilno vlogo v družbeno-ekonomskem razvoju šele v zadnjih dvajsetih letih, medtem ko na območja depopulacije zaostajajo v razvoju še vsaj od konca 1. svetovne vojne. Medtem ko je bilo v coni depopulacije zgrajenih pred prvo svetovno vojno 61% stanovanjskih objektov in po drugi svetovni vojni le 21,1%, je razmerje v območju koncentracije bistveno drugačno: 41,3% objektov izvira iz časa pred 1. svetovno vojno, 45% pa je bilo zgrajenih po letu 1945. Prav tako je zgrajenih po drugi vojni 45,5% stanovanjskih objektov v coni stagnacije (pred 1914 33,3%), vendar časovno bolj podrobno opredeljena analiza pokaže bistvena odstopanja med obema območjema. Med obema vojnama je bilo zgrajenih v coni stagnacije 21,2% stanovanjskih objektov, v coni koncentracije pa samo 13,5%. Tudi v prvem obdobju po 2. svetovni vojni do leta 1960 in v šestdesetih letih je bila gradnja v coni stagnacije nekaj intenzivnejša, po letu 1970 pa je prišlo do večjih razlik v korist območja koncentracije, kjer je bilo zgrajenih 24,6% od vseh stanovanjskih objektov, v coni stagnacije pa samo 13,6%.

V alpskem svetu je delež stanovanjskih objektov izpred 1. svetovne vojne izrazito najvišji (67,1%), nad polovico pa je takšnih objektov v predalpskem (58,6%) in primorskem (58,7%) svetu. V preostalih naravnopokrajinskih enotah so deleži precej nižji, še zlasti v ravninskem svetu (20,4%). Sprašujemo se, ali niso naši predniki bolj smotrno ravnali z zemljo, čeprav je večji delež novejših stavb tesno povezanih z naglim družbenoekonomskim razvojem. Med obema vojnama je bilo relativno največ stavb zgrajenih v dolensko-notranjskem (23,1%) in ravninskem (21,1%) svetu, med preostalimi enotami pa ni bistvenih razlik (med 11,2% in 15,5%). Takoj po končni drugi svetovni vojni do leta 1960 je bila gradnja daleč najbolj intenzivna v ravninskem svetu (19,3%), podobno razmerje pa se je nadaljevalo tudi v šestdesetih letih. Sedemdeseta leta predstavljajo dobo širjenja urbanizacije tudi v naravnih predelih republike, zato so se tudi razmerja v deležih po letu 1970 zgrajenih stavbnih objektov spreminjala. Z analizo sendnih območij smo ugotovili največji delež novozgrajenih objektov v subpanonskem svetu (31,5%), sledi ravnine (22,7%), deleža predalpskega in dolensko-notranjskega sveta sta še precej nižja (14,6% in 15,4%) najnižja pa sta na Primorskem (10,6%) in še zlasti v alpskem svetu (5,9%).

Osnovne zakonitosti v dinamiki gradnje stanovanjskih objektov smo ugotovili tudi v vseh komparativnih tipih kombinacije gibanja števila prebivalstva in naravnopokrajinskih enot.

Zanimiv je pregled tipologije adaptacij, čeprav nismo opazili med posameznimi populacijskimi tipi bistvenih razlik. Navidezno nerazumljivi so višji deleži neadaptiranih objektov v conah stagnacije ter koncentracije, katere lahko razložimo z znatno večjim deležem novejših objektov, na katerih prenovitve oziroma posodobitve niso bile potrebne. Manjše razlike med populacijskimi tipi so v primeru dozidav, kjer sta nekoliko višja deleža v conah stagnacije in koncentracije, pri notranjih preureditvah, ki so pogostejše v območju depopulacije in

pri objektih, ki se jih nadsidali in dozidali ob enem, ko se pogostejši v območju koncentracije. Gledano z vidika celote je najpogostejša oblika adaptacij notranja predelava (25,7%) od celotnega stavbnega fonda, sledi kategorija celotnih preureditev (19,7%), precej manj je dozidav (7,5%), delež nadsidav pa je manjši od 3%. Nekaj več kot 6% je objektov, na katerih je bilo izvršenih več tipov adaptacij.

Bolj pestra je tipologija adaptacij z ozikom na naravnopokrajinske enote. Največ neadaptiranih objektov je v subpanonskem in ravninskem svetu (51,6% in 42,6%), najmanj pa v alpskem in primorskem (21,1% in 24,8%). Deleži so v obratnem sorazmerju z deležem novozgrajenih objektov. Razmerja med temi poglavitnimi tipi adaptacij so z izjemo subpanonskega sveta v vseh enotah konstantna, čeprav se spreminjajo vrednosti posameznih kategorij. Največ dozidav je bilo izvršenih v primorskem in nižinskem svetu, notranje predelave so najpogostejše na Primorskem in v alpskem svetu, kjer je tudi glede na ostale enote nadpovprečna zastopanost nadsidav. Precej podobne deleže v vseh naravnopokrajinskih conah smo ugotovili pri celotnih preureditvah, le nadsidave ter dozidave pri istem objektu so močno nadpovprečno zastopane v ravninah.

Starost stanovanjskih objektov in njihove morebitne adaptacije vpliva na opredelitev tipa stanovanjskih poslopij. Objekte smo razdelili na stare kmečke hiše, adaptirane kmečke hiše, manjše delavske hiše, moderne nove hiše in na druge tipe. Ugotovitve po demografskih tipih so v skladu s pričakovanji. V vseh treh conah se prevladujoča kategorija prenovljene kmečke hiše, čeprav se delež zmanjšuje skladno z ugodnejšimi demografskimi potezami. Podobno razmerje je tudi v kategoriji starih kmečkih hiš. Delež delavskih hiš je v vseh treh conah podoben, medtem ko smo ugotovili znatno naraščanje deležev modernih novozgrajenih poslopij v smeri območja koncentracije.

Tudi v vseh naravnopokrajinskih enotah je prevladujoča kategorija prenovljena kmečka hiša. Relativno največ starih kmečkih hiš je v alpskem svetu, najmanj pa v nižinah, medtem ko novo-

zgrajeni objekti prevladujejo v subpanonskem svetu, daleč najmanj pa jih je v alpskem svetu, kjer so po številčnosti za vseni ostalimi kategorijami.

3 problematiko kmetijske produkcije je tesneje povezana starost gospodarskih poslopij in njihova tipologija. Drušbeno-ekonomski razvoj in oblikovanje osnovnih demografskih tipov sta prinesla v obeh strukturah določene zakonitosti, pri čemer je stanje slabše v območju s manj intenzivnim razvoje. V območju koncentracije je 48,2% gospodinjstev brez gospodarskega poslopja, v območju stagnacije 29,9% in depopulacije 14,7%. Razumljiv je prevladujoč delež objektov, zgrajenih pred 1. svetovno vojno v območju depopulacije. Vendar so tovrstni objekti najštevilčnejši v vseh populacijskih conah. Zanimivo je, da je bilo največ gospodarskih poslopij zgrajenih po 2. svetovni vojni v coni stagnacije (46,3%), pa tudi delež objektov zgrajenih po letu 1970 je v tem območju najvišji. Precej nižji sta ustrezni vrednosti v obeh preostalih conah, s tem, da je nekaj ugodnejša struktura v območju koncentracije.

V posameznih naravnopokrajinskih enotah najdemo največ gospodinjstev brez gospodarskega poslopja na Primorskem in v subpanonskem svetu, povsod drugje pa so vrednosti razmeroma podobne (med 28% in 33%). Daleč najugodnejša struktura je v ravninskem svetu, kjer je po letu 1970 zgrajenih objektov le malo manj od tistih izpred 1. svetovne vojne (razmerje 1,3:1). V drugih naravnopokrajinskih enotah je bila dinamika novogradenj šibkejša. Tako pride na eno gospodarsko poslopje, zgrajeno po letu 1970, v subpanonskem svetu 2,4, v dolensko-notranjskem 6, v primorskem 5,9, v predalpskem 6,9 in v alpskem svetu celo 26,4 objektov izpred leta 1914. Zanimivo je, da je v alpskem in subpanonskem svetu v nasprotju s pričakovani glavna novozgrajenih gospodarskih poslopij v coni depopulacije, pa tudi v predalpskem, primorskem in dolensko-notranjskem je stopnja gradenj novih gospodarskih objektov v coni koncentracije zelo nizka.

Pretežna večina gospodarskih poslopij je torej sicer stara, a še vedno služi svojim namenom. Slednja trditev velja za vse tri osnovne populacijske cone. V območju stagnacije in koncentracije je približno polovica manj adaptiranih objektov, ki se še vedno uporabljajo, medtem ko je v coni depopulacije prenevljenih objektov v odnosu na neadaptirane tretjina. Stara gospodarska poslopja, ki se ne uporabljajo več in gospodarska posloppjapredelana v druge namene (garaže, drvarnice, shrambe, ipd.) najdemo pri manj kot 5% gospodinjestev vseh populacijskih conah. Največ starih, opuščeni gospodarskih poslopij je na Pimorskem in v predalpskem svetu, največ adaptiranih objektov, ki še vedno služijo svojemu namenu, pa je v predalpskem svetu. Daleč najvišji delež novozgrajenih gospodarskih poslopij je v dolensko-notranjskem in subpanonskem svetu, kjer je prišlo v novejši dobi do močnejše usmeritve v živinoreje.

Starostno strukturo in tipologijo gospodarskih poslopij ne moremo označiti za zadovoljivo, podobno lahko opredelimo tudi stanovansjski fond. Strukturne pomanjkljivosti ne omogočajo uvajanja modernih oblik živinoreje in drugih oblik kmetovanja, vendar so zaradi pomanjkanja sredstev renovacije skoraj onemogočene. Prav tako niska kvaliteta bivalnega okolja sili prebivalstvo na iskanje boljših bivalnih pogojev, hkrati s zadovoljitvi preostalih osnovnih življenskih funkcij.

Med družbenoekonomske kazalce razvoja lahko uvrstimo tudi aktualne probleme, katere smo opredelili glede na navajanja posameznih anketiranih gospodinjestev. Čeprav se zavedamo subjektivnega značaja opredelitve in navedb poglobitnih težav, menimo da vendarle odraža trenutno podobo regionalnega razvoja in neskladij, ki se v regionalnem procesu pojavljajo.

Pričakovali je bilo, da bo zaradi pasivnosti prebivalstva v območju depopulacije manj problemov in obratno, v coni koncentracije več. Vendar rezultati predvidevanj ne potrjujejo. Samo v 16,9% gospodinjestvih s upadanjem števila prebivalcev

so s trenutnim položajem zadovoljni, medtem ko sta ustrezna deleža v območju depopulacije in koncentracije precej višja: 31,9% in 30%. Značilna pa je struktura poglavitnih problemov. Razlike med populacijskimi tipô so očitne. Osnovna zakonitost je nedvomno prevlada osnovnih problemov (komunalne ureditve, prometne ureditve) v območju depopulacije, medtem ko so v območju koncentracije v ospredju drobni problemi, mnogokrat povsem osebnega značaja. Črna stagnacije se nahaja nekje v sredini med obema ekstremnima tipoma. Velike razlike med populacijskimi območji so v prvi vrsti posledica velikih razlik v stopnji komunalne ureditve, medtem ko je problematika prometne ureditve povsod šele drugotnega pomena, vendar približno enako pereča v vseh treh območjih. Zanimivo je, da anketiranci skoraj ne izpostavljajo problema neurejene strukture in nezadostnega števila delovnih mest, čeprav je opaziti, da je navedena pomanjkljivost rahlo bolj boleča v območju depopulacije.

Problem komunalne ureditve je še zlasti pereč na Primorskem, medtem ko je nekaj manjši v dolensko-notranjskem in subpanonskem svetu. (na račun območij koncentracije in depopulacije). Prometna ureditev je nezadovljiva predvsem v dolensko-notranjskem svetu, medtem ko se prebivalstvo subpanonskega sveta nad prometno neurejenostjo najmanj pritožuje. Nezadovljiva problematika delovnih mest je pereča predvsem v alpskem, primorskem in subpanonskem svetu. Največ nerešenih problemov je na Primorskem in v alpskem svetu.

6. NEKATERI FAKTORJI IN ELEMENTI KMETIJSKE PRODUKCIJE S POUDARKOM NA VLOGI ZEMLJIŠKE STRUKTURE

Že pri pregledu dosedanjih proučevanj smo ovrednotili vlogo poglavitnih socialno-posesnih in prirodnih vidikov zemljiške strukture: najhnaih posestev, posestne razdrobljenosti, oddaljenosti parcel in nagiba terena. Zato je na tem mestu naš namen sgolj s konkretnimi raziskavami podkrepiti navedena razmerja, prav tako pa smo si prizadevali prikazati vpliv najpomembnejšega elementa zemljiške strukture - velikosti posesti na intenzivnost kmetovanja. Intenzivnost kmetovanja smo opredelili s načinom dela na kmetiji, količino uporabljenih gnojil (umetnih in organskih), velikostjo živinskega fonda in s stopnjo trdnosti.

Fodatke smo pretežno zbrali s anketiranjem, deloma pa smo uporabili tudi gradivo, katerega zbiramo na geodetskih upravah za potrebe tretjega sklopa raziskav o zemljiški strukturi. Del računalniško obdelanih podatkov smo predstavili v posebnih tabelah, kjer so prikazani sintetično na preglednejši način.

Vlogo velikosti posesti v kmetijski produkciji smo že opredelili. Nedvomno je prav ta element zemljiške strukture osrednjega pomena za slabo stanje slovenskega in jugoslovanskega kmetijstva, ker najhna, razdrobljena posest otežuje večje dviganje produktivnosti kljub razmeroma velikim investicijam. Znano je, da je v pogojih modernih produkcijskih odnosov v kmetijstvu zahodne Evrope potrebno za donosno kmetovanje okrog 50 ha obdelovalne zemlje, zaokrožene in razdrobljene na najhno število parcel. Seveda optimalna velikost posesti varira glede na proizvodno usmerjenost oziroma na zahtevano stopnjo intenzivnosti obdelave določenih kultur.

V Sloveniji so dediščine preteklost, tradicionalizem zakonske odredbe pa tudi slaba investicijska sposobnost privatnega sektorja osnovni razlogi, da nismo dosegli niti minimalnega optimuma velikosti posesti. V današnjem razvoju produkcijskih odnosov je le malo gospodinjstev doseglo stopnjo, ko jim pre-majhna posest onemogoča povečevanje proizvodnje. Upoštevati moramo veliko posestno razdrobljenost, zaradi katere so rezultati dela kljub celodnevni prizadevanju niski. Pri slabih rezultatih imamo v mislih produkcijsko aktivnost posameznika. Gospodinjstva, katerim današnji lo ha agrarni maksimum prepre-čuje modernizacije in doseganje ugodnejših rezultatov v kmeto-vanju, si pomagajo z najemanjem zemlje. Vendar najemništvo problema ne rešuje, temveč ga samo prikriva. V ozadje stopa zaviralno delovanje posestne razdrobljenosti. Menimo, da mora v ospredju naših prizadevanj biti težnja po čišvečji proiz-vođnji hrane, torej moramo socialno-posestne razmere prilago-diti zahtevam modernih agrotehniških spoznanj. Pri tem ima pomembno vlogo ureditev zemljiško posestnih odnosov. Neposredni proizvajalec mora imeti zagotovljena proizvodna sredstva.

Z anketiranjem smo ugotavljali ne samo lastništvo nad kmetij-skim zemljiščem, temveč tudi nad gospodnimi površinami. Zato imamo tudi gospodinjstva z več kot lo ha zemlje.

Rezultati analize velikosti posesti so zelo zanimivi. (tabela št.1). Zaradi še vemo močno prisotne stare klasične agrarne strukture je v coni depopulacije razumljiv nizek delež (12,6%) gospodinjstev brez zemlje, nekoliko višji je delež v območju stagnacije (23,4%), medtem ko v coni koncentracije še skoraj polovica (40,8%) nima zemlje. V primeru, če bi bila velikost posesti pomemben dejavnik družbenoekonomskega razvoja bi pri-žakevali v območju depopulacije manjšo posest kot v coni na-raščanja števila prebivalstva. Vendar je funkcija kmetijstva v regionalnem razvoju zelo majhna. Vodilno vlogo so prevzele neagrarne panoge, ki so na kmetijstvo sprva z deagrarisacije in poklicnim preseljanjem vplivale pozitivno, kasneja pa, ko je deagrarisacija zmanjšala število kmečkega prebivalstva

Tabela št. 14

STRUKTURA VELIKOSTI ZEMLJIŠKE POSRESTI LETA 1980

TIP	Brez semlje in do 0,05 ha	0,05 ha - 2 ha	2,01-5 ha	5,01-10 ha	10 ha in več
Alpski svet					
Dep.	10,5	18,1	15,2	22,9	33,3
Stag.	27,5	25,0	15,0	15,0	17,5
Kon.	51,6	14,7	9,5	5,3	18,9
Predalpski svet					
Dep.	28,2	14,1	14,1	20,5	23,1
Stag.	27,0	10,8	8,1	8,1	46,0
Kon.	32,9	22,4	10,5	14,5	19,7
Primorski svet					
Dep.	2,7	13,3	29,3	37,4	17,3
Stag.	39,3	22,3	18,1	5,3	14,9
Kon.	46,3	28,6	17,9	5,4	1,8
Dolenjsko-notranjski svet					
Dep.	-	10,0	15,0	15,0	60,0
Stag.	8,0	23,4	19,5	15,6	19,5
Kon.	39,9	20,3	11,9	10,2	18,6
Subpanonski svet					
Dep.	-	14,3	33,3	38,1	14,3
Stag.	30,8	29,4	17,2	15,8	6,8
Kon.	45,4	30,3	15,2	8,1	1,0
Ravninski svet					
Dep.	15,9	42,6	17,1	22,0	2,4
Stag.	13,2	32,8	42,4	11,0	0,6
Kon.	36,8	42,2	10,5	9,4	3,1
Skupaj					
Dep.	12,6	21,1	19,2	25,5	21,6
Stag.	23,4	28,2	27,3	12,2	8,9
Kon.	40,8	29,5	12,3	8,7	8,7
Skupaj					
Alp.	30,0	17,9	12,9	14,6	24,6
Pred.	29,8	16,8	11,5	15,7	26,2
Prim.	32,0	22,4	21,8	13,5	10,3
Del.Not.	28,8	20,5	14,9	12,6	22,8
Subp.	33,1	28,7	17,6	15,0	5,6
Ravn.	22,6	37,2	26,7	11,8	1,9
SKUPAJ					
	28,2	27,2	19,8	13,5	11,3

pod proizvodni optimum, je postal njihov učinek negativne. Prodnkijski pogoji v neagrarnih panogah so za dosego podobnih rezultatov neprimerno boljši. Zato ni presenetljivo, da je posest v območju depopulacije večja kot v območju koncentracije in se deleži gospodinjstev s 5-10 ha in s nad 10 ha zemlje precej višji kot v primerjavnem območju. Zaradi intenzivnejše drobitne posesti se velikost posestev v coni koncentracije še vnaprej precej hitro manjša.

Velikost posesti je v anogočem odvisna od naravnopokrajinskih razmer. V obravnavanih naravnopokrajinskih enotah je značilen tradicionalni razvoj kulturne pokrajine s bolj ali manj intenzivnim drobljenjem posesti. V prirodnih razmerah in tradicionalnem razvoju lahko najdemo vzroke za diferenciacije velikosti posesti in posestne razdrobljenosti v republiki. Osnovna zakonitost je vsekakor prevlada večje posesti v hribovitem svetu, kjer je proizvodnja ekstenzivnejša. Iz dosedanjih raziskav je dobro znana velika posestna razdrobljenost in majhna posest na Primorskem, podobno stanje pa je zaradi specifičnih značilnosti dedovanja v Prekmurju. Deleži gospodinjstev brez zemlje so v posameznih naravnopokrajinskih enotah precej podobni in se gibljejo med 22,6% v ravninskem svetu (velik delež populacije je iz Prekmurja) in 33,1% v subpanonskem. V alpskem, predalpskem in dolensko-notranjskem svetu s nad 20% prevladujejo gospodinjstva s več kot 10 ha zemlje, v preostalih enotah pa so v ospredju gospodinjstva s do 2 ha velikim posestvom. V subpanonskem svetu ima več kot 10 ha zemlje 5,6% gospodinjstev, v ravninskem svetu pa samo 1,9%.

Velikost posesti smo analizirali tudi s vidika starostne strukture gospodinjstev. Največ gospodinjstev brez zemlje (43,2%) je v mladi starostni grupi, nadpovprečen delež pa je tudi v grupi zrelih gospodinjstev. Največ zemlje imajo generacijska in starajoča gospodinjstva, kjer sta najvišja deleža tako v razredu 5-10 ha kot v razredu s nad 10 ha velikim posestvom. Ostarela gospodinjstva so zemlje še v veliki meri prodala ali pa jo dala v najem. Tako ima do 2 ha zemlje kar 43,8% gospodinjstev, naslednjih 22,1% pa od 2 ha.

Med nekmečkimi gospodinjstvi je 69,8% enot brez zemlje, slabe 3% takšnih gospodinjstev pa najdemo tudi v grupi čistih kmečkih in polkmečkih enot. Nekmečka struktura ima večinoma njihno posest - do 2 ha, medtem ko imajo kmečka gospodinjstva v povprečju nekaj več zemlje kot polkmečka. Nad 10 ha veliko posest ima 22,6% kmečkih in 16,1% polkmečkih družin, do 2 ha pa 22,9% kmečkih ter 32,4% polkmečkih enot. Do 5 ha zemlje ima kar 51,2% kmečkih gospodinjstev. Teško si predstavljamo organizacije sodobnega kmetovanja in zadostne produkcije na tako majhni posesti, pa čeprav bi se gojile najbolj intenzivne kulture. Zato bi bilo potrebno rešiti problem eksistenčnega minimuma pri populaciji, v celoti odvisni od dela na zemlji oziroma ustvariti pogoje, v katerih bi se lahko izenačeval življenski nivo vseh struktur naše družbe. Eno izmed temeljnih postavk predstavlja povečanje zemljiškega maksimuma na vsaj do 20 ha obdelovalne zemlje.

Z velikostjo posesti je tesno povezana zaščitenost kmetij, kar pomeni, da se kmečka gospodarstva ne smejo zmanjševati niti nadalje notranje deliti. V častni proučevani populaciji je zaščitenih 19,5% kmetij, daleč največ v območju depopulacije, najmanj pa v območju koncentracije. Čeprav predstavlja zaščitenost pomemben dejstvo v zagotavljanju nadaljevanja kmetijske produkcije, menimo da lahko temeljito posežemo v kmetijsko problematiko samo s kvalitetno novimi ukrepi, kajti zaščitenje pomeni pravzaprav samo preprečevanje slabšanja zemljiške strukture, to pomeni ohranjevanje današnjega neustreznega stanja.

Daleč največ, skoraj polovica je zaščitenih kmetij v alpskem svetu, dobrih 20% jih je v predalpskem in dolensko-notranjskem svetu, 17,7% oziroma 14,6% v ravninskem oziroma subpanonskem svetu, samo 4,6% pa je takšnih kmetij na Primorskem. Zaščitenje kmetije se nadpovprečno v lasti generacijskih in starajočih gospodinjstev, precej več pa jih je v kmečkih kot v polkmečkih gospodinjstvih.

Tesno povezavo med velikostjo posesti in sašitenostjo kmetij kaže podatek, da je sašitenih 6,1% kmetij s do 2 ha zemlje, 18,4% kmetij s 2-5 ha, 51,6% s 5-10 ha in 61,5% s nad 10 ha zemlje.

Eden izmed najbolj perečih problemov sodobnega kmetovanja v slovenskem prostoru je nedvomno razdrobljenost posesti. Ugotavljali smo jo s pomočjo izračunavanja povprečne velikosti parcele iz podatkov katastra za leto 1961 in 1979, ter s številom parcel po gospodinjstvih. (tabela št. 15)

Struktura posesti po številu parcel glede na populacijska območja kaže znatno višje posestno razdrobljenost v območju depopulacije. Kar pri 15,8% gospodinjstev se deli posest na več kot 20 parcel, medtem ko sta ustrezni vrednosti v coni stagnacije in v coni koncentracije 3,7% oziroma 2,7%. Tudi posestva s 10-20 parcelami so v območju depopulacije najpomembnejša, najmanj pa jih je v območju koncentracije. Obratno pa so v območju s naraščanjem števila prebivalstva v ospredju posestva s 1-2 parcelama, ki predstavljajo najštevilnejšo kategorijo, medtem ko prevladuje v coni depopulacije in stagnacije razred s 6-10 parcelama. Deloma so navedena razmerja posledica večjih posesti v območjih s negativnimi demografskimi tendencami, tako da je razdrobljenost dejansko nekaj nižja.

Največja posestna razdrobljenost je v tradicionalnih pokrajinah, kjer naravne danosti niso dopuščale obdelovalnih kompleksov v večjih kosih: na Primorskem se deli na več kot 20 parcel zemljišče 14,6% gospodinjstev, 11,7% pa je takšnih enot v dolensko-notranjskem svetu. Povsod drugje vrednosti ustreznih deležev ne presegajo 5%. V alpskem, predalpsem, subpanonskem in ravninskem svetu prevladujejo posesti s 6-10 parcelami, na Primorskem s 3-5 parcelami in v dolensko-notranjskem svetu s 1-2 parcelama. Vendar gre v primeru zadnjih dveh enot za gospodinjstva s malo zemlje, dočim so

Tabela št. 15

STRUKTURA GOSPODINJSTEV PO ŠTEVILU PARCEL LETA 1980

TIP	nina zemlje	1-2	3-5	6-10	11-15	16-20	nad 20
Alpski svet							
Dep.	6,5	11,1	18,5	26,9	25,1	8,3	5,6
Stag.	27,5	7,5	5,0	42,5	10,0	2,5	5,0
Kon.	50,0	8,5	12,8	16,0	10,6	2,1	-
Predalpski svet							
Dep.	27,8	3,8	20,3	52,9	13,9	1,3	-
Stag.	29,5	2,9	11,8	20,6	17,6	8,8	8,8
Kon.	53,7	12,2	13,5	18,9	10,8	4,1	6,8
Primorski svet							
Dep.	4,1	1,4	5,4	4,1	17,6	10,8	56,6
Stag.	36,6	11,9	26,7	19,8	3,0	2,0	-
Kon.	46,4	26,8	19,6	5,4	1,8	-	-
Dolenjsko-notranjski svet							
Dep.	-	10,5	10,5	5,3	5,3	10,5	57,9
Stag.	22,7	13,3	22,7	22,7	8,0	5,3	5,3
Kon.	40,8	14,2	7,5	7,5	10,0	11,7	8,3
Subpanonski svet							
Dep.	-	-	31,8	63,7	4,5	-	-
Stag.	31,9	13,4	15,2	22,1	11,5	4,1	1,8
Kon.	47,8	14,9	17,0	16,0	3,2	1,1	-
Ravninski svet							
Dep.	15,4	29,4	20,5	15,4	15,4	2,6	1,3
Stag.	13,8	15,7	17,0	23,1	17,6	7,7	5,1
Kon.	43,2	14,6	16,2	12,4	7,1	4,6	2,1
Skupaj							
Dep.	11,6	10,8	17,1	22,3	16,6	5,8	15,8
Stag.	24,4	13,4	17,5	22,8	12,7	5,5	3,7
Kon.	43,9	15,3	14,7	12,1	7,1	4,2	2,7
Skupaj							
Alp.	26,9	9,5	14,0	25,2	16,1	5,0	3,3
Pred.	30,5	7,0	16,0	25,1	13,4	3,7	4,3
Prim.	32,0	15,0	18,5	10,1	6,3	3,5	14,6
Do.-not.	30,8	13,6	15,1	12,6	8,9	9,3	11,7
Subp.	34,2	12,6	16,8	23,5	8,7	3,0	1,2
Ravn.	25,2	17,0	17,1	18,0	13,3	5,9	3,5
SKUPAJ							
	29,1	13,6	16,3	18,6	11,5	5,1	5,8

večje posesti praviloma intenzivno razdrobljene. V večini naravnopokrajinskih enot je posest najbolj razdrobljena v območjih depopulacije.

Zemljiška razdrobljenost pa sama po sebi še ne predstavlja popolne zavore za razvoj modernega kmetijstva. Z njo je naureč tesno povezana velika oddaljenost posameznih zemljiških kosov, na katerih kmetovanje ni niti ekonomske niti organizacijske opravičljivo. Za oddaljenost, ki raznejuje za kmetovanje privlačna in neprivlačna zemljišča smo vzeli vrednost loco in od bivališča lastnika. Rezultati bazirajo na subjektivnih opredelitvah anketirancev, zato jih ne moremo imeti za povsem natančne, ne velja pa dvomiti v njihovo reprezentativnost.

V vsaj proučevani populaciji je 23,9% gospodinjstev z zemljo, ki imajo vse parcele v oddaljenosti manj kot 1 km. Osnovna zakonitost je upadanje deleža gospodinjstev v kategorijah z večjim številom parcel, kar je seveda v skladu s pričakovanji. Vseeno je stanje slabo, saj ima nad 6 parcel v oddaljenosti več kot 1 km 11,5% gospodinjstev, od tega 0,8% nad 20 parcel. in 0,9% od 15 do 20 parcel. 34% gospodinjstev ima v oddaljenosti nad 1 km od 1-5 parcel. Podrobnejša analiza pokaže, da so parcele v območju depopulacije bolj oddaljene, kar potrjujejo višji deleži gospodinjstev v kategorijah z večjim številom parcel. Velika oddaljenost zemlje od bivališča lastnikov je najmočnejše izražena na Primorskem, manj pa v dolnobliško-notranjskem svetu. V subpanonskem svetu nismo registrirali gospodinjstev, ki bi imela v oddaljenosti na 1 km več kot 15 parcel.

Po podatkih katastrskih bila v letu 1979 povprečna velikost parcele v vseh proučevanih katastrskih občinah 32,2 ara (tabela št.16). Povprečno največje parcele so v območju koncentracije (35,2 ara), najmanjše pa v območju stagnacije (29,3 ara). Razlike med populacijskimi cenami vsekakor niso bistvene. Mnogo večja je diferenciacija po naravnopokrajinskih enotah. Daleč najmanjša je povprečna parcela na

Tabela št. 16

POVPREČNA VELIKOST PARCELE V PROUČEVANIH OBMOČJIH LETA 1979 (v arih)

	DEPOPULACIJA	STAGNACIJA	KONCENTRACIJA	SKUPAJ
Alpski svet	61,5	43,5	67,9	60,4
Fredalpski svet	36,1	46,0	62,8	47,1
Primorski svet	18,2	13,9	17,7	16,9
Dolenjsko-notranjski svet	39,2	44,5	33,1	38,3
Subpanonski svet	51,5	30,1	32,2	33,7
Ravninski svet	35,9	25,9	20,7	25,5
SKUPAJ	32,7	29,3	35,2	32,2

Primorskem (16,9 a), najhna je tudi v ravninskem svetu (25,5 a) v mejah povprečja je v subpanonskem (33,7 a) in tudi dolensko-notranjskem svetu (38,3%), nadpovprečno velika pa je v predalpskem (47,1a) in še zlasti v alpskem svetu (60,4 a). Stanje v letu 1961 smo prikazali v tabeli št.17. Povprečna parcela v vseh obravnavanih katastrskih občinah je merila 37,2 a. Razmerja med posameznimi naravnopokrajinskimi enotami so nespremenjena, med populacijskimi cenami pa so spremembe na mestu s najmanjšimi parcelami. Medtem ko je v letu 1979 povprečno najmanjša parcela v območju stagnacije, je bila še leta 1961 najmanjša v območju depopulacije. Iz navedenega spreminjanja medsebojnih razmerij sledi različna intenziteta dinamike zemljiške razdrobljenosti (tabela št.18).

Osnovna ugotovitev je, da se je med letoma 1961 in 1979 posest povsod še naprej drobila, zato se je povprečna velikost parcel v vseh naravnopokrajinskih enotah v kombinaciji s populacijskimi tipi zmanjšala. Najbolj intenzivna je bila drobitev v območju stagnacije, kjer se je povprečna parcela v obravnavanem razdobju zmanjšala za 19,1%. Zaradi nagle urbanizacije se je močno drobila tudi posest v coni koncentracije (12,9%), iz inverznih raslogov pa je proces drobitve najmanj intenziven v območju depopulacije (7,6%). Med naravnopokrajinskimi enotami se posest najhitreje drobi zaradi urbanizacije in načina dedovanja (Prekmurje), v ravninskem svetu (26,5%), nad 10% pa se je povprečno velika parcela zmanjšala tudi v predalpskem, alpskem in subpanonskem svetu. Najmanj intenzivno drobljenje je bilo v pokrajinah, kjer je še tradicionalno drobno parceliran svet: na Primorskem (3,4%), in v dolensko-notranjskem območju (6,8%). Zmanjšanje intenzivnosti nadaljne drobitve bi lahko označili za pozitiven proces, če ne bi bila posest še doslej pretirano rasparcelirana. Tako pa smo lahko zaskrbljeni nad naglim drobljenjem posesti v območjih, kjer so bile doslej razmere ugodnejše, vendar še tudi pod mejo optimalnih pogojev za moderne kmetijsko produkcijo.

Tabela št. 17

POVPREČNA VELIKOST PARCELE V PROUČEVANIH OSMOČJIH LETA 1961 (. v arih)

	DEPOPULACIJA	STAGNACIJA	KONCENTRACIJA	SKUPAJ
Alpski svet	69,8	49,0	81,4	69,8
Predalpski svet	42,2	59,3	77,4	57,9
Prinorski svet	18,7	13,2	18,7	17,5
Dolajsko- notranjski svet	39,3	48,5	36,9	41,1
Subpanonski svet	52,9	33,8	38,7	38,0
Ravninski svet	47,7	39,6	24,5	34,7
SKUPAJ	35,4	36,2	40,4	37,2

Tabela št. 18

ZMANJŠEVANJE POVPREČNE VELIKOSTI PARCEL V PROUČEVANIH OBMOČJIH MED LETOMA 1961-1979

v %

	DEPOPULACIJA	STAGNACIJA	KONCENTRACIJA	SKUPAJ
Alpski svet	11,9	11,2	16,6	13,5
Predalpski svet	14,5	22,4	18,9	18,7
Primorski svet	2,7	1,5	5,3	3,4
Dolenjsko-notranjski svet	0,3	8,2	10,3	6,8
Subpanonski svet	2,6	10,9	16,8	11,3
Havniški svet	20,7	34,6	15,5	26,5
S K U P A J	7,6	19,1	12,9	13,4

.....

Obdelali smo tudi posedovanje posameznih zemljiških kategorij po gospodinjstvih oziroma zastopanost določene zemljiške kategorije v celotni zemljiški strukturi. S tem ne mislimo površinskih deležev zemljiških kategorij, temveč deleže pojavljanj določene kategorije v zemljiškem fondu posameznega gospodinjstva in celotne proučevane populacije.

Analiza pokaže močno prevlado zastopanosti treh kategorij: njiv, travnikov in gozdov. Delež ostalih zemljiških kategorij je mnogo manjši in skupaj po številu pojavljanj ne dosega niti deleža gozdov. Približno enako so zastopani vinogradi in sadovnjaki, nekaj manj pa je pašnikov in drugih kategorij. Zastopanost posameznih zemljiških kategorij po populacijskih območjih je precej podobna.

Razumljive so močnejše deviacije z ozišom na naravnopokrajinske enote. Čeprav je zastopanost njiv, travnikov in gozdov prav v vseh enotah še vedno v ospredju, se deleži drugih kategorij v posameznih enotah povsem približujejo prevladujočim kategorijam. Pa tudi razmerja med osnovnimi kategorijami se spreminjajo. V predalpskem, subpanonskem in ravninskem svetu je zaporedje njiva, travnik, gozd, na Primorskem in v dolensko-notranjskem svetu sledijo njivam gozdovi in šele nato travniki, v alpskem svetu pa so v ospredju travniki, katerim sledijo njive in gozdovi, vendar se deleži vseh treh kategorij izredno podobni. Na Primorskem in v subpanonskem svetu so močno zastopani vinogradi, ki jih najdemo tudi v ravninskem svetu, malenkostno pa tudi v dolensko-notranjskem in celo predalpskem svetu. Sadovnjake in pašnike najdemo v vseh naravnopokrajinskih enotah, pri čemer je prvih največ v predalpskem, subpanonskem in dolensko-notranjskem svetu, drugih pa na Primorskem ter v dolensko-notranjskem in alpskem svetu.

Poseben interes smo posvetili proučevanju delovne sile na kmetijah. Obdelali smo jo s strukturalnega in kvalitetnega vidika, torej z ozirom na njeno strukturo in način dela na kmetiji.

Rezultati so na videz presenetljivi, vendar ob upoštevanju vloge ženske v sodobnem kmetovanju na kmečkih gospodarstvih v procesu intenzivnega poklicnega preseljanja, razsualjivi. Vloga žensk je v kmetijski produkciji prevladujoča tako v območju depopulacije kot stagnacije, medtem ko imajo v coni koncentracije večje vlogo gospodarji (preseljanje je v večji meri domena žensk, delo na zemlji pa je v celoti preslojenih gospodinjstvih v rokah moških - bivših gospodarjev), ki so na drugem mestu tudi v preostalih dveh območjih. Veliko in približno enako pomembno vlogo v kmetijski produkciji v vseh treh demografskih območjih imajo otroci, medtem ko je delež staršev zelo majhen, še posebno v območju koncentracije. Še nekoliko nižji je delež drugih oseb (sorodnikom najemniki), ki pa je v območju koncentracije in stagnacije relativno rahlo višji. Deleži posameznih družinskih članov v kmetovanju so v osnovnih naravnopokrajinskih enotah povsem v mejah že navajanih razmerij. Zanimiv je le podrobnejši pregled razmerij vlog žensk in moških gospodarjev. V alpskem, predalpskem in subpanonskem svetu imajo večje vlogo ženske, v preostalih treh enotah pa moški.

Z naraščanjem velikosti posesti smo z analizo ugotovili štiri poglobitve momente v strukturi delovne sile:

- a) vloga vseh štirih družinskih članov v kmetovanju se ne spreminja
- b) razmerje v vlogi moške in ženske delovne sile gre pri manjših posestih v rahlo prid ženske, pri posestvih z nad 5 ha pa rahlo prevladajo v proizvodnji gospodarji
- c) vloga otrok z naraščanjem velikosti posesti razmeroma hitro narašča
- d) povečuje se tudi prispevek staršev, a počasneje kot otrok

Kljub intenzivni transformaciji kmečkih v polkmečka gospodinjstva in zaposlovanju izven kmetijstva danes še vedno prevladuje med obdelovalci zemlje stalna zaposlitev v agrarni

dejavnosti. V celotni proučeni populaciji, ki se ukvarja s kmetovanjem je 50,2% oseb, katerim pomeni kmetovanje edino dejavnost. Druge najmočnejše kategorije tvorijo osebe, ki kmetujejo po 9 delu (35,8%), preostali del pa odpade na osebe, ki obdelujejo zemljo samo občasno. Med populacijskimi območji ni bistvenih razlik v načinu kmetovanja. Opazen pa je nekoliko višji delež oseb, ki kmetujejo po delu v coni koncentracije, medtem ko je v preostalih dveh območjih rahlo povečana kategorija občasnega obdelovanja, še posebno v coni depopulacije. Deleži stalnih zaposlitev so povsod precej enako veliki. Vsekakor velja način kmetovanja gledati natančneje tudi skozi prizmo starostne in poklicne strukture, pa tudi vseh preostalih socioekonomskih elementov v posameznih demografskih območjih. Način kmetovanja je torej funkcija razvoja družbenoekonomskih odnosov.

Omenjena zakonitost velja tudi za stanje v naravnopokrajinskih enotah. Razmerja med kategorijami so konstantna. Močno prevlado stalnih zaposlitev nad kmetovanjem po delu najdemo zlasti v alpskem in ravninskem svetu, na Primorskem pa sta obe kategoriji razmeroma blizu skupaj. Močnejšo zastopanost kategorije z občasnim, ekstenzivnim delom na kmetiji smo opazili zlasti v predalpskem in subpanonskem svetu.

Velikost posesti ne vpliva bistveno na način kmetovanja. Skladno z naraščanjem velikosti posesti smo opazili rahel porast kategorije stalnih zaposlitev v agrarni dejavnosti, ki gre predvsem na račun zmanjševanja deleža zaposlitev po delu, medtem, ko se presenetljivo rahlo dviguje tudi kategorija občasnega zaposlovanja.

Posebno postavko v kmetijski produkciji predstavlja kmetijska mehanizacija. O problemih možnosti uporabe in racionalne izkoriščenosti kmetijskih strojev smo že spregovorili, poglejmo pa si поблиže strukturo strojnega parka. Če vzamemo za izhodišče delež gospodarstev brez strojev, opazimo navidezno neskladje, ker je takšnih družin v območju depopulacije najmanj (18,4%),

največ pa jih je v območju koncentracije (52,8%), torej v območju s hitrejšim in celovitejšim razvojem. Seveda je tovrstna podoba neposreden odraz različnih deležev gospodinjstev brez zemlje. Vendar lahko vseeno zaključimo, da je v območju depopulacije enako število gospodinjstev s stroji kot v obeh ostalih območjih. Razlike pa se v strukturi strojnega parka, pri čemer se je izkazalo kot najboljše opremljeno območje stagnacije (vpliv Prekmurja). Trditev potrjuje nadpovprečen delež traktorjev, s priključki in druge, specialne kmetijske mehanizacije (molčni stroji, sušilniki ipd.). V območju depopulacije pa prevladujejo manj učinkoviti in cenejši stroji: kosilnice in motorne žage. Močno nadpovprečen je tudi delež gospodinjstev s traktorji brez priključkov, kajti za dodatno opremo ni bilo na voljo dovolj sredstev. Med vsemi stroji so v strukturi celotne populacije najštevilnejše kosilnice, slede motorne žage, pa traktorji s priključki, drugi, specialni stroji in traktorji brez priključkov.

Struktura strojnega parka v naravnopokrajinskih enotah je posledica razvoja proizvodnih sil in naravnih primernosti za kmetijstvo. Poglejmo si najprej deleže gospodinjstev brez strojev. Najvišji so v predelih z nižjim odstotkom kmečke populacije - v ravninskem in subpanonskem svetu, najnižji pa v alpskem in predalpskem svetu, kjer sta kvantiteta in kvaliteta delovnega orodja višji. Delež traktorjev brez priključkov je zaradi slabših prirodnih pogojev za uporabo moderne mehanizacije nadpovprečen predvsem v alpskem in predalpskem svetu, pa tudi na Primorskem. Zaradi boljših prirodnih pogojev pa je delež traktorjev s priključki močno nadpovprečen v ravninskem svetu. V vseh ostalih enotah je delež obravnavane kategorije podpovprečen, čeprav povsod varirajo deleži okrog 10%. Deleži kosilnic in motornih žag so nadpovprečni v pokrajinah s razgibanim terenom s prevlado travniških in gozdnih površin: alpskega, predalpskega in dolenjsko-notranjskega sveta. Specialni stroji so v večji meri domena primorskega in subpanonskega sveta, kjer posebne kulture zahtevajo specifično obdelavo.

Delež gospodinjstev brez mehanizacije se skladno z naraščanjem velikosti posesti zmanjšuje v vseh populacijskih območjih in v vseh naravnopokrajinskih enotah. Zanimivo je, da je v območju koncentracije brez strojev kar 8,5% gospodinjstev s posestvom nad 10 ha, v območju stagnacije 2,6% in tudi v območju depopulacije samo 4%. V območju depopulacije se z naraščanjem velikosti posesti povečuje delež gospodinjstev, ki imajo samo traktor in tudi gospodinjstev s traktorjem s priključki. Prav tako se povečuje delež družin, ki posedujejo kosilnice, motorne žage in specialne stroje. V območju stagnacije in koncentracije je stanje drugačno. Delež traktorjev brez priključkov se z naraščanjem posesti zmanjšuje, narašča pa delež vseh ostalih kategorij. Takšno neskladje je posledica nižje kupne moči prebivalcev v odmakajenih predelih, pa tudi neurejenega financiranja za modernizacijo kmečkih gospodarstev.

Dejstvo je, da je za današnjega čistega kmeta vsaka večja investicija v smeri posodabljanja kmetovanja v začetni fazi zelo hud udarec, kajti celoten sklop kmetijske produkcije ne zagotavlja rednega in dovolj velikega dohodka. Zato se lahko opremijo kmečka gospodarstva s mehanizacijo v mnogih primerih šele, ko se eden ali več družinskih članov zaposli izven kmetijstva, kjer je dohodkovno razmerje urejeno. Zgoraj potrditev potrjuje tudi analiza izvora sredstev za nabavo mehanizacije. Čeprav je dohodek iz kmetovanja še vedno nekoliko v ospredju (41,4%), mu tesno sledi dohodek iz nekmetijskih dejavnosti (38,9%), obadva vira sredstev pa tvorita kar štiri petine v strukturi izdatkov. Le četrta desetina (12,4%) gospodinjstev je nabavila kmetijske stroje s pomočjo kreditov za pospeševanje kmetijstva, okrog 5% pa je dobilo sredstva na drugačen način ali pa gre za kombiniran izvor sredstev. Menimo, da je pravzaprav večina gospodinjstev zbrala denar na več načinov, vendar so se anketiranci subjektivno opredelili za vir, ki je bil najizdatneje prisoten.

Izvor sredstev za nakup mehanizacije je istovrsten v vseh populacijskih območjih. Edino večje odstopanje smo registrirali v coni koncentracije, kjer so sredstva iz nekmetijske dejavnosti pred sredstvi iz kmetijstva, iz česar sledi, da se delež sredstev iz nekmetijstva povečuje hkrati z rastjo stopnje družbenoekonomskega razvoja. Kreditiranje je bilo v večji meri prisotno v območjih depopulacije in koncentracije. Sredstva iz kmetovanja so v ospredju predvsem v ravninskem svetu (vpliv Prekmurja), rahla prevlada je tudi v alpskem in subpanonskem svetu, v dolensko-notranjskem in predalpskem svetu sta deleža gospodinjstev, ki so nabavila mehanizacije iz dohodkov kmetovanja in iz nekmetijskih dejavnosti enaka, medtem ko je na Primorskem močna prevlada sredstev iz nekmetijstva. S kreditiranjem so si v večji meri pomagala gospodinjstva v alpskem in predalpskem svetu.

Z ozirom na velikost posesti sta se pokazali predvsem naslednji dve zakonitosti:

a) z naraščanjem velikostiraste udeležba dohodka iz kmetijstva. Pri kmečkih gospodarstvih do 2 ha je večina gospodinjstev nakupila mehanizacije s sredstvi iz nekmečkih dejavnosti, pri gospodinjstvih z več kot 2 ha zemlje pa v vseh populacijskih conah prevladajo dohodkovni viri iz kmetijstva.

b) vloga kreditiranja se z naraščanjem velikosti posesti povečuje.

Dober indikator razvitosti produkcijskih odnosov v kmetijstvu je nedvomno tudi gnojenje. V elaboratih skušamo opredeliti stopaje intenzivnosti obdelave z letno količino uporabljenih umetnih in organskih gnojil. Pri tem smo se naslonili na absolutno količino uporabljenih umetnih gnojil brez upoštevanja velikosti posesti oziroma zemljiških kategorij, tako da ni predstavljena porabljen količina na prestersko enoto.

Opazno je, da je letna količina porabljenih umetnih gnojil v območju depopulacije najmanjša, največja pa je v območju stagnacije. Deleži gospodinjstev, ki ne izboljšujejo kvalitete tal s umetnimi gnojili, so v območju depopulacije najvišji. Največji delež (18,8%) gospodinjstev porabi letno med 200 in 500 kg umetnih gnojil, sledi kategorija 500 - 1000 kg. Do 200 kg gnojil porabi letno 18,4% gospodinjstev. Pri kategorijah do 500 kg relativno prevladujejo deleži gospodinjstev v območju depopulacije med 1000-2000 kg pa je prevlada gospodinjstev v oazi stagnacije. Samo v kategoriji s uporabo več kot 2000 kg umetnih gnojil letno je opazna relativno močnejša zastopanost gospodinjstev v območju koncentracije. Nad 2000 kg umetnih gnojil porabi relativno največ gospodinjstev v predalpskem in ravninskem svetu, deleži gospodinjstev, ki porabijo letno le do 100 kg gnojil pa so daleč najvišji na Primorskem.

Če vzamemo za mejo velike količine porabljenih gnojil vrednost 1000 kg letno, ugotovimo, da najintenzivneje gnojijo zemlje zrele in generacijska gospodinjstva, najmanj pa ostarela. Pri slednjih so močnejše zastopane kategorije s minimalno porabljeno količino. Z ozirom na poklicno strukturo lahko zaključimo, da kmečka gospodinjstva intenzivneje gnojijo kot pdkmečka. Posebno izrazito je odvisna količina porabljenih umetnih gnojil od velikosti posesti. Delež gospodinjstev, ki ne gnojijo s umetnimi gnojili, se s naraščanjem velikosti posesti zmanjšuje. Izjema je kategorija s nad 10 ha zemlje, kjer je nekaj več tovrstnih gospodinjstev kot v prejšnji kategoriji s 5-10 ha. Gospodinjstva s manjšo posestjo so relativno močnejše zastopana v kategorijah s do 200 kg porabljenih umetnih gnojil letno, pri 200-500 kg porabljenih gnojil med velikostnimi razredi ni bistvenih razlik, medtem ko so večje količine v večji meri domena gospodinjstev s večjimi posestvi. Prav prikazana zakonitost pomeni, da je gnojenje s umetnimi gnojili razširjeno pri vseh velikostnih razredih, da pa ni opaziti večjih razlik v intenziteti gnojenja.

Umetna gnojila se uporabljajo v največji meri za povečanje donosnosti njivskega in travniškega sveta. Čeprav se sporadično gnojijo tudi druge zemljiške kategorije, je omeje vredno samo še gnojenje vinogradov. V območju koncentracije in stagnacije se pogosteje gnoje njive, v območju depopulacije pa travniki. Delež gnojenih travnikov je še zlasti prevladujoč v alpskem svetu, deloma pa tudi v predalpskem. Povsod drugje prevladuje gnojenje njiv, še posebno v ravninskem svetu in na Primorskem. Razumljivo je, da se gnoje vinogradi na Primorskem in v subpanonskem svetu. Na Primorskem se gnoje celo pogosteje kot travniki.

Večina gospodinjstev (56,9%) uporablja organska gnojila vsako leto, manjši del občasno (6,5%), preostali pa ne gnojijo s organskimi gnojili. Med populacijskimi območji razlike niso bistvene, opazno pa je, da se v predelih s problemi v regionalnem razvoju nekoliko v večji meri uporabljajo organska gnojila vsakoletno. Tudi med naravnopokrajinskimi enotami nismo zaznali večjih razlik. Povsod, razen v alpskem svetu je med 7% in 10% gospodinjstev s zemljo, ki za povečanje produkcije organskih gnojil ne uporabljajo. V alpskem svetu je ustrezen delež le 3%. Prav tako je v alpskem, pa tudi v predalpskem in subpanonskem svetu zelo nizek delež gospodinjstev (med 2% in 3%), ki ne izboljšujejo kvalitete zemlje s organskimi gnojili vsakoletno. Največ je takšnih gospodinjstev na Primorskem in v ravninskem svetu (okrog 10%). Zanimivo je, da je med polkmečko strukturo manj gospodinjstev, ki gnojijo s organskimi gnojili občasno, kot med čisto kmečko strukturo. Z naraščanjem velikosti posesti upada delež gospodinjstev, ki organskih gnojil ne uporabljajo, upada pa tudi delež gospodinjstev, ki jih uporabljajo samo občasno.

Na današnji stopnji podružbljanja kmetijstva imajo zelo pomembno vlogo kooperantski odnosi. Kmetje kooperanti si s povezovanjem z zadrugami olajšajo modernizacijo in mehanizacijo kmečkih gospodarstev, zagotavljajo odkup, dobivajo strokovne nasvete in

Umetna gnojila se uporabljajo v največji meri za povečanje donosnosti njivskega in travniškega sveta. Čeprav se sporadično gnojijo tudi druge zemljiške kategorije, je osembe vredno samo še gnojenje vinogradov. V območju koncentracije in stagnacije se pogosteje gnoje njive, v območju depopulacije pa travniki. Delež gnojenih travnikov je še zlasti prevladujoč v alpskem svetu, deloma pa tudi v predalpskem. Povsod drugje prevladuje gnojenje njiv, še posebno v ravninskem svetu in na Primorskem. Razumljivo je, da se gnoje vinogradi na Primorskem in v subpanonskem svetu. Na Primorskem se gnoje celo pogosteje kot travniki.

Večina gospodinjstev (56,9%) uporablja organska gnojila vsako leto, manjši del občasno (6,5%), preostali pa ne gnojijo s organskimi gnojili. Med populacijskimi območji razlike niso bistvene, opazno pa je, da se v predelih s problemi v regionalnem razvoju nekoliko v večji meri uporabljajo organska gnojila vsakoletno. Tudi med naravnopokrajinskimi enotami nismo zaznali večjih razlik. Povsod, razen v alpskem svetu je med 7% in 10% gospodinjstev s zemljo, ki za povečanje produkcije organskih gnojil ne uporabljajo. V alpskem svetu je ustrezen delež le 3%. Prav tako je v alpskem, pa tudi v predalpskem in subpanonskem svetu zelo nizek delež gospodinjstev (med 2% in 3%), ki ne izboljšujejo kvalitete zemlje s organskimi gnojili vsakoletno. Največ je takšnih gospodinjstev na Primorskem in v ravninskem svetu (okrog 10%). Zanimivo je, da je med polkmeško strukturo manj gospodinjstev, ki gnojijo s organskimi gnojili občasno, kot med čisto kmeško strukturo. Z naraščanjem velikosti posesti upada delež gospodinjstev, ki organskih gnojil ne uporabljajo, upada pa tudi delež gospodinjstev, ki jih uporabljajo samo občasno.

Na današnji stopnji podružbljanja kmetijstva imajo zelo pomembno vlogo kooperantski odnosi. Kmetje kooperanti si s povezovanjem z zadrugami olajšajo modernizacijo in mehanizacijo kmečkih gospodarstev, zagotavljajo odkup, dobivajo strokovne nasvete in

pitancev pa je nadpovprečno zastopana v ravninskem in še slasti v predalpskem svetu. Prav tako je v predalpskem in tudi v dolensko-notranjskem svetu mnogo gospodinjstev, ki prodajajo preko zadruga več različnih pridelkov.

V kooperacije se vključujejo v večji meri mlada, sreča generacijska in ~~stara~~ ^{starajoča} gospodinjstva, ostarela pa manj. Generacijska so nadpovprečno usmerjena v mesno živinorejo, prav tako pa se močna tudi v mlečni živinoreji. Starajoča gospodinjstva so najmočnejši kooperant na podeželju oddaje različnih pridelkov. Mlekarska gospodinjstva so vključena v kooperantske odnose samo izjemoma, medtem ko med polkmečkimi in kmečkimi ni bistvenih razlik. Nekoliko večja usmerjenost v mlečno živinorejo je pri polkmečkih gospodinjstvih, pri kmečkih pa je opazen rahlo višji delež mesne živinoreje. Večje so razlike pri polikulturalni usmerjenosti, kjer je delež pokmečkih gospodinjstev izrazito manjši.

Z naraščanjem velikosti posesti se delež kooperantov povečuje, čeprav je med gospodinjstvi² nad 10 ha nekaj 18,4 % takšnih, ki niso vključeni v kooperacije, v kategoriji od 5 - 10 ha pa je takšnih enot 19 %. Vzreja pitancev je v večji meri zastopana na velikih posestvih, medtem ko je na manjših v ospredju mlečna živinoreja. Prav tako je na največjih posestvih nekoliko manj razširjena kooperacija s oddajanjem različnih pridelkov, ki pa je na posestvih s manj kot 5 ha še mnogo manj prisotna. Tako predstavlja polikulturalna prodaja najmočnejšo obliko kooperacije na posestvih s nad 5 ha, pri manjših pa je šele na tretjem mestu.

Produksijsko sposobnost anketiranih gospodinjstev smo ugotavljali s številom GNŽ (glav normalne živine) leta 1980 in deset let prej - 1970. Delež gospodinjstev brez živine se je v navedenem obdobju zmanjšal od 38,4 % na 33,5 %, kar pomeni, da je znaten del gospodinjstev prišel na novo s vzrejo večje ali manjše živine. Tvrsten proces je bil opazen v vseh treh populacijskih območjih in prav v vseh naravnopokrajinskih enotah.

Še slasti velik je bil padec v območju stagnacije in koncentracije, med naravnopokrajinskiimi enotami pa v ravninskem svetu in na Primorskem. Padec števila gospodinjstev brez živine smo registrirali tudi v vseh starostnih in poklicnih grupah gospodinjstev, pri čemer je bil pri ostarelih gospodinjstvih skoraj neopazen, med poklicnimi grupami pa je predvsem posledica naraščanja živinskega fonda v neknečkih gospodinjstvih. Tudi z ozirom na velikost posesti je stanje popolnoma podobno. Padec deleža gospodinjstev brez živine je bil zabeležen v vseh velikostnih kategorijah, še posebno močan pa je bil pri gospodinjstvih brez zemlje ali s posestvom do 2 ha.

Povečanje je predvsem posledica gojitve drobne živine, saj je v celotni proučevani populaciji porasel predvsem delež gospodinjstev z manj kot 1 GNŽ (z 10,9 % na 19,7 %). Delež gospodinjstev z 1 - 5 GNŽ je v obeh obdobjih enak (28,6 % in 28,4 %). Zmanjšalo pa se je število gospodinjstev z 5 - 20 GNŽ (z 21,2 % na 17,0 %), kar lahko označimo za močno negativen proces. Zaradi usmeritve v živinoreje se je sicer povečal delež gospodinjstev z več kot 20 GNŽ, ki pa³⁶ v obeh obdobjih izredno nizek. Pekošnje živinoreje je prisotna predvsem v območju depopulacije, v alpaken, predalpskem in primorskem svetu, pri starajočih ter ostarelih gospodinjstvih, z enako stopnjo tako pri kmečkih kot pri pokmečkih gospodinjstvih, preseneča pa ugotovitev, da se zmanjšuje živinski fond predvsem na večjih posestvih. Spričo naravne primernosti slovenskega prostora za živinorejsko produkcijo se lahko ob takšnem stanju globoke zamislimo.

Leta 1980 je bilo največ gospodinjstev brez živine v coni koncentracije (47,4 %), najmanj pa v coni depopulacije (15,3 %). Tudi gospodinjstva z drobno živino v skupnem znesku do 1 GNŽ so relativno najbolj zastopana v območju koncentracije. Če vzamemo za spodnjo mejo za naše razmere še donosnega živinskega fonda vrednost 5 GNŽ se pokaže, da je živinoreja najbolj napredna v območju stagnacije (35,1 % gospodinjstev z živino ima več kot 5 GNŽ), v obeh preostalih območjih pa sta ustrezna deleža mnogo nižja in

enakih vrednosti (21,6 % depopulacija, 21,3 % koncentracija). Razmerje med conami je podobno tudi ob upoštevanju spodnje mejne vrednosti 20 GNŽ. Med naravnopokrajinskimi enotami je drobna živinoreja (do 1 GNŽ) močno prisotna na Primorskem in v ravninskem svetu. Najmanj gospodinjstev brez živine je v alpskem in ravninskem svetu, največ pa v subpanonskem in dolensko-notranjskem. Živinoreja je najbolj razvita v ravninskem, predalpskem in dolensko-notranjskem svetu, kjer ima nad 5 GNŽ med 31 % in 35 % gospodinjstev s živino. Daleč najnižji je ustrezen delež na primorskem - samo 4,7 %.

V skladu s pričakovanji je tudi struktura števila GNŽ glede na starostno strukturo gospodinjstev. Največ gospodinjstev brez živine je seveda v mladi grupi (47 %), precejšen pa je tovrsten delež tudi med zreli in ostareli družinami. Najhna živina prevladuje med ostareli gospodinjstvi, kjer je tudi daleč najnižji delež populacije s več kot 5 GNŽ (8,9 %). Tudi pri zrelih gospodinjstvih je delež nizek (19,9 %), nekaj višji pa je pri mladih¹² starajočih družinah (27,6 % oz. 27,4 %). V družinah, kjer združuje delo tri generacije, je živinoreja na najvišjem nivoju - kar 36,8 % enot ima več kot 5 GNŽ. Tudi če upoštevamo samo gospodinjstva s več kot 20 GNŽ, jih najdemo le v mladi, generacijski in starajoči grupi. Živinoreja je še vedno najbolj razvita v čisti kmečki strukturi. Vzreja manjše živine je prisotna v manjši meri, čeprav ima kar 52,6 % kmečkih gospodinjstev manj kot 5 GNŽ. Nad 5 GNŽ ima 43,2 % kmečkih, 27,5 % polkmečkih in celo 1,1 % nekmečkih gospodinjstev. Gospodinjstva s več kot 20 GNŽ prevladujejo v čisti kmečki grupi. Najhna živina je v največji meri prisotna pri nekmečkih družinah, kjer pa 75,9 % populacije sploh nima živine. Brez živine je 86,3 % gospodinjstev brez zemlje in 24,3 % gospodinjstev s do 2 ha velikim posestvom. V preostalih kategorijah je manj kot 10 % družin brez živine. Delež gospodinjstev s več kot 5 GNŽ raste skladno s večanjem posesti: do 2 ha 4 %, 2 - 5 ha 26 %, 5- 10 ha 52,4 % in nad 10 ha 55,9 %. Tudi gospodinjstva s več kot 20 GNŽ so skoraj izključno vezana na posest s več kot 5 ha. Menimo, da bi se ob ustreznem prestrukturiranju zemljiške strukture lahko stalež živine znatno povečal.

Tržnost slovenskega kmetijstva je akromna. Čeprav zbranih podatkov ne velja opredeliti za povsem zanesljive in natančne, se osnovne značilnosti prodaje kmetijskih pridelkov s strani individualnih proizvajalcev vsekakor prikažejo. Pridelkov ne lprodaja 46 % gospodinjstev v anketirani populaciji. Denarna vrednost prodanih proizvodov je relativno majhna. Le 8 % gospodinjstev proda letno za več kot 100.000 din (po vrednosti iz poletja 1980), 10,5 % proda za 50.000 do 100.000 dinarjev proizvodov, 9,4 % od 30.000 do 50.000 din, 10,7 % od 10.000 do 30.000 din, 6,3 % pa za manj kot 10.000. Tako skromen obseg prodaje ne omogoča proizvajalcem zadovoljevanja vseh osnovnih življenjskih funkcij, niti vlaganja v modernizacijo kmetovanja. Le peščica je s kmetovanjem predvsem s prilaganjem tržnim razmeram in gojitvijo intenzivnih kultur dosegla stopnjo visoke tržnosti.

Med populacijskimi tipi razlike v stopnji tržnosti niso očitne. Kljub temu, da je delež gospodinjstev, ki prodaja kmetijske pridelke v coni depopulacije najvišji, so deleži kategorij s manjšo prodajo nekoliko višji, manj pa je gospodinjstev s prodajo več kot 100.000 din letno. Struktura v območju stagnacije in v območju koncentracije je slična, opazen pa je nekoliko višji delež gospodinjstev s prodajo 50.000 - 100.000 din in nad 100.000 din v območju koncentracije. Tržnost kmetijstva je dosegla relativno višjo stopnjo alasti v ravninskem svetu. V vseh ostalih predelih, razen na Primorskem² kjer je izrazite nižja, je stanje razmeroma podobno.

Razumljiva je tesna povezanost med količino prodanih pridelkov in velikostjo posesti. Osnovno zakonitost, linearna rast količine prodanega blaga v skladu s naraščanjem velikosti posesti smo ugotovili v vseh demografskih območjih. Na osnovi zbranih podatkov bi med drugim lahko sodili, da dobrih 10 % gospodinjstev s posestvom nad 10 ha sploh ne prodaja pridelkov, kar pa je malo verjetno in gre verjetno za prikrivanje dejanskega stanja.

Fomenben element zasljišje strukture predstavlja kolobarjenje. Znan je zgodovinski razvoj od dvoletnega na triletne kolobarjenje in spremembe v zasljiški strukturi, ki jih je takšen proces narekoval. Poznamo tudi prednosti in značilnosti obeh sistemov. Čeprav pomeni triletni kolobar v agrotehniko precejšen korak naprej, se je vsekoli

strzelo se takšna senljiško israbo, ki bo omogočala neprekinjeno obdelovanje na določeni površini, s plodoredom, ki senlje ne bi samo iskrpaval, ampak jo tudi bogatil. Plod tovrstnih prizadevanj so različne oblike večletnih koloobarjev, primerne za določene talne tipe.

V Sloveniji danes še vedno prevladujejo zastarele oblike agrotehni-ke. V celotni proučevani populaciji prevladuje dvoleten koloobar (30,7 %), sledi grupa gospodinjstev, ki sploh nekolobarijo (20,2 %), mnogo manj je triletnega koloobarja (11,5 %), še manj pa različnih večletnih oblik (6,0 %). Preostala gospodinjstva (31,4 %) nimajo senlje. Dvoleten koloobar je najbolj razširjen v območju stagnacije, kjer uporablja 55 % gospodinjstev s senljo, pa tudi v območju koncentracije bolj pogost kot v coni depopulacije. Pri razširje-nosti triletnega koloobarja ni bistvenih razlik med posameznimi dnoč-ji, večleten koloobar pa je izrazito bolj pogost v coni depopulacije. V območjih koncentracije in depopulacije sta deleža gospodinjstev, ki ne kolobarijo, nadpovprečno visoka.

V naravnopokrajinskih enotah je najbolj razširjen dvoleten koloobar v ravninski in subpanonski svetu, ^{na} manj pa v alpskem. V alpskem, predalpskem in predvsem dolensko-notranjskem svetu pa je nadpov-prečno razširjen trileten koloobar. Večleten koloobar je močno nad-povprečen na Primorskem, kjer je bolj pogost od triletnega. V sub-panonskem svetu se večleten koloobar skoraj ne pojavlja. V alpskem svetu več kot pri dveh tretinah gospodinjstev sploh ne kolobarijo, na Primorskem v tretini gospodinjstev, drugje pa je takšno neurejeno stanje le pri približno petini enot. Starostna in poklicna struktu-rava ne vplivata bistveno na način koloobarjenja, drugače pa je s ve-likostno posesti. S zaraščanjem velikosti posesti se zmanjšuje delež dvoletnega koloobarja, povečuje pa se razširjenost tri in večletnega koloobarja. Delež gospodinjstev, ki ne kolobarijo se s večanjem ve-likosti posesti le počasi zmanjšuje. Med anketiranci je v grupi od 2 - 5 ha prevladoval dvoletni koloobar pri 53,1 %, triletni pri 11,4 % in večletni pri 6,5 % gospodinjstvih. Pri gospodinjstvih s več kot 10 ha pa so bili ustrezni deleži naslednji: 34,4 %, 27,8 % in 13,7 %.

Delova je s načinom kolobarjenja povezana tudi intenzivnost izrabe kmetijskih površin. Bolj kot od kolobarjenja je odvisno od socialno ekonomskega stanja lastnikov. Rezultate analitične obdelave smo predstavili v tabeli št. 19. Če bežen pregled rezultatov nas je ob primerjavi dejanskih razmer na terenu privedel do zaključka, da so s anketo zbrani podatki pomankljivi, osiroma da je dejanska izraba ekstenzivnejša od tiste, kakršno so navajali anketiranci. Vzroke za takšno stanje je potrebno iskati v nezaupanju anketirancev do izvajalcev ankete.

Kar 52,1% gospodinjstev (vključno s tistimi ki niso zemlje) navaja, da se intenzivno obdeluje njihova celotna posest. Le pri 12% naj bi se obdelovale intenzivno samo še kmetijske površine v bližini naselja, oddaljenejša parcela pa naj bi bile opuščene v različnih stopnjah 1,1% gospodinjstev naj bi obdeloval svoje površine samo občasno, v 0,8% gospodinjstev pa naj bi prenehali obdelovati celotno posest. 3% naj bi dajalo zemlje v najem.

Primerjava po demografskih območjih kljub omenjenim pomankljivostim pokaže določeno zakonitost. Po pridičovanju je obdelava najmanj intenzivna v območju depopulacije, kjer več kot četrtna gospodinjstev obdeluje samo še del posesti, blizu 3% pa obdeluje zemlje samo občasno. V celoti so opustili posest v največji meri lastniki iz območja stagnacije, medtem, ko so najemniški odnosi najbolj pogosti v conah stagnacije in koncentracije. V največji meri se je opuščala obdelava na oddaljenejših parcelah na Primorskem (29,6%), precej pogosto pa smo tovrstni pojav registrirali tudi v Dolenjsko-Notranjskem predalpskem in alpskem svetu. Mnogo manj je bilo opuščanja v subpanonskem in še zlasti v ravninskem svetu. Daleč največ v celoti opuščeni posesti je na Primorskem, najemništvo pa je v ospredju v dolenjsko-notranjskem svetu. Intenzivnost obdelave je v nekih navedenih zakonitosti tudi v naravno pokrajinskih enotah v kombinaciji s gibanjem števila prebivalcev, če vzamemo za kriterij stopnjopuščanja oddaljenih površin in se obdelujejo le še parcele v bližini vasi.

Tabela št. 19

INTENZIVNOST IZRABE KMETIJSKE POVRŠINE LETA 1980

FIP	Nimajo zemlje kmetij.povr.	Intenziv. obdel.vse	se samo del kmet.povr.	Obdel. del obdel.	se v cel.ne obdel.	Lastn. oblaš. opuščene	zemlj. in je daj. v najem	Drugo
Alpski svet								
Dep.	10,1	63,3	25,7	-	-	0,9	-	-
Stag.	29,3	58,5	4,9	-	-	4,9	2,4	-
Kon.	58,3	29,8	7,1	-	-	4,8	-	-
Predalpski svet								
Dep.	29,6	44,4	19,8	2,5	-	2,5	1,2	-
Stag.	28,1	53,1	18,8	-	-	-	-	-
Kon.	34,2	43,8	13,7	-	1,4	1,4	5,5	-
Primorski svet								
Dep.	2,5	24,1	55,7	7,6	2,5	3,8	3,8	-
Stag.	37,5	14,1	34,3	1,0	5,1	4,0	4,0	-
Kon.	51,0	28,4	4,9	1,0	-	2,0	12,7	-
Dolenjsko-notranjski svet								
Dep.	-	35,0	45,0	-	-	15,0	5,0	-
Stag.	17,5	55,8	25,8	1,2	-	1,2	2,5	-
Kon.	34,2	42,7	13,7	3,4	-	4,3	1,7	-
Subpanonski svet								
Dep.	-	77,3	18,2	4,5	-	-	-	-
Stag.	32,1	60,2	3,3	-	0,5	2,9	1,0	-
Kon.	47,9	37,5	2,1	1,0	2,1	5,2	4,2	-
Ravninski svet								
Dep.	15,6	81,8	-	1,3	-	-	1,3	-
Stag.	13,4	77,4	3,5	1,0	0,6	4,1	-	-
Kon.	41,2	51,5	2,6	-	0,9	1,7	2,1	-
Skupaj								
Dep.	12,6	54,5	26,0	2,6	0,5	2,3	1,5	-
Stag.	23,4	60,2	10,2	0,6	1,0	3,4	1,2	-
Kon.	43,5	41,5	6,4	0,9	0,7	3,0	4,0	-
Skupaj								
Alp.	30,8	50,4	15,4	-	-	3,0	0,4	-
Pred.	31,2	45,7	17,2	1,1	0,5	1,6	2,7	-
Prim.	32,5	22,2	29,6	2,9	2,5	3,2	7,1	-
Dol..not.	24,9	46,1	20,3	2,3	-	4,1	2,3	-
Subp.	34,3	55,0	4,0	0,6	0,9	3,4	1,8	-
Rav.	24,0	68,4	2,7	0,6	0,6	2,7	1,0	-
SKUPAJ								
	28,7	52,1	12,0	1,1	0,8	3,0	2,3	-

Če pa vzamemo za opredelitev element posestva, na katerih se zemlja ne obdeluje več v celoti, se shema podre v toliko, da se tovrstna kategorija pojavlja v glavnem samo v območjih depopulacije in koncentracije. Navidezno neskladje lahko razložimo s življenskimi potrebami populacije v odročnih predelih. Če si hoče zagotoviti sredstva za življenje, mora delati na zemlji do pozne starosti, medtem ko ima prebivalstvo v območjih s hitrejšim razvojem tudi druge vire dohodkov in njihova socialna varnost ni v tolikšni meri odvisna od dela na zemlji.

Delno opuščanje obdelovanja zemlje je najbolj izrazito pri ostarelih in starajočih gospodinjstvih, opuščanje v celoti pa je pretežno omejeno na ostarele družine. Tudi občasna kultura je najpogostejša pri ostarelih gospodinjstvih, ki pa se jima z enako vrednostjo pridružuje sreča grupa. Obe sadnji navedeni grupi tudi najbolj pogosto dajejo zemljo v najem. Med kmečko in polkmečko grupo gospodinjstev v intenzivnosti izrabe praktično ni razlik, zato pa izstopajo iz njeja povprečja nekmečka gospodinjstva. Stopnja opuščanja dela površina je le malo nadpovprečna. Občasno delo na zemlji in v celoti opuščena posest pa sta močno nadpovprečno izraženi pri nekmečkih gospodinjstvih.

V zadnjem desetletju je prišlo kljub tradicionalizmu na vasi do precejšnjih sprememb v lastništvu zemlje. Od vse populacije s zemljo je skoraj pri polovici gospodinjstev (41,6%) prišlo do različnih sprememb. Glavne kategorije sprememb so v slovenskem prostoru najmanjše zemlje (9,6% od vse populacije), prodaja oziroma darovanje zemlje članom družine (7,6%), prodaja tujim ljudem (6,5%), dajanje zemlje v najem (4,4%), manj prisoten pa je nakup zemlje (0,9%). Navedene kategorije ponovno izražajo neskladje. Sklepamo, da so anketiranci samozhali predvsem nakup in tudi najemanje zemlje (strah pred davkarji), saj ni nogoče, da bi bila prodaja in dajanje zemlje v najem v tolikšni meri pogostejša od obeh sumljivih kategorij. Neskladja okrog najemanja so še zlasti očitna v cenah stagnacije in koncentracije, medtem ko so pri nakupih v vseh območjih približno enako velika. Darovanje in prodaja zemlje sta bolj razširjeni v območjih stagnacije in koncentracije,

najemništvo pa v coni depopulacije. Z osirom na naravno pokrajinske enote je darovanje in prodaja zemlje družinskim članom še stalni močno prisotni v predalpskem, ravninskem in subpanonskem svetu, prodaja tujim ljudem (urbanizacija) pa močno prevladuje na ravninah in na Primorskem. Najemniški odnosi so v nadpovprečni meri prisotni na Primorskem, v predalpskem in še stalni v alpskem svetu.

Ugotavljali smo tudi vzroke za spremembo izrabe zemlje. V celotni proučevani populaciji pri 44,1% gospodinjstev (62% če upoštevamo samo gospodinjstva s zemljo) ni bilo sprememb v izrabi. Zelo pravilno in proučevalno podobe smo registrirali v kategoriji "nispremenb" glede na populacijska območja: v območju depopulacije je ustrezen delež 41,1%, stagnacije 65,9% in koncentracije 78,3%. Najpomembnejši vzroki za spremembo izrabe so v: pomanjkanje kmečke delovne sile (8,1 % od vseh gospodinjstev), ostarela kmečka delovna sila (5,3 %), slaba zemlja (4,3 %) - subjektivno ocenjena kategorija), velika oddaljenost parcel (2,2 %), slabi pogoji za uporabo mehanizacije (2,1 %), divjačina (1,3 %) in neorganiziran odkup pridelkov (0,9 %). Vsi deleži so na prvi pogled nizki, ker izvirajo iz strukture celotne populacije, če pa bi upoštevali samo strukture vzrokov za spremembe (gospodinjstva brez zemlje in tista, kjer ni bilo sprememb v izrabi so izzeta), bi bil približno 2 krat večji. Zanimivo je, da dejavnik prenatrge posesti praktično ni prisoten v strukturi vzrokov za spremembo izrabe, kar pomeni, da v primeru ostalih ugodnih pogojev kmečka gospodinjstva vtrajajo pri maksimalni obdelavi.

Pomanjkanje kmečke delovne sile in ostarela kmečka delovna sila sta prevladujoča vzroka za opuščanje v vseh teh demografskih območjih, s tem, da je s rastočim družbenoekonomskim razvojem povečuje pomen ostarele kmečke delovne sile. Razmerje med obema parametroma je v območju depopulacije 1 : 2,1, v območju stagnacije 1 : 1,3 in v območju koncentracije 1 : 1,0. Takšno stanje je posledica dejstva, da je v odročnih predelih kmečka delovna sila aktivna še v poznih starostih, zato se problema staranja niti ne izpostavlja v zadostni meri.

V razvitejših predelih aktivnost stare populacije ni življensko pomembna. Faktor slabe zemlje je močno prisoten v vseh območjih, v coni depopulacije pa celo pogostejši od ostarele kmečke delovne sile. Povsod je prisotna približno v enaki meri velika oddaljenost parcel. Faktor slabih možnosti za uporabo mehanizacije je močan v conah depopulacije in stagnacije, medtem ko se v coni koncentracije sploh ne navaja. Divjačina ima nadpovprečno negativno vlogo v območjih stagnacije in neorganiziran odkup v coni koncentracije.

Tudi v naravno pokrajinskih enotah stanje spreminjanja izrabe zemlje ni bilo izraženo povsod v enaki meri. Še zlasti močno je bilo opuščanje v predalpskem, alpskem in primorskem svetu. Ostarela kmečka delovna sila je nadpovprečno izražena na Primorskem in tudi v ravninskem svetu, pomnjkanje delovne sile pa je prisotno predvsem v predalpskem svetu in na primorskem. Slaba zemlja naj bi bila raslog za opuščanje zlasti v alpskem, predalpskem in subpanonskem svetu. Zaradi divjačine je opustilo obdelovanje največ gospodinjstev v alpskem svetu in na primorskem. Ostali faktorji so v vseh naravnopokrajinskih enotah precej enakomerno zastopani.

Notnjo v kmetijski produkciji predstavljajo različni pojavi uničevanja. Podobno kot ostale elemente smo jih ugotavljali iz anketiranja. Za pojav destrukcije smo šteki navedbo skketirancev, da je na njegovi posesti zaradi določenega vzroka notena produkcija. Pri tem obseg prizadetih površin ni bil upoštevan. Podobno metodologije smo uporabili tudi pri ugotavljanju virov onesnaževanja oz. uničevanja.

Če upoštevamo samo gospodinjstva z zemljo, lahko ugotovimo, da prihaja do različnih oblik notenj v proizvodnji na lposestvih 23,9 % gospodinjstev. Navedeni delež lahko opredelimo kot precej visok. Najpomembnejše oblike uničevanja so erozija (29,0 % v strukturi različnih pojavov), zemeljski usadi (18,0 %) in plazovi (14,3 %). Okrog 10 % odpade na različne kombinacije že navedenih oblik, torej so ti pri teh gospodinjstvih destruktivni procesi še posebno močni. V ravninskem, dolensko-notranjskem in alpskem svetu

so pojavi uničenja manj pogosti. V dolensko-notranjskem in alpskem svetu se plazovi in usadi sñloh ne pojavljajo, pristotna je samo erozija. Najmočnejši razdiralni učinki so v predalpskem in subpanonskem svetu, kjer so pomembni dejavniki usadi, plazovi in erozija, dočim je na Primorskem vloga erozije močno poudarjena.

Viri uničevanja in onesnaševanja so sbrani na pretežno subjektivni podlagi in niso prostorski omejeni na posest anketirancev. Zato so vrednosti deležev znoga višje. V celotni populaciji jih navaja kar 74,5% anketiranih gospodinjstev, najmanj v alpskem in predalpskem svetu. V ospredju sta zlasti dva faktorja: posebe (27%, najmočnejše odražene v subpanonskem in ravninskem svetu) in toča (26,2%, nekoliko nadpovprečno se pojavlja v subpanonskem in ravninskem svetu, a je z visokimi deleži pristotna tudi drugje), torej klimatska elementa. Med klimatske elemente lahko uvrstimo tudi veter (7,7%, alpski svet in Primorska) ter onesnažen zrak (1,2%, ravninski in dolensko-notranjski svet). Med ostalimi dejavniki velja omeniti še poplave (7,7%, dolensko-notranjski svet in subpanonski svet) in turiste (1,4%, dolensko-notranjski in alpski svet), ki svoje aktivno pristotnostje uničujejo posevke oziroma travje.

7. ZEMLJIŠKA STRUKTURA Z OZIROMA NA ZEMLJIŠKE KATEGORIJE

Problematiko zemljiške strukture s vidika zemljiških kategorij bomo na tem mestu predstavili na kratko, ker bomo detajlnejše raziskave predložili v posebnem dodatku elaborata. Zaradi zasudnih analiz nam namreč še ni uspelo dokončno obdelati strukture zemljiških kategorij in proces spreminjanja v izrabi tal na nivoju celotne republike. Kot je razvidno iz programa raziskave, smo se odličili za analizo podatkov iz let 1953, 1961, 1971 in 1979. Ugotoviti skušamo tudi povezavo med spremembo izrabe tal ter gibanjem števila prebivalstva navedenih obdobj.

Za potrebe elaborata na nivoju sondnih območij smo analizirali še sbrane podatke za obravnavnih 25 katastrskih občin. V vseh sondnih katastrskih občinah smo tudi kartirali izrabo tal. K elaboratu prilagamo 5 kart, 4 v merilu 1:5000 in eno v merilu 1:10000, na kateri je razviden tip naselja, razporeditev posameznih zemljiških kategorij in njihov obseg v določeni naravneopokrajinski enoti. Na kartah smo predstavili izrabo tal v ravninskem svetu (K.O.Gorica), subpanonskem svetu (K.O.Fodčetrtek), dolensko-notranjskem svetu (K.O.Videm-Dobropolje), Primorskem (K.O.Toninje) in predalpskem (K.O.Labinje) svetu. Seveda je iz kart potrebna razvidna tudi zemljiška razredobljenost, naravna primernost območja za gojitev določenih kultur, napredovanje procesa urbanizacije, stopnja usmerjenosti kmetijstva in druge elementi.

Ugotavljanje dejanske izrabe tal pa samo po sebi ne prinaša pomembnih rezultatov. Potrebno bi bilo spremljati proces v spreminjanju izrabe, pri čemer lahko pomenijo naša prispevanja začetno fazo. Izrabo tal bi morali v izbranih sondah ugotavljati na vsakih nekaj let (po možnosti v 5-letnih obdobjih) in s komparacijo stanja v različnih časovnih obdobjih bi lahko spremljali dinamiko, intenziteto in smer v spreminjanju izrabe zemlje. Zemljišča, na katerih so se

izvršile spremembe bi posebej izpostavili in ugotavljali socioekonomski položaj lastnikov. S tem bi lahko natančneje opredelili vzroke za spreminjanje israbe tal v različnih pokrajinah, v različnih časovnih obdobjih, saj smo menja, da se hkrati s družbenoekonomskih razvojem spreminjajo tudi vzroki, ki pogojujejo spremembe v zemljiški strukturi.

Ročno analizirane podatke o strukturi zemljiških kategorij smo prikazali v tabelah št. 20, 21, 22, 23. Če primerjamo israbo tal v sondnih območjih s israbo v celotni republiki se pokaže, da je v izbranih katastrskih občinah precej več njivej več je tudi travnikov, vseh ostalih zemljiških kategorij pa je manj. Jasno je, da je v sondnih območjih prisotna višja stopnja agrarnosti, kar potrjuje še slabi nižji delež nerodovitnih površin. V strukturi se najbolj očitno odražava vpliv zemljiške strukture v ravninah severovzhodne Slovenije, ki so površinsko v strukturi obravnavanega teritorija zastopane v največji meri.

Delež njiv je največji v ravninskem (39%), najnižji pa v alpskem (6,1%) svetu. Razpon med obema kategorijama je kar 1:6,4. Delež travnikov pa je v vseh naravnopokrajinskih enotah precej podoben in se giblje med 20,3% v predalpskem in 25,8% v alpskem svetu. Sadovnjakov je največ v subpanonskem in v ravninskem svetu, vendar sta površinska deleža skromna. Vinogradi so skoraj izključno vezani na primorski in subpanonski svet, nekaj pa smo jih registrirali tudi v sondah dolensko-notranjskega in ravninskega sveta. Pašniki so nadpovprečno zastopani v zemljiški strukturi Primorske (17,8%) in predalpskega sveta, najmanj pa jih je v ravninah. Po pričakovanju je najvišji delež gozdov v alpskem, predalpskem in dolensko-notranjskem svetu, najnižji pa v ravninah. V katastrskih občinah alpskega in predalpskega sveta gozdovi pokrivajo celo več kot polovico celotne površine. Največ nerodovitnega sveta je zaradi goste urbanizacije in razvoja ne infrastrukture v ravninskem svetu, najmanj pa iz inverznih razlogov v predalpskem.

Tabela št. 2a

POVRŠINE PO ZEMLJIŠKIM KATEGORIJA LETA 1979

TIP St.parc. Celotna Njive Travniki Sedovnjaki Vinogradi Vrtovi Pašniki Gosdovi Košvirje Herod
površina
K.O.

Alpaki svet										
Dep.	2242	137990	10523	45983	27			12341	66354	2762
Stag.	1052	45810	3869	13177	1126			5607	21140	891
Kon.	1999	135752	5058	23539	471			12329	86090	176 8089
Predalpski svet										
Dep.	1488	53779	4214	16699	72			5878	25501	127 1288
Stag.	1446	66529	9497	11188		2		10622	32259	52 1812
Kon.	1152	72336	4608	11134	1683			3878	48902	2131
Primorski svet										
Dep.	6725	122499	22925	30312	574	1556	5	22825	39733	8 4561
Stag.	2533	32986	13744	2217	546	3801	9	8678	1917	68 2006
Kon.	1964	34686	11504	8955	851	1051		2397	4919	5009
Dolenjsko-notranjski svet										
Dep.	1262	49463	3901	22525	186			4525	17556	770
Stag.	1283	57149	15813	12070	96		6	1999	25415	1750
Kon.	1713	56630	13060	4186	557			4022	32818	1987
Subpanonski svet										
Dep.	747	38483	1839	2477	1468	2312		7764	21698	925
Stag.	3123	94044	31593	23958	2658	669		3557	25430	6179
Kon.	1292	41662	3457	11155	653	260		2350	21031	2754
Ravninski svet										
Dep.	1562	56126	28837	17893	759			1429	5027	37 2144
Stag.	5665	14666	51557	34871	2361	16		4412	44884	8565
Kon.	3807	78768	29334	14826	2875		1	3751	14731	13250
Skupaj										
Dep.	14026	458340	72239	135889	3086	3868	5	54762	175769	172 12450
Stag.	15102	443184	126073	97481	7884	4492	11	34875	151045	120 21203
Kon.	11927	419834	67021	73795	7092	1311	1	28727	208491	176 33220
Alp.	5293	319552	19450	82699	1624			30277	173584	176 11742
Pred.	4086	192644	18319	39021	2852		2	20378	106662	179 5231
Prim.	11222	190171	48173	41484	1971	6408	14	33900	46569	76 11576
Dol.not.	4258	163242	32774	38781	839	6		10546	7589	4507
Subp.	5162	174189	36889	37590	4781	3241		13671	68159	9858
Ravn.	11034	281560	109728	67590	5995	16	1	9592	64642	37 23959
Skupaj	41055	1321358	265333	307165	18062	9671	17	118364	535405	468 66873

Skupaj

Tabela št. 21
POVRŠINE PO ZEMLJIŠKIH KATEGORIJAH LEPA 1961

TIP	Št.parc.	Celotna površina E.O.	Njive	Travniki	Sadovnjaki	Vinogradi	Vrtovi	Pašniki	Gozdovi	Močvirje	Nez.
Alpski svet											
Dep.	1976	137987	11806	45111	27	-	-	12611	65778	-	265
Stag.	935	45810	4393	12825	1071			5526	21112		88
Kon.	1669	135794	6711	30172	591		110	12029	77644	406	8931
Predalpski svet											
Dep.	1274	53773	4835	16986	60		71	12944	17030		185
Stag.	1143	67780	10532	11109	1043		27	10694	32770	53	150
Kon.	934	72336	6734	10487	490			6812	45885		1928
Primorski svet											
Dep.	6550	122493	24925	28249	807	1578	14	27249	33502		617
Stag.	2506	32974	14085	1920	578	4063	9	8443	1856	48	197
Kon.	2044	38262	14808	7615	834	1703	94	4915	4343		19
Dolenjsko-notranjski svet											
Dep.	1260	49463	3965	22601	188			4527	17417		76
Stag.	1177	57128	16835	11228	105	9		1970	25267		171
Kon.	1536	56611	14284	3329	420		30	5070	31634		184
Subpanonjski svet											
Dep.	727	38483	3576	2198	1022	2435	13	8561	19890		78
Stag.	2782	94051	36837	19681	2610	781	72	3463	25012		564
Kon.	1077	41662	4441	10598	1264	589	115	1988	20399		236
Ravninski svet											
Dep.	1176	56116	29203	11332	267		60	8681	4516		205
Stag.	3470	137585	51931	28298	2384	11	158	4014	45478		551
Kon.	3212	78831	32320	14734	3014	6	73	3909	15061	1	971
Skupaj	12963	458327	78310	126477	2371	4013	158	74573	158133		1429
Stag.	12013	435328	134663	85061	7791	4814	266	34110	151495	101	170
Kon.	10472	423436	79298	76935	6413	2238	422	34683	194966	407	281
Skupaj	4580	319591	22910	88108	1489		110	30166	164534	406	118
Pred.	3351	193895	22151	38582	1593		98	30450	95685	53	52
Prim.	11100	193735	53818	37784	2219	7344	117	40607	39701	48	120
Dol.not.	3973	163202	35084	37158	713	9	30	11567	74318		432
Subp.	4586	174196	44854	32477	4896	3695	200	13972	65301		980
Ravn.	7858	272532	113454	54364	5665	17	291	16604	65055	1	170
Skupaj	35448	1317151	292271	288473	16575	11065	846	143366	504594	508	594

Tabela št. 22

STRUKTURA ZEMLJIŠKIH KATEGORIJ LETA 1979 - v %

TIP	Njive	Travniki	Sadovnjaki	Vinogradi	Vrtovi	Pašniki	Gozdovi	Močvirja	Herodovitno
Alpski svet									
Dep.	7,6	33,3	0,1	-	-	8,9	48,1	-	2,0
Stag.	8,4	28,8	2,5	-	-	12,2	46,2	-	1,9
Kon.	3,7	17,3	0,3	-	-	9,1	63,5	0,1	6,0
Predalpski svet									
Dep.	7,8	31,1	0,1	-	-	10,9	47,5	0,2	2,4
Stag.	14,3	16,8	1,6	-	0,0	16,0	48,5	0,1	2,7
Kon.	6,4	15,4	2,3	-	-	5,4	67,5	-	2,9
Prinorski svet									
Dep.	18,7	24,7	0,5	1,3	0,0	18,6	32,5	0,0	3,7
Stag.	41,7	6,7	1,7	11,5	0,0	26,3	5,8	0,2	6,1
Kon.	33,2	25,8	2,5	3,0	-	6,9	14,2	-	14,4
Dolenjsko-notranjski svet									
Dep.	7,9	45,5	0,4	-	-	9,1	35,5	-	1,6
Stag.	27,7	21,1	0,2	0,0	-	3,5	44,4	-	3,1
Kon.	23,1	7,4	1,0	-	-	7,1	57,9	-	3,5
Subpanonski svet									
Dep.	4,8	6,4	3,8	6,0	-	20,2	56,4	-	2,4
Stag.	33,6	25,5	2,8	0,7	-	3,8	27,0	-	6,6
Kon.	8,3	26,8	1,6	0,6	-	5,6	50,5	-	6,6
Ravninski svet									
Dep.	51,4	31,8	1,4	-	-	2,5	0,0	0,1	3,8
Stag.	35,2	23,8	1,6	0,0	-	3,0	30,6	-	5,8
Kon.	37,2	18,8	3,7	-	0,0	4,8	18,7	-	16,8
Skupaj									
Dep.	15,8	29,7	0,7	0,8	0,0	11,9	38,4	0,0	2,7
Stag.	28,4	22,0	1,8	1,0	0,0	7,9	34,1	0,0	4,8
Kon.	16,0	17,6	1,7	0,3	0,0	6,8	49,7	0,0	7,9
Skupaj									
Alp.	6,1	25,8	0,5	-	-	9,5	54,3	0,1	3,7
Pred.	9,5	20,3	1,5	-	0,0	10,6	55,3	0,1	2,7
Prim.	25,3	21,8	1,0	3,4	0,0	17,8	24,5	0,1	6,1
Del.net.	20,1	23,8	0,5	0,0	-	6,4	46,4	-	2,8
Subp.	21,2	21,6	2,7	1,9	-	7,8	39,1	-	5,7
Ravn.	39,0	24,0	2,1	0,0	0,0	3,4	23,0	0,0	8,5
Skupaj	20,1	23,2	1,4	0,7	0,0	9,0	40,5	0,0	5,1
SR Slov.	13,4	18,5	2,3	1,1	0,1	11,5	40,9	0,0	6,2

Tabela št. 23

GIBANJE POVRŠINE ZEMLJIŠKIH KATEGORIJ MEDIZETONA 1961-1979 (v %)

TIP	Skupna površina			Intensiv.			
	K.O.	Njive	Travniki	kulture	Pašniki	Gozdovi	Neuroditno
Alpski svet							
Dep.	0,00	- 10,9	+ 1,9	0,0	- 2,1	+ 0,9	+ 4,1
Stag.	0,00	- 11,9	+ 2,7	+ 5,1	+ 5,1	+ 0,1	+ 0,9
Kon.	- 0,03	- 24,6	- 22,0	- 4,1	+ 2,5	+ 10,9	- 5,4
Predalpski svet							
Dep.	0,00	- 12,8	- 1,7	- 45,0	- 54,6	+ 49,7	- 23,6
Stag.	- 1,85	- 10,3	+ 0,7	+ 2,7	- 0,7	- 1,6	+ 19,9
Kon.	0,00	- 31,6	+ 6,2	+ 243,5	- 43,1	+ 6,6	+ 10,5
Primorski svet							
Dep.	0,00	- 8,0	+ 7,3	- 11,0	- 16,2	+ 18,6	- 26,0
Stag.	+ 0,03	- 2,4	+ 15,5	- 6,3	+ 2,8	+ 3,3	+ 2,8
Kon.	- 9,35	- 22,3	+ 17,6	- 27,7	- 51,2	+ 13,3	+ 26,8
Dolenjsko-notranjski svet							
Dep.	0,00	- 1,6	- 0,3	- 1,1	- 0,1	+ 0,8	+ 0,7
Stag.	+ 0,03	- 6,1	+ 7,5	- 10,5	+ 1,5	+ 0,6	+ 2,1
Kon.	+ 0,03	- 8,6	+ 23,7	+ 23,8	- 20,7	+ 3,7	+ 7,8
Subpanonski svet							
Dep.	0,00	- 45,8	+ 12,7	+ 8,9	- 9,3	+ 9,1	+ 17,4
Stag.	- 0,01	- 14,2	+ 21,7	- 2,5	+ 2,7	+ 1,7	+ 9,5
Kon.	0,00	- 22,2	+ 5,3	- 52,0	+ 20,6	+ 3,1	+ 16,3
Ravninski svet							
Dep.	+ 0,01	- 1,3	+ 58,5	+ 132,1	- 83,5	+ 11,3	+ 6,0
Stag.	+ 6,60	- 0,7	+ 23,2	- 6,7	+ 9,9	- 1,3	+ 61,3
Kon.	0,08	- 9,2	+ 0,6	- 7,0	- 4,0	- 2,2	+ 36,4
Skupaj							
Dep.	0,00	- 7,8	+ 7,4	+ 6,4	- 26,6	+ 11,2	- 11,7
Stag.	+ 1,80	+ 6,4	+ 14,6	- 3,8	+ 2,2	- 0,3	+ 24,6
Kon.	- 0,86	- 15,5	- 4,1	- 7,4	- 17,2	+ 6,9	+ 17,0
Skupaj							
Alpski	- 0,01	- 15,1	- 6,1	+ 1,6	+ 0,4	+ 5,5	- 2,9
Predalp.	- 0,65	- 17,3	+ 1,1	+ 68,8	- 33,1	+ 11,5	+ 1,4
Prim.	- 1,84	- 10,5	+ 9,8	- 13,3	- 16,5	+ 17,3	- 4,1
Dol.Not.	+ 0,02	- 6,6	+ 4,4	+ 12,4	- 8,8	+ 2,0	+ 4,3
Subp.	0,00	- 17,8	+ 15,7	- 8,7	- 2,2	+ 4,4	+ 12,0
Ravn.	+ 3,31	- 3,3	+ 24,3	+ 0,7	- 41,6	- 0,6	+ 40,5

SKUPAJ	+ 0,31	- 9,2	+ 6,5	- 2,6	- 17,4	+ 6,1	+ 12,3

V sendnih območjih smo ugotavljali tudi spremembe v izrabi tal v letih 1961 in 1979. Zavedamo se, da so na geodetskih upravah registrirane spremembe pomembne, a osnovni proces v spreminjanju strukture zemljiških kategorij je vsekakor mogoče izluščiti. Delež njiv se je zmanjšal v celoti za 9,2%. Ker gre pri tem za ozelenjevanje oziroma spreminjanje njiv v travnike je razumljivo povečanje travnikov za 6,5%. Vendar so bili travniki deloma podvrženi tudi ogozdovanju, zato je delež gozdov porasel za 6,1%. Prav tako je gozd praviloma zaraščal pašnike, ki so se zmanjšali za 17,4%. Za 2,6% se je zmanjšal tudi delež intenzivnih kultur, to je vinogradov, sadovnjakov in vrtov. Gre za spreminjanje v različne druge zemljiške kategorije. Na račun vseh ostalih zemljiških kategorij se je močno dvignil (za 12,3%) delež nerodovitnih tal predvsem zaradi razraščanja urbanizacije in infrastrukture.

Kratek pregled po demografskih območjih pokaže, da sta osnovna procesa v coni depopulacije ozelenjevanje in ogozdovanje, za cono stagnacije je značilno ozelenjevanje in naraščanje deleža nerodovitnih tal, za cono koncentracije ogozdovanje in urbanizacija. Delež njiv se je v obravnavanem razdobju znižal prav v vseh naravnopokrajinskih enotah, še najmanj na ravninah. Povsod razen v alpskem svetu je bilo prisotno zelenjevanje, ki pa v predalpskem in dolensko-notranjskem svetu ni bilo posebno izrazito. Najmočnejše je bilo v ravninskem in subpanonskem svetu. Čeprav se je, gledano v celoti, delež intenzivnih kultur zmanjšal, pa smo registrirali močan porast v predalpskem svetu, kjer pa gre le za majhne površine. Skupen padec je predvsem posledica zmanjšanja površin pod vinogradi, sadovnjaki in vrtovi v natičnih pokrajinah: v subpanonskem svetu in na Primorskem. Delež pašnikov se je zmanjšal zelo izrazito povsod razen v subpanonskem in alpskem svetu, kjer je stagniral. Največji padec je bil v ravninah in v predalpskem svetu, za več kot 30%. V ravninah se je nekoliko skrčil tudi obseg gozdov (za 0,6%), povsod drugje pa se je povečal. Najbolj izraziti območji ogozdovanja sta

Primorski in predalpeki svet. Zaradi kulture se je zmanjšal delež nerodovitnih tal na Primorskem in v alpskem svetu, kar za 40,5% pa se je poveča na ravninah, kar lahko označimo kot pretiran obseg razraščanja urbanih površin na najbolj plodnih površinah. Intenziteta tega procesa bi bile potrebno zmanjšati, če je že ne bi mogli povsem zaustaviti.

6. SKLEPNE MISLI

V elaboratu smo opredelili poglavitne socialno-posesetne ter prirodne elemente zemljiške strukture, še posebno z vidika njihove funkcije v oblikovanju ruralnega prostora in kmetijske izrabe tal. V ospredje stopajo kot najpomembnejši dejavniki preobrasbe: majhna velikost posesti, velika posetna razdrobljenost, velika oddaljenost parcel in določene stopaje v nagibu terena.

Pripravili smo podroben pregled dosedanjih raziskav agrarne problematike na nivoju katastrskih občin v celotni Sloveniji in ugotovili, da rezultatov zaradi kronološkega in metodološkega neskladja ne moremo koristiti neposredno.

S sondnimi analizami smo predstavili najsmotnejše potese socioekonomskega razvoja v celotnih predelih Slovenije (38 spremenljivk). Celotno republiko smo sondirali na principu prepletanja osnovnih naravno-pokrajinskih tipov: alpskega, predalpskega, primorskega, dolenjsko-notranjskega, subpanonskega in ravninskega sveta z osnovnimi demografskimi tipi, depopulacije, stagnacije in koncentracije, katere smo opredelili glede na gibanje števila prebivalstva v letih 1971, 1979. V ospredje je bila postavljena velikost posesti. Ugotovili smo, da so elementni družbenoekonomskega razvoja praviloma tesno povezani z demografskimi procesi, medtem ko so v naravnopokrajinskih enotah odstopanja. Večanje velikosti posesti vpliva na napredek pozitivno, čeprav so najvišje stopaje v razvoju dosegla gospodinjstva brez zemlje.

Za celovit razvoj, dosege modernejših produkcijskih odnosov v kmetijstvu ter povečanje kmetijske produkcije bi bilo potrebno poskrbeti za vrsto ukrepov, s katerimi bi dosegli v agrarni dejavnosti podobno produktivnost kot v drugih gospodarskih panogah.

Čeprav je naš osnovni namen pokazati na pomanjkljivosti današnje zemljiško posestne strukture, se moramo zaradi kompleksnosti problematike dotakniti tudi ostalih predlogov za izboljšanje agrarne produkcijskih odnosov.

Poskrbeti bo potrebno za skladno izvajanje zastavljenih nalog, razreševanje manj razvitih območij in odpravljanje zastarelih oblik tradicionalnega kmetijstva, obenem pa paziti, da ne bi prišlo do relativnega ali celo absolutnega nasadovanja v razvoju nekaterih območij, kjer danes še ni znakov negativnih tendenc v družbenoekonomski strukturi.

Kot najpomembnejše bi lahko opredelili naslednje ukrepe:

- povečanje zemljiškega maksimuma s današnjih 10 ha obdelovalne zemlje na vsa 20 ha v ravninskem svetu in še večje površine v hribovitih predelih,
- s konsolidacijami zagotoviti ustresnejšo zemljiško-posestno strukturo (združevanje in saokroževanje manjših parcel v večje zemljiške komplekse in ponovna delitev s zemljiško strukturo, ko omogoča modernjše oblike kmetovanja),
- s arondacijami saokroževati današnja za strojno obdelavo neprizerna ali malo primerna kmetijska zemljišča,
- s melioracijami in hidromelioracijami pridobivati nova kultivirana zemljišča,
- odtujiti zemlje vsem elementom, ki niso neposredno povezani s kmetijsko produkcijo (nekmetškemu in predvsem prostorsko dislociranemu prebivalstvu),
- preprečevati nadaljno delitev posesti,
- čimprej točno opredeliti nedotakljiva območja za kmetijsko produkcijo
- strogo varovati današnja zelo primerna in primerna zemljišča za potrebe kmetijske dejavnosti,
- zavarovati plodne kmetijske površine pred škodljivimi odtujitvenimi težnjami urbanizacije ter infrastrukture. Usmerjati obe ekspanzionistični dejavnosti na za kmetijsko dejavnost manj primerna zemljišča,

- usmerjati razvoj kmetijstva glede na prirodne pogoje v optimalno vrst kmetijske produkcije,
 - v gorskem svetu preprečevati nenaštrno zaraščanje s uvedbo ekstenzivne živinoreje,
 - s ustreznimi davčnimi olajšavami zagotoviti obstoj in nadaljevanje kmetovanja v območjih s slabšimi naravnimi pogoji ter v prometno odmaknjenih predelih (kmetije nad 600 m nadmorske višine),
 - povečati učinkovitost kmetijske infrastrukture,
 - ustrezneje organizirati in oživiti vloge sadrug oz. kooperantskih odnosov v družbeno ekonomskem razvoju (zagotovljen organiziran odkup, preskrba s umetnimi gnojili..),
 - s različnimi olajšavami omogočiti zainteresiranim modernizacije kmetijskih gospodarstev,
 - skrbeti za uvajanje modernih agratehničnih spoznanj v kmetovanje čim širšega kroga kmečke populacije,
 - skrbeti za uvajanje kmetijske mehanizacije, njeno optimalno ekonomsko izkoriščenost ter ustrezno, redno vzdrževanje,
 - vzpodbujati tržnost kmetijstva,
- sgraditi ustrezno prometno in drugo materialno - tehnično infrastrukturo (telefonsko omrežje na podeželju, izboljšanje oskrbe s elektriko - možnost uporabe vseh strojev),
- poenotiti socialni položaj kmečke delovne sile in kmečkega prebivalstva s nekmečko populacijo,
 - za preslojeno delovno silo zagotoviti v primerni oddaljenosti zadostno število in ustrezen spekter delovnih mest.

9. BIBLIOGRAFIJA

1. ADAMIČ France: Razvoj in gospodarska vloga združništva v Dobropoljah
Zbornik občine Grosuplje II. Grosuplje 1972,
str. 167-179
2. ADAMIČ France: Razvojna obdobja slovenskega združništva
Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani,
1975, 24, str. 7-20
3. AHAČIČ JANEZ: Melioracije gozdnih zemljišč v gornjem delu
Selške doline
Loški razgledi XVII, Škofja Loka 1970
4. AHAČIČ Milan: Agromogeografska analiza k.o.: Kokrica,
Prmskovo, Predalje, Britof, Suha, Rupa.
Diplomska naloga, 1955.
5. AHAČIČ Milan: Agrarno geografska analiza katastrskih občin:
Kokrica, Prmskovo, Predoslje, Britof, Suha,
Rupa. Seminarska naloga 1954.
6. ANDOLJŠEK Marija: Anketa o zasebnih kmečkih gospodarstvih
v letih 1965-1967
Ljubljana, Zaved SRS za statistiko 1969, II.str.4
7. ANDOLJŠEK Marija: Indeksi in struktura fizičnega obsega
kmetijske proizvodnje v Sloveniji
Prikazi in študije XXI (1975), str.3-13
8. BAJŽELJ Marjana: Proučitev razvoja agrarne pokrajine od leta
1825-1961 za k.o. Prepolje in Zlatoličje.
Seminarska naloga 1961.
9. BARIČ Pavel: Agrarno-geografska karakteristika k.o. Šmarje
in Račna v regionalnem okviru Grosupeljske kotline.
Diplomska naloga 1965.

10. BELEC Borut: Agrarian economy and land use in Eastern Slovenske gorice
Excursion guide and some case studies of land utilisation in Slovenia, Ljubljana 1969, str. 47-53

11. BELEC Borut: Divergenca v socialnogeografskem razvoju vinogradniške pokrajine kot element odmiranja slovenskega agrarnega prostora
Socialnogeografski aspekti socialnogeografskega raziskovanja med slovenskimi pokrajinami, Ljubljana, 1974, str. 41-52

12. BELEC Borut: Družbenogeografski razvoj Ljutomersko-ormoških goric in njihovi agrarno-strukturni tipi
Svet med Muro in Dravo, Maribor 1968

13. BELEC Borut: K metodologiji raziskav posebnih kultur na Slovenskem II. slovensko-slovaški geografski simpozij, Maribor 1978, str. 125-141

14. BELEC Borut: Ljutomersko-ormoške gorice, Agrarna geografija Maribor, Obzorja 1968, str. 8

15. BELEC Borut: Methodologischer Versuch einer regionalen Typologie von Sonderkulturen am Beispiel Sloweniens Socialnogeografski problemi obmejnih in obmejnih regij, Ljubljana 1978, str. 39-48

16. BELEC Borut: Nekaj značilnosti razvoja vinogradništva na Sotelskem in Voglajnskem v zadnjih sedemdesetih letih
Voglajnsko-Sotelska Slovenija, Ljubljana 1974, str. 97-109

17. BELEC Borut: Neki elementi semirecentnega i recentenga položaja vinogradarskih regija u Sloveniji
Zbornik IX kongresa geografa Jugoslavije,
Sarajevo 1974, str. 465-472

- BELEBELEC Borut: Pogošna i funkcijska transformacija vinogradarskih regija Slovenije
Zbornik na jugoslovenskiot simpozium za problemite na selskite naselbi i zemlje delskoto proizvodstvo,
Skopje 1972, str. 207-216

19. BELEC Borut: Posebne kulture kot dejavnik socioekonomske diferenciranosti ruralnega prostora v Mariborski regiji, Mariborsko podravje, Maribor 1979, str.93-106

20. BELEC Borut: Prispevek k zemljiško-posestni strukturi v Ljutomerško-ormoških goricah leta 1824 in 1961.
Časopis za zgodovino in narodopisje, I.1965, Maribor

21. BELEC Borut: Prostorski razvoj posebnih kultur na Slovenskem - hmeljarstvo. IGU Ljubljana, 1978.

22. BELEC Borut: Prostorski razvoj sadjarstva na Slovenskem v zadnjih sedemdesetih letih, njegovo sedanje stanje in perspektive v luči regionalno-gospodarske in regionalno-funkcionalne transformacije. I.del. Prispevek k problematiki socialnogeografskega spreminjanja Slovenske pokrajine. IGU, Ljubljana 1974.

23. BELEC Borut: Prostorski razvoj sadjarstva na Slovenskem v zadnjih sedemdesetih letih, njegovo sedanje stanje in perspektive v luči regionalno-gospodarske in regionalno-funkcionalne transformacije. II.del. Prispevek k problematiki socialnogeografskega spreminjanja slovenske pokrajine. IGU, Ljubljana 1976.

24. BELEC Borut: Prostorski razvoj sadjarstva na Slovenskem v zadnjih sedemdesetih letih
Časopis za zgodovino in narodopisje 11 (1975),
str. 90 - 141
25. BELEC Borut: Razširjenost in nekatere značilnosti družbenega vinogradništva v severovzhodni Sloveniji
Geografski obzornik XVIII (1971), 3-4, str.10-18
26. BELEC Borut: Razširjenost in nekatere značilnosti družbenega vinogradništva v Severovzhodni Sloveniji
Časopis za zgodovino in narodopisje 8 (1972)
27. BELEC Borut: Razvoj posestnih razmer in israba tal v k.o. Gresovščak. Časopis za zgodovino in narodopisje II/1966, Maribor.
28. BELEC Borut: Razvoj vinogradniških zemljišč v Sloveniji.
IGU, Ljubljana, 1972.
29. BELEC Borut: Razvoj zemljiško posestnih razmer v katastrski občini Tomaž v obdobju 1824-1961
Ormož skosi stoletja, Maribor 1973, str.158-164
30. BELEC Borut: Razvojne značilnosti slovenskega sadjarstva in njegove prostorske spremembe
Geografski obzornik XX (1974), str. 5-15
31. BELEC Borut: Socialnogeografski procesi in tipi pokrajinske transformacije v Ljutomersko-ormoških gorica
Zbornik rasprav, Maribor 1970, 8
32. BELEC Borut: Soziökonomische Gliederung von Agrarräumen West-Sloveniens aus der Sicht der Sonderkulturen
Socialnogeografski problemi obmestnih in obmejnih regij, Ljubljana, 1978, str. 172-182

33. BELEC Borut: Spreminjanje vinogradniških površin v Sloveniji v sadnjih sedemdesetih letih
Geografski simpozij o Severovzhodni Sloveniji,
Maribor 1973, str. 117-127
34. BELEC Borut: Transformacija vinorodne pokrajine vzhodnih Slovenskih gorc v luči socialno-geografskih procesov
Geografski obzornik XIV (1969), 3-4. str. 1-5
35. BELEC Borut: Die Typen der Weinbauregionen in Slowenien
Sozialgeographische Fragestellungen, Frankfurt
am Main 1976, str. 251-255
36. BELEC Borut: Vinogradništvo kot dejavnik prostorske preobrazbe v Sloveniji
Časopis za zgodovino in narodopisje 9 (1973), 1.str.
138-198
37. BELEC Borut: Zemljiško posestne razmere v Jeruzalemskih goricah leta 1824, njihov razvoj in učinek na današnjo regionalno agrarnosocialno diferenciacijo
Časopis za zgodovino in narodopisje, 1.6 (1970) sv.1.
38. BELEC Borut: Zemljiškoposestna struktura katastrskih občin Pelšivica in KOG leta 1824 in 1961
Časopis za zgodovino in narodopisje, 1968.
39. BELEC Borut: Zmanjševanje vinogradniških površin v Podravju in južnem Pomurju med leti 1896 in 1967
Geografski obzornik (1970), 3-4, str. 11-14
40. BELEC Borut: Zmanjševanje vinogradniških površin v Podravju in južnem Pomurju med leti 1896 in 1967
Zbornik PA v Mariboru 1960 - 1970, 8
Slovenske Gorice, Kozjak, Podravske in Dravinjske Gorice, Halozc

41. BELEC Borut, GENORIO Rado, KLEMENČIČ Vladimir:
Razreševanje nerazvitosti v Severovzhodni Sloveniji.
IGU, Ljubljana, 1980.
42. BEVC-FLORJANČIČ Janja: Trškogorska in Šentpeterska pokrajina.
Regionalni oris k.o. Št.Peter, Herinja vas,
Črešnjice in Ždinja vas. Diplomaska naloga 1960.
43. BIEGAJLO Wladyslaw: Z badan naduzytkowaniem ziemi we
wschodniej Slowenii - eies Belski vrh (Land
utilizatkon in Eastern Slovenia, The village
of Belski vrh)
Dokumentacija geografije 1966, 2-3
44. BIZJAK Tatjana: Geografija k.o. Podnanos in k.o. Lozice.
Diplomaska naloga 1960
45. BIZOVIČAR Anton: Razvoj kulturne pokrajine v okolici Kranja
(Črnčiše, Hrastje, Trboje in Voglje) Diplomaska
naloga 1963.
46. BIZOVIČAR Anton: Agrarna geografija k.o.Voglje, Seminarska
naloga 1961.
47. BOŽIČ Dobrana: Katastrska občina Zagrad - Seminarska naloga
1962
48. BRAČIČ Vladimir: Belski vrh - fenomen haloških goric
Časopis za zgodovino in narodopisje L.,6 (1970),
sv.1
49. BRAČIČ Vladimir: Ptujsko polje, Historično socialnogeografska
študija Maribor, Obzorja 1975, 219.str.,
Knjižna zbirka Pedagoške akademije Maribor
50. BRAČIČ Vladimir: Razvoj zemljiškoposestne strukture in
posestnolastniških odnosov v Štajerskih gorica
kot element socialnega razlikovanja.
Socialnogeografski aspekti socialnega razlikova-
nja med slovenskimi pokrajinami, Ljubljana 1974,
str. 32-40
ob primeru Jeruzalemskih goric in Haloz

51. BRAČIČ Vladimir: Razvojni problemi družbenega sektorja kmetijstva v SR Sloveniji ob primeru kmetijskega kombinata Ptuj
Časopis za zgodovino in narodopisje 8 (1972)
52. BRAČIČ Vladimir: Transformation of agrarian structure in the wine-growing Haloze
Excursion guide and some case studies of land utilization in Slovenia, Ljubljana 1969, str. 42-46
53. BRAČIČ Vladimir: Veliki vrh v vinorodnih Halozah od leta 1542 do 1977
Geografski vestnik XLIX (1977), str. 189-193
54. BREŽNIK Jože: Obrat Kmetijstvo Žalec in njegova proizvodnja
Savinjski sbornik III. Žalec 1974, str. 104-109
55. BRGLEZ Janes: K.o. Zgornja Šiška. Seminarska naloga 1964.
56. BRIŠKI Andrej: Agrarna geografija Šavrinskegagričega.
Geografski sbornik IV., Ljubljana 1956
57. BUTINAR Jože: Problemi in naloge kmetijstva v sedanjem in prihodnjem obdobju s posebnim osirom na Severovzhodno Slovenijo. Geografski simpozij o Severovzhodni Sloveniji, Maribor 1973, str. 137-149.
58. CAFUTA Janko: Agrarna analiza k.o. Tremenje pri Celju.
Seminarska naloga, 1961.
59. CEFIN-LAPAJNE Anica: Razvoj naselij in zemljišča v k.o.j Ilirska Bistrica in Trnovo. Seminarska naloga 1969.
60. COLNARIČ Jože: Perspektivni razvoj vinogradništva glede ekološkega, družbenega, ekonomskega in človeškega proizvodnega faktorja
Geografski simpozij o Severovzhodni Sloveniji, Maribor 1973, str. 128-136

61. CVETKO Ivan: Vinogradništvo ormoško-ljutomerskega področja
Ormož skosi stoletja, Maribor 1973, str. 244-260
62. ČEH Majda: Vinogradništvo v Halozah
Ptujski zbornik IV, Maribor 1975, str. 319-404
63. ČEKADA Andreja: Agrarna analiza k.o. Belovo. Seminarska
naloga 1954.
64. ČERNE Vera: Monografija k.o. Rudnik. Seminarska naloga 1956.
65. ČERTALIČ Ladislava: K.o. Sostro. Regionalni pregled.
Diplomska naloga 1960.
66. ČERTALIČ Ladislava: K.o. Sostro. Seminarska naloga 1959.
67. ČERNILEC-PUHAR Marija: Agrarna geografija področja kata-
strskih občin Stražišče, Bitnje, Fabnica, Dolganje,
Križna gora in Jošt. Diplomska naloga 1958
68. ČERNILEC-PUHAR Marija: Agrarna geografija področja katastrskih
občin Stražišče, Bitnje, Žabnica, Dolganje, Križna
gora in Jošt. Seminarska naloga 1958.
69. ČEFINA Lojze: Hmeljarstvo kot gospodarska panoga in njen
ekonomski položaj
Savinjski zbornik III. Žalec 1974, str. 171-182
70. ČUDEN Jože: Hribovsko kmetijstvo ob idrijskem primeru
Sodobno kmetijstvo, II 1969, št. 10., str. 565-569
71. ČUDEN J.-VILKO Š.: Razvoj hribovskega kmetijstva in preusme-
ritev kmetij.
Sodobno kmetijstvo II 1969, št. 1-2

72. DEBELJAK Francka: Katastrska občina Črnuše.
Diplomska naloga 1959.
73. DIVJAK Tatjana: Agrarna analiza katastrske občine Palovče.
Seminarska naloga 1959.
74. DOBROVOLJC M.-GRABNAR V-: Israba tal in zasidanost v k.o.
Ljubljana-mesto, Karlovško predmestje in
Ljubljansko predmestje. Seminarska naloga 1957.
75. DOBROVOLJC Majda: Monografija k.o. Karlovško predmestje.
Seminarska naloga 1957.
76. DOMANJKO Danilo: Monografija katastrskih občin Vižmarje in
Stanežiče. Diplomska naloga 1960.
77. FATUR Dupšan: K.o. Dobrava. Opis kart israbe tal ter ugotovitev
ob popisu hiš. Seminarska naloga 1961.
78. FORTUNA Maertina: Agrarna analiza k.o. Lanišče. j
Seminarska naloga 1957.
79. FRECE Nada: Regionalna geografija katastrskih občin Šmartno
ob Savi in Zadobrava. Diplomska naloga 1959.
80. GAMS Ivan: Pohorsko podravje. Razvoj kulturne pokrajine
"Dela 5". Inštitut za geografijo SAZU, Ljubljana
1959.
81. GERDIN Viktor: Regionalna geografija katastrskih občin Čatež,
Mali Videm, Velika Loka s posebnim poudarkom na
agrarni geografiji. Diplomska naloga, 1958.
82. GOLOB Rok: Razvoj zemljišča in naselij v k.o. Horjul in
Vrzenec. Seminarska naloga 1960.

83. GORJAN-BORKO Dragica: Stanje v k.o. Livold leta 1825 in leta 1962. Agrarna analiza. Seminarska naloga 1963.
84. ILEŠIČ-PUHAR Marija: Razvoj agrarne pokrajine v k.o. Senica in Medvode od leta 1825 do 1957. Seminarska naloga 1959.
85. ILEŠIČ Svetozar: Agrarna prenaseljenost Slovenije. Tehnika in gospodarstvo. Ljubljana 1940.
86. ILEŠIČ Svetozar: Sistemi poljske razdelitve na Slovenkem. Inštitut za geografijo SAZU. "Dela 2". Ljubljana, 1950.
87. ILEŠIČ Svetozar: Novije transformacije tradicionalnog sveskog pejzaža u Sloveniji. Zbornik za narodni život i običaje JANU. Zagreb, 1971.
88. INGOLIČ Borut: Rasporeditev kmetijskih površin in njihova izraba v Sloveniji. IGU, Ljubljana 1966.
89. INGOLIČ Borut; GAMSJA Ivan, LOVRENČAK Franc: Spreminjanje današnje vrednosti prirodnega potenciala na nekaterih primerih v SR Sloveniji. IGU I. in II. del. Ljubljana, 1970.
90. JAKOŠ Ana: Regionalni opis katastrskih občin Stična in Gorenja vas. Seminarska naloga 1958.
91. JAVORNIK Metka: Razvoj naselij in agrarnega zemljišča v k.o. Križe. Seminarska naloga 1961.
92. JEREB Olga: Agrarna analiza k.o. Sostro. Seminarska naloga 1959.
93. JEREB Olga: Podlipska dolina (k.o. Stara Vrhnika, Podlipa, de. k.o. Št. Jošt) Regionalna geografija. Diplomaska naloga 1961.

94. JERŠIČ Matjaž: Družbena geografija Blejskega kota. Doktorska disertacija. Ljubljana, 1965
95. JERŠIČ Matjaž: Proces in zakonitosti razvoja agrarnega gospodarstva na primeru gospodarsko razvite pokrajine Bistriške ravnine. IGU Ljubljana, 1966.
96. AMNIKAT Janez: Razvoj kulturne pokrajine in zemljiške strukture v k.o. Dobliče in Maplen. Seminaraska naloga 1960.
97. KERT Božidar: Socialnogeografski procesi v občini Lenart kot primer razvoja nekaterih agrarnih regij Severovzhodne Slovenije. Geographica Slovenica 2., Maribor 1973.
98. KERT Božidar: Socialnogeografska proučitev Pesniške doline s posebnim osiroma na pokrajinsko transformacijo pod vplivom hidromelioracij. IGU Ljubljana 1977.
99. KERT Božidar: Uveljavljanje družbenega sektorja kmetijstva na melioniranih površinah v Pesniški dolinäk. Mariborsko podravje, Maribor 1979.
100. KLADNIK Drago: Ocena uresničevanja sprejetih stališč o kmetijstvu in oblikovanje idejnopđitičnih ikhodišč družbeno-ekonomskega razvoja kmetijstva v naslednjem srednjeročnem obdobju. IGU, Ljubljana 1980.
101. KLADNIK Drago: Učinki potresa na primeru manj razvitega območja Breginjskega kota. Diplomaska naloga 1977.
102. KLEMENČIČ Marijan: Abandonment of agricultural land in teh phase of Transition from agrarian to industrial society. A case study of Slovenia. Transformation of rural areas, Warszawa, 1978, str. 185-192

103. KLEMENČIČ Marijan: Nekateri prostorski problemi kmetijstva v Zgornjem Posočju.
Zg.Posočje, Ljubljana 1978, str. 143-157.
104. KLEMENČIČ Marijan: Socialna in ekonomska struktura mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev na kmečkih gospodarstvih. Demografski inštitut, Raziskovalni center ekonomske fakultete univerze, 1974, Ljubljana
105. KLEMENČIČ Marijan: Socialni prelog kot indikator transformacije pokrajine v Sloveniji, IGU, Ljubljana 1974.
106. KLEMENČIČ Marijan: Socialnogeografska transformacija podeželja na primeru vzhodne Gorenjske. Socialnogeografski aspekti socialnega razlikovanja med slov.pokrajinami, Ljubljana 1974., str. 90 - 102.
107. KLEMENČIČ Marijan: Sodobni prelog v SR Sloveniji
Geografski vestnik XLVII (1975), str. 75-89.
108. KLEMENČIČ Marijan, REPOLUSK Peter: Dvolastništvo ob jugoslovansko-italjanski meji. IGU, Ljubljana 1980.
109. KLEMENČIČ Marijan, GOSAR Anton, KLEMENČIČ Vladimir, PAK Mirko, POLES Boris: Manj razvita obmejna območja Zahodne Slovenije.
IGU, Ljubljana 1980.
110. KLEMENČIČ Vladimir; JERŠIČ Matjaž: Elementi transformacije Bistriške ravnine. Kamniški zbornik, Kamnik 1967.
111. KLEMENČIČ Vladimir: Mešana delavsko-kmečka struktura kmečkih gospodinjstev in kmečkih gospodarstev v Sloveniji.
IGU, Ljubljana 1971.
112. KLEMENČIČ Vladimir: Pokrajina med Snežnikom in Slavnikom.
Inštitut za geografijo SAZU. Dela 8. Ljubljana 1959.

113. KLEMENČIČ Vladimir: Problemi mešane strukture gospodinjstev in kmečkih gospodarstev v Sloveniji. Geografski vestnik XL (1968), Ljubljana.
114. KLEMENČIČ Vladimir: Problemi mešane strukture gospodinjstev in kmečkih gospodarstev v Sloveniji. Ljubljana, Biro za regionalno in prostorsko planiranje 1969, str. 19-52. Zeleni sveski, 23.
115. KLEMENČIČ Vladimir: Raumdifferenzierung und Vielfalt der alten klassischen Agrarstruktur der Bevölkerung in Slovenien (Jugoslawien). Sozialgeographischen Probleme Südosteuropas, Kallmünz (Regensburg), 1973, str. 53-61.
116. KLEMENČIČ Vladimir: Razvoj kmetijstva v prostoru SR Slovenije Gradivo za študij predmetov geografije prebivalstva in geografije podeželje II.del, Lj.1974, str. 153-169.
117. KLEMENČIČ Vladimir: Regionalni procesi in kmetijstvo Slovenije, Ljubljana 1965.j Teorija in praksa, 1965, št.4, str. 604-614.
118. KLEMENČIČ Vladimir: The land utilization and the agrarian economic systems of the cadastrarian parish of Sečavljje Excursion guide and some case studies of land utilization in Slovenia, Ljubljana 1969, str. 73-77.
119. KNAFELC Milena: Agrarna analiza k.o. Sp.Hoče. Seminarska naloga 1959.
120. KNOL Ana: Letni pregled kmetijstva 1978, Zavod SR Slovenije za statistiko, 153.

121. KOKOLE Vladimir, KOKOLE Vera: Urbanizacija podeželja v Sloveniji. Geografski vestnik XLI. Ljubljana 1969.
122. KOLBEZEN Marko: Monografija k.o. Stožice. Seminarska naloga 1956.
123. KOLENIK Emil: Agrarno-geografska analiza vasi v k.o. Trbovlje. Seminarska naloga 1954.
124. KORBAN Jože: K.O. Ormož. Seminarska naloga 1971.
125. KORBAN Jože/ Transformacija agrarne pokrajine na primeru k.o. Prišenci in k.o. Vodnaci. Diplomaska naloga 1973.
126. KOSOVEL Magda: Geografski razvoj k.o. Črnače v zadnjem desetletju. Seminarska naloga 1970.
127. KOŠAK Jelka: Razvoj naselja in zemljišča v k.o. Polhovica pri Šentjerneju. Seminarska naloga 1961.
128. KRAJNIK-ŽVAN Katica: Geografski razvoj k.o. Dogoše po letu 1961. Seminarska naloga 1975.
129. KRANJC Andrej: Kraški svet Kočevskega polja in israba njegovih tal. Geografski zbornik XIII (1972)., str. 129-195.
130. KRAPEŽ Alja: K-O- Tehzanje in Bukovžlak. Seminarska naloga, 1962.
131. KRIŠELJ Milan: Agrarno geografska analiza katastrske občine Visoko. Diplomaska naloga 1966.
132. KRIŽNAR Naško+ Ovčje planine v porečju Zgornje Soče 1973. Planinski vestnik LXXIV(1974), 5.str.241-245.

133. KUHAR Franc: K.O.Martjanci Primerjava agrarne pokrajine od leta 1860 do danes. Seminarska naloga 1967.
134. KUNAVER Jurij: Proizvodnja in usmerjanje škofjeloških kmetij. Loški rasgledi XXIII, V Škofji Loki 1976, str. 117-122.
135. LAH Avguštin: Ljubljansko barje, problemi urejevanja in gospodarskega izkoriščanja v obdobju 1945-1961, "Dela 9". Inštitut za geografijo SAZU, Ljubljana 1965.
136. LAVRENCIČ Doloresa: Izraba tal v Sloveniji. Seminarska naloga 1948.
137. LEBAN Vladimir: Nanos. Geografski vestnik XXII. Ljubljana, 1950.
138. LEVSTEK Jože: Agrarna analiza k.o. Velike Lašče in Ulovka. Seminarska naloga 1959.
139. LEVSTEK Jože: Rasvojne tendence sodobnega sadmarštva v svetu in pri nas. Zbornik Biotehniške fakultete univerze v Ljubljani, 1975, 24, str. 63-91.
140. LOBE-DIDOVEC Mateja: Transformacija Suhe Krajine na primeru katastrskih občin Zagradec in Voločna vas. Diplomaska naloga, 1976.
141. LOGONDER Silvester: Geografske in družbene spremembe v vaseh okoli Starega vrha. Loški rasgledi XXII, Škofja Loka 1975, str. 108-122.
142. LOJK Jože: Agrarna geografija k.o. Gradec. Podzemlje in Prinostek. Seminarska naloga 1959.

143. LOZAR Vida: Geografska agrarna zemljišča k.o. Vrtovin, Delo, Gojače, Seminarska naloga 1961.
144. LUŽEVIČ Marjan: Geografski razvoj v k.o. Teharje s posebnim poudarkom na naselje Teharje. Diplomaska naloga, 1973.
145. MALI Ina: Rast naselij in transformacija agrarnega področja k.o. Šempeter v Savinjski dolini. Seminarska naloga, 1972.
146. MALOVRH Cene: Analiza gospodarsko prostorske strukture individualnih kmetijskih obratov različnih agrarnih predelov Slovenije. IGU, Ljubljana 1971.
147. MARN Stane: Dejavniki spreminjanja vinogradniške pokrajine na Trški gori.
Geografski obzornik XXII (1975), 1-2, str.7-11.
148. MAROLT Jože: Gospodarske in demografske transformacije v k.o. Bele vode, Šentvid in Zavodnje. Seminarska naloga 1967.
149. MAROLT Jože: Hribovske kmetije v zahodnem delu Saleške doline. Celjski zbornik, 1969-70, Celje 1970, 8
150. MASTNAK Ciril: Kaj je pokazala študija v stanji in razvojnih možnostih zasebnega kmetijstva v občini Nova Gorica. Srečanja št. 20, 1969.
151. MAVRI Božena: Geografska zemljišča in naselja k.o. Podlipa. Diplomaska naloga, 1964.
152. MAURI Božena: Katastrski občini Šmartno v Rani dolini in Brezovo. Seminarska naloga 1961.

153. MEDVED Jakob: Die Marktrichtung der Landwirtschaft in Slovenien. Sozialgeographische Fragestellungen. Frankfurt am Main 1976. str. 195-199.
154. MEDVED Jakob: Gospodarske razmere gorskih kmetij na Košenjaku. Čas za zgod. in narod. 1968, 4.
155. MEDVED Jakob: Iskorištavanje zemljišta u Sloveniji 1969 godine. Zbornik na jugoslovenskiot simpoziumu za problemite za selskote naselbi i zemjodelskoto proizvodstvo, Skopje 1962, str. 179-187.
156. MEDVED Jakob: Israba zemljišč in tršna usmerjenost kmetijstva v SRS leta 1969. Geografski vestnik XLV (1973), str. 3-19.
157. MEDVED Jakob: Katastrska občina Ojstrica. Ljubljana 1967.
158. MEDVED Jakob: Koroško kmetijstvo. Koroška in koroški Slovenci, MB 1971.
159. MEDVED Jakob: Methodology of studying the agricultural geographical aspects of mountainous areas. Transformation of rural areas Warszawa 1978, str. 165-171.
160. MEDVED Jakob: Nekateri značilnosti v razvoju slovenskega kmetijstva. Str. 7 - 8. Sodobno kmetijstvo, leto III. 1970, št.1,2.
161. MEDVED Jakob: Nekateri elementi za prostorsko načrtovanje kmetijstva v SRS. Gradivo za študij predmetov Geografija prebivalstva in Geografija podeželja V.del. Ljubljana 1974, str. 170-219.

162. MEDVED Jakob: O geografskem proučevanju slovenske podeželjske pokrajine.
Geografski vestnik XLIV (1972), str. 91-113
163. MEDVED Jakob: Osnovne značilnosti kmetijstva v občini Šentjur pri Celju in Šmarje pri Jelšah.
Vogelajnsko-Sotelska Slovenija,
Ljubljana 1974, str. 111-123
164. MEDVED Jakob: Problematika agrarnih področij Haloh in Dravskega polja. IGU, Ljubljana, 1964.
165. MEDVED Jakob: Razvoj tržne usmerjenosti kmetijstva v SR Sloveniji med leti 1969-1974.
Geografski vestnik XLIX (1977) str. 173-181.
166. MEDVED Jakob: Sights and outlooks of studies on agrarian landscape. Regional geography, Moskva 1976, str. 304-307.
167. MEDVED Jakob: Spremembe v izrabi zemljišča in preslajanje kmečkega prebivalstva v Sloveniji v zadnjih dveh desetletjih. Geografski vestnik XLII (1970)
168. MEDVED Jakob: Spreminjanje agrarnega gospodarstva v gorskem svetu ob primeru Meškiške doline. Geografski vestnik XXXIII. Ljubljana 1965.
169. MEDVED Jakob: Tipi in smeri spreminjanja izrabe zemljišča v Pohorskem Podravju.
Časopis za zgodovino in narodopisje.
Ljubljana 6 (1970) Zv.1.
170. MEDVED Jakob: The types of the changes in the land use in the S.R.Slovenia. Agricultural typology and agricultural settlements, Szeged (1972), str. 253-264.

171. MEDVED Jakob: Tržna usmerjenost kmetijstva v SR Sloveniji v letu 1974. IGHU Ljubljana 1976.
172. MEDVED Jakob: Upliv veličine poljoprivrednog gozdinjstva na preobražaj pokrajine.
Zbornik na VIII kongres na geograf.od SFRJ, Skopje 1968.
173. MEDVED Jakob: Usmerjenost kmetijstva v severovzhodni Sloveniji.
MB, 1973, str. 43-51.
174. MEDVED Jakob: Usmerjenost poljoprivrede na tržiču u Sloveniji 1969. godine.
Zbornik IX kongresa geografa Jugoslavije, Sarajevo 1974, str. 455-463.
175. MEDVED Jakob: Uvod v metodologijo agrarno geografskega proučevanja pokrajine. IGU, Ljubljana, 1967.
176. MEDVED Jakob: Vpliv socialnih dejavnikov za izrabo zemljišča. Socialnogeografski aspekti socialnega razlikovanja med slovenskimi pokrajinami.
Ljubljana 1974, str. 20-31.
177. MEDVED Jakob; Ivan GAMS: Ojstrica nad Dravogradom.
(Primer preobrazbe gorskega kraja zaradi prevrednotenja naravnih in družbenih razmerij)
Geografski vestnik XL (1978).
178. MEJAC Irena: Razvoj kmečkega naselja in agrarne pokrajine v k.o. Tunjice.
Semnarska naloga 1962.
179. MELIK Anton: Kmetiska naselja na Slovenskem.
Geografski vestnik IX. Ljubljana 1933.

180. MELIK Anton: Planine v Julijskih Alpah. Delo Inštituta za geografijo SAZU I. Ljubljana, 1950.
181. MERČUN Stanislava: Razvoj naselja in zemljišča v katastrski občini Podgorje od 1.1825-1960. Seminarska naloga 1962.
182. MEZE Drago: Hribovske kmetije in kmečki turizem. Turist.vestnik 1968, 2.
183. MEZE Drago: Hribovske kmetije v vzhodnem delu Gornje Savinjske doline. Geografski zbornik XI (1969).
184. MEZE Drago: Osnovne smernice za geografsko proučevanje hribovskih kmetij na Slovenskem. Geografski vestnik LII(1980), Str. 143-157.
185. MEZE Drago: Samotne kmetije na Solčavskem. Geografski zbornik SAZU VIII. Ljubljana, 1963.
186. MEZE Drago: Samotne kmetije v Lučki pokrajini. Geografski zbornik SAZU IX. Ljubljana, 1965.
187. MIHELIČ Draga: Agrarna analiza k.o. Goriča vas. Seminarska naloga 1959.
188. MIKL-PSENICA Karla: Deagrarizacija in urbanizacija k.o. Jamna in K.o. Blaguš. Diplomaska naloga 1971.
189. MIKLAVČič Stanja: Geografija doline Rečice pri Laškem. Transformacija pokrajine pod vplivom spremembe funkcije. Diplomaska naloga 1976.
190. MIR Bojan: Katastrska občina Ježica. Diplomaska naloga 1957.
191. MIR Bojan: Katastrska občina Ježica. Izraba tal 1955 in 1956. Seminarska naloga 1957.

192. MORAVEC Marica: Agrarna analiza vasi v Beli krajini. K.o. Semič, Češnjavec, Sodjš vrh in Blatnik. Seminaraska naloga 1960.
193. NAPAST Stanislav: K.o.Cirkovce. Seminaraska naloga 1970.
194. NATEK Milan: Kmetijsko prebivalstvo v SR Sloveniji glede na zemljiško-posestne razmere. Geografski vestnik, XLVIII. Ljubljana, 1976.
195. NATEK Milan: Nekatero družbenogeografske značilnosti v razvoju hmeljarskega območja Spod.Savinjske doline. Celjski zbornik 1975-1976, Celje 1977, str.187-208.
196. NATEK Milan: Nekatero družbenogeografske značilnosti v spreminjanju zemljiških kategorij (na primeru katastrske občine Podvin v Savinjski dolini) Geografski vestnik XLIX (1977), str. 203-209.
197. NATEK Milan: Neki geografski aspekti povleratne deagrarizacije u privredno razvijenim oblastima na primeru poljoprivredne razvijene Dolne Savinske doline. Zbornik X jubilarnog kongresa geografa Jugoslavije, Geog. 1977, str. 328-333.
198. NATEK Milan: Socio-economic changes in the broop-growing region of the Spod.Savinjska dolina (Lower Savinja valley) Transformation of rural areas, Warszawa 1978, str. 172-184.
199. NATEK Milan: Vpliv industrializacije na agrarno pokrajino v Velenjski kotlini. Zgod.časopis XXV (1971), 3-4.
200. NOSE Marija: Katastrska občina Ostrožno. Seminaraska naloga 1961.

201. OBAL Julijana: Agrarna geografija k.o. Čikeška vas, Motvarjevci in Vučja Gomila. Diplomaska naloga, 1959.
202. OBAL Julijana: Agrarna geografija k.o. Čikeške vasi, Motvarjevci in Vučje Gomile. Seminaraska naloga, 1959.
203. OBRAN Breda: Razvoj agrarne pokrajine in agrarnega zemljišča v k.o. Zgornja Polskava in k.o. Spodnja Polskava. Seminaraska naloga, 1960.
204. OGRIN Dušan: Kmetijska zemlja in urbanizacija. Spominski zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, III. Ljubljana 1967, str. 14-18.
205. OKRAJŠEK Mira: Gospodarska izraba zemljišča v k.o. Stara Vrhnika. Diplomaska naloga 1949.
206. OKRAJŠEK Mira: Razvoj agrarne pokrajine k.o. Spodnje Rivniče. Seminaraska naloga 1961.
207. OLAS Ludvik: Dvolastništvo - dejavnik v razvoju Prekmurja kot obmejne regije. Geografski vestnik XLVIII (1976), str. 141-155.
208. PALČIČ Anton: K.o. Višnja gora. Seminaraska naloga 1961.
209. PAK Mirko: Agrarna analiza k.o. Črešnjevci, Vrhloga, Sp. Nova vas. Seminaraska naloga, 1959.
210. PAK Mirko: Transformation of agrarian structure in cadastrisan parish Zg. Jablane in Zgornje Dravsko polje. Excursion guide and some case studies of land utilization in Slovenia, Ljubljana 1959, str. 39-41.
211. PEČEK Jolanda: Geografska podoba katastrske občine Martjanci. Diplomaska naloga 1974.

212. PEPELIN Andrej: Današnje naloge združništva v Sloveniji.
Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.
1975, 24. str. 93-101.
213. PETERLE Lojze: Geografski opis porometno odmaknjenega agrarnega območja na primeru katastrske občine Jelševce.
Diplomska naloga 1975.
214. PETRIČ Ivanka: Geografski razvoj Loškega potoka. Diplomska naloga 1977.
215. PIRI Ivo: Preobrazba gorskega sezonsko pastirsko poseljenega slovenskega etničnega področja zunaj SR Slovenije.
Raziskovalna naloga, Inštitut za geografijo univerze v Ljubljani, Ljubljana 1977.
216. PLANINA Franc: Vprašanja hribovskih kmetij.
Plan.vestnik Ljubljana 70 (1970), 6
217. PLUT Dušan: Belekransko vinogradništvo.
Sodobno kmetijstvo, letnik 7 (1974), 11
218. PLUT Dušan: Koprsko primorje in njegova valorizacija za kmetijstvo in turizem.
Magistrska naloga, Ljubljana 1976.
219. PODKORITNIK Dobruška: K.o. Škofja vas.
Seminarska naloga 1961.
220. PODOBNIKAR Marjan: Komasacija: raziskava najboljših možnosti.
Inštitut geodetskega zavoda SRS, Ljubljana 1976.
221. POLAJNAR Stanke: Dolina Kokre.
Geografski vestnik XXVII-XXVIII. Ljubljana 1955-1956
222. PONIEVAR Breda: Geografski opis severnega območja Trbovelj s katastrskimi občinami Knezdol in SV.Marko.
Diplomska naloga 1965.

223. **POTUŠEK Dora:** Proučitev agrarne pokrajine k.o. Loka pri Zidanem mostu v k.o. Ohroglice. Seminaraska naloga 1961.
224. **PRETNAR Miroslav:** Geografija k.o. Kropa. Seminaraska naloga 1967
225. **Prosterski problemi kmetijstva v občini Slovenska Bistrica. Rezultati anketiranja kmečkih gospodarstev.**
226. **PSUNDER Erika:** Katastrski občini Tacen in Šmartno pod Šmarno goro. Diplomaska naloga, 1956.
227. **PUGELJ Bogdan:** Razvoj zasebnega kmetijstva v letih 1965-1971. Savinjski zbornik III, Žalec 1974, str. 126-134.
228. **RAKITNIKOV A.N.:** On Method of studies of a gricultural Utilization of Land. Geographica Slovenica 4., Ljubljana, 1975.
229. **RAZPOTHNIK Slava:** K.o. Sp.Hudinja. Seminaraska naloga 1961.
230. **ROTAR Janes:** Družbena preobrasba kmetijstva v treh pokrajinskih enotah. Siti in laški Slovenci, MB 1969, 8.
231. **ROŽMAN Bogomira:** Tuhinjska dolina. Družbeno geografske spremembe s podobno analizo k.o. Šmartno in naselja Pšajnovica. Diplomaska naloga 1970.
232. **RUDOLF Danila:** Geografska podoba gozdnatih Haloz s posebnim osirom na rasseljevanje in raskroj kulturne pokrajine na primeru k.o. Kočice in k.o. Titež. Diplomaska naloga 1973.
233. **RUPNIK Stane:** Spremembe obsega in sestave zemljišč v občini Škofja Loka v obdobju 1938-1978. Loški razgledi 1979, str. 127-136.

234. **RUS Angelca:** Suha krajina - geografski opis.
Diplomska naloga 1977.
235. **ŠMERDELJ Vera:** Razvoj zemljišča in naselja k.o. Kražak.
Seminarska naloga, 1960.
236. **SOJAR Mile:** Notranje razmere in stanje zasebnega kmetijstva.
Zbornik občine Grosuplje VIII. Grosuplje 1976,
str. 45 - 51.
237. **ŠORE Anton:** Nekateri problemi v procesu deagrarisacije
prebivalstva in naselij v celjski občini.
Celjski zbornik 1969-70, Celje 1970, 8.
238. **ŠREBOTNJAK Marija:** K.o. Medlog. Seminarska naloga 1961.
239. **STARC Maks:** Agrarna geografija k.o. Dolenja vas.
Seminarska naloga, 1961.
240. **ŠTELE Franc:** Agrarna analiza k.o. Borovnica.
Seminarska naloga, 1961.
241. **STRITAR Albin:** Israba tal v spodnjem delu Gorenjskih ravnin.
Geografski vestnik XLIII (1971).
242. **ŠTUPIČA Majda:** Agrarna analiza k.o. Javor in k.o. Lipoglav.
Seminarska naloga, 1959.
243. **SUNČIČ Franc:** Prostorsko planiranje in problematika zaraščanja
kmetijskih zemljišč.
Informativni bilten XIII (1979), 4-5, 24-29.
244. **SVEČNIK Janez:** Proučitev razvoja agrarne pokrajine od leta
1825 do danes za k.o. Rače in Fran.
Seminarska naloga, 1962.
245. **ŠEBEK Živko:** Geografski opis k.o. Stefanski vrh in
Globočice. Diplomska naloga 1968.

246. ŠILIH Ferdo: Narodni viri in izraba tal v Svečinskih goricah.
Geografski obzornik XIX (1972), 1.str. 10-18.
247. ŠINKOVEC Kristina: Proučitev razvoja agrarne pokrajine na
področju katastrskih občin Kamnik in Preserje od
leta 1825 - 1959. Seminarska naloga 1959.
248. ŠKERJANC Karel: Agrarno-geografska analiza k.o. Dol, Dolsko,
Kleše, Podgora, Vinje.
Seminarska naloga 1957.
249. ŠKORJANC Jože: Geografija Črnovniške planote.
Diplomska naloga 1976.
250. ŠMALJČELJ Ivan, Jože BUFINAR: Pregled na kmetijstvo v okolici
Ptuja, Petovio - Ptuj 69 - 1969, MB 1969.
251. STELE Tomaž: Agrarna geografija k.o. Studenec.
Seminarska naloga 1961.
252. ŠTERN Vilko: Sodobne težnje v agrarnem razvoju v svetu in
pri nas.
Ekonomska revija X. Ljubljana, 1975.
253. ŠTERN Vilko, Tine MASTNAK: Problemi in prognoze razvojnih
možnosti kmetijstva v Sloveniji.
Spominski zbornik Biotehniške fakultete Univerze
v Ljubljani, III., Ljubljana 1967, str.26-31.
254. Študije o kmetijskikizrabi tal v treh vase Jugoslavije.
Geografski vestnik XXXIV. Ljubljana, 1963.
255. ŠUŠTERŠIČ Irena: Geografski opis katastrskih občin
Brezovica in Log.
Diplomska naloga, 1961.
256. TAVČAR Darja: K.o.Šenčur.
Seminarska naloga, 1966.

257. TITL Julij: Socialnogeografski problemi na Koprskem podeželju. Koper, 1965.
258. TOMŠE-JUŠIN Jožica: Geografija katastrske občine Čatež ob Savi. Diplomaska naloga, 1970.
259. TRILAR Valentin: Regionalna geografija k.o. Šenčur, Voklo, Luče, Srednja vas, Hrastje, Prebraševo, Čenčure in Haje. Seminaraska naloga, 1955.
260. TYSZKIEWICZ Wiesława: Z badan nad uzytkowaniem Ziemi we wschodniej Slovenii wies Goričak (Land utilization in Eastern Slovenia. The village Goričak) Dokumentacija geogr.: 1966, 2-3.
261. URŠIČ Stane: Tolminsko kmetijstvo in prizadevanja kmetijske pospeševalne službe. Tolminski zbornik 1975, Tolmin 1975, str. 457-468.
262. VADNAL Angela; ANDOLŠEK Marija: Kmetijska proizvodnja v SRS v letih 1958-1968. Prikazi in študije L.XVI (1970), št. 7-8.
263. VERBIČ Bogomira: Geografski razvoj k.o. Zaplana. Diplomaska naloga, 19671.
264. VERTOT Petronela: Geografija Trebnjega z okolico. Diplomaska naloga, 1974.
265. VINTAR Breda: Agrarna geografija k.o. Polšnik, Konjšica in Velika Gobe, Seminaraska naloga, 1975.
266. VINTAR Marta: Geografska transformacija Vrtojbe. Diplomaska naloga, 1980.
267. VOJVODA Metod: Najnovejše spremembe v planskem gospodarstvu slov.Alp. Geografski vestnik XLII (1970).

268. VOJVODA Metod: Problematika planinskega gospodarstva v Slovenskih Alpah.
Geografski obzornik XVI (1969), 3-4, str.12-14.
269. VOJVODA Metod: The land utilisation in alpine region of Bohinj. Israba tal v vzhodno-srednje evropskih deželah, Ljubljana 1975, str. 115-118.
270. VOJVODA Metod; Ludvik TONČIČ: Preobrazba gorskega pastirsko poseljenega področja Slovenije.
Inštitut za geografije universe v Ljubljani, Ljubljana, 1975.
271. VOJVODA Metod; Ludvik TONČIČ: Wandlungen der Almwirtschaft in den slowenischen Alpen in letzten Jahrzehnt.
Sociogeogr.problemi obmestnin in obmājnih regij. Ljubljana 1978, 165-171.
272. VOLK Silva: Agrarna analiza katastrskih občin Horjul, Vrzenec, Zaklanec, Šentjošt in Žažar.
Diplomska naloga, 1959.
273. VOLK Silva: Agrarna analiza k.o. Horjul, Vrzenec, Zaklanec, Šentjošt in Žažar. Seminarska naloga 1961.
274. VRIŠER Igor: Goriška Brda, Gospodarska geografija.
Geografski zbornik SAZU II. Ljubljana, 1954.
275. VRIŠER Igor: Sistemi agrarnega iskorišćanja tal v Sloveniji. Ekonomska revija.
Ljubljana, 1967.
276. ZAJC Josipina: Geografski opis k.o. Dobunje in Podmolnik.
Seminarska naloga 1957.
277. ZAKŠEK Miro: K.o. Kozjane. Primer področja odmiranja.
Seminarska naloga 1973.

278. ZELENSKA Alžbeta: Kulturne terasy ako nagometvorny element Koperskeje oblasti.
279. ZGONIK Mavricij: Proces deagrarisacije v Dravski dolini in njena prostorska razširjenost.
Geogr.obzo. XVI (1969), 3-3, str. 6-11.
280. ZGONIK Mavricij: Proces deagrarisacije v hribovitih območjih Dravske doline. Siti in lačni Slovenci.
Maribor, 1969.
281. ZGONIK Mavricij: Spreminjanje israbe tal kot element preobrasbe pokrajine v Dravski dolini. Doktorska disertacija. Maribor, 1970.
282. ZGONIK Mavricij: Vloga državne meje v gospodarsko populacijskem rasvoju ter spreminjanju israbe tal v obmejnem podravskem hribovitem svetu. Geografski simpozij v SV Sloveniji. Maribor 1973.
283. ZOBEC Milka: Razvoj geografske strukture v k.o. Dolenja vas in del k.o. Sv.Gregor (občina Ribnica).
Diplomska naloga, 1971.
284. ZUPANČIČ Zlata: Agrarna geografija k.o.Levec in k.o. Retroče.
Seminarska naloga, 1959.
285. ŽAGAR Marjan: Agrarna analiza k.o. Komene, Šentjur, Grobelno, Tratna, Bodrež in Platimovec. Seminarska naloga, 1956.
286. ŽAGAR Marjan: Kozjansko. Gospodarsko geografska problematika. Geografski zbornik X, Ljubljana 1967.
287. ŽNIDARŠIČ Zvenka: Geografska transformacija področja k.o. Dobrave pri Ljubljani.
Diplomska naloga 1967.

288. ŽNIDARŠIČ Vida: K.o. Košnica.
Seminarska naloga, 1961.
289. ŽUNTA Ivan: Opuščanje in zaraščanje kmetijskih zemljišč
s vidika prenosa v gošč. Informativni bilten
XIII (1979), Ljubljana.
290. NEZNAN AVTOR: Agrarna geografija k.o. Krška vas.
Seminarska naloga.

10. SEZNAM TABEL

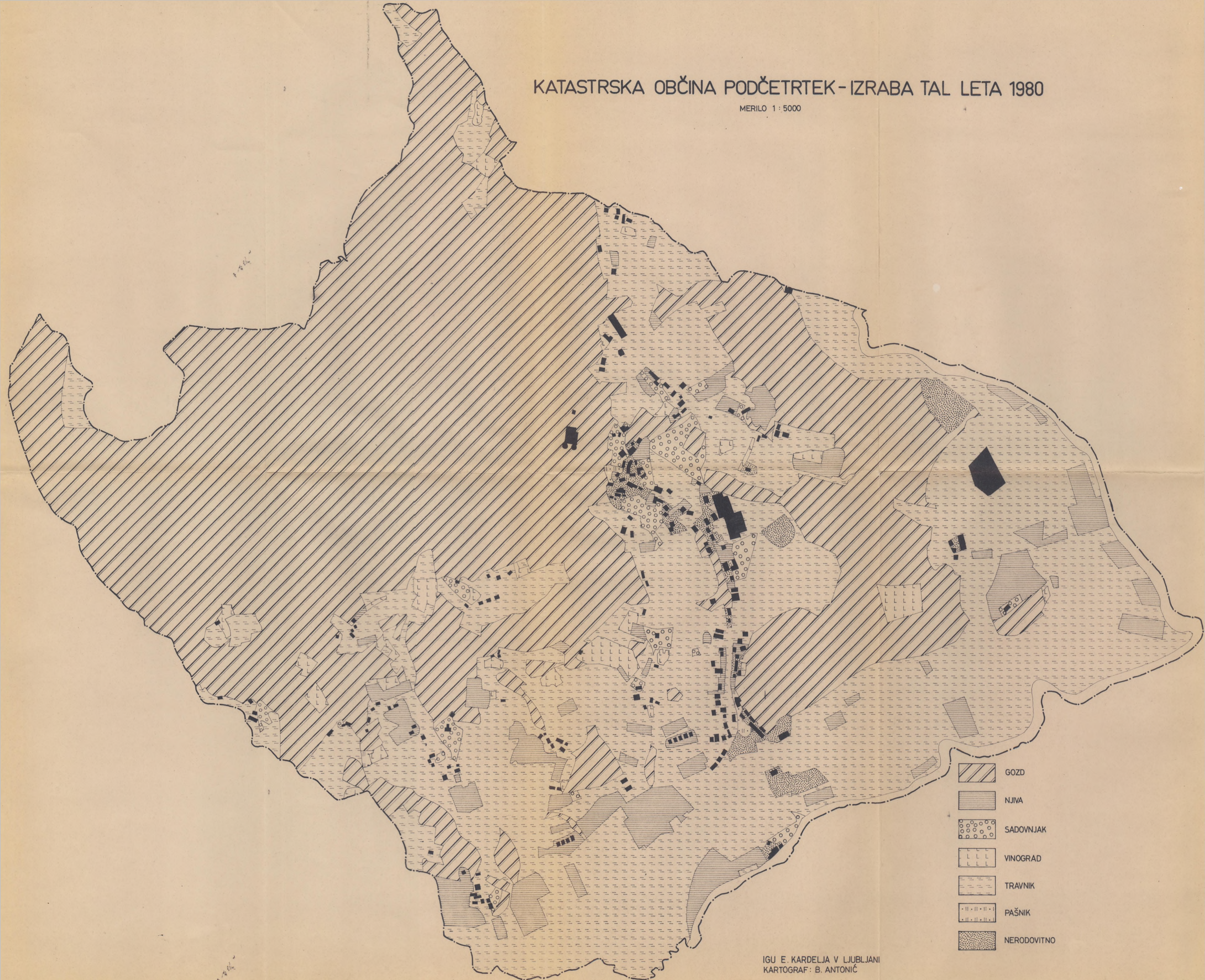
1. Gibanje števila prebivalcev in delež anketiranih gospodinjstev v izbranih katastrskih občinah
2. Delež anketiranih gospodinjstev (po stanju iz leta 1971)
3. Deleži prebivalstva po posameznih proučevanih območjih (leta 1979)
4. Površinski deleži posameznih proučevanih območij (leta 1979)
5. Pregled vseh računalniške obdelanih parametrov s vidika prepletenosti s najpomembnejšimi elementi raziskave
6. Starostna struktura v komparativnih območjih
7. Delež žensk v fertilni dobi
8. Izobrazbena struktura v komparativnih območjih
9. Gibanje števila prebivalstva v obdobju 1953 - 1979
10. Gibanje števila prebivalstva v obdobju 1971 - 1979
11. Stopnja aktivnosti prebivalstva leta 1971
12. Aktivni po spolu leta 1971
13. Delež kmečkoga in delež aktivnega kmečkoga prebivalstva leta 1971
14. Struktura velikosti zemljiške posesti leta 1980
15. Struktura gospodinjstev po številu parcel leta 1980
16. Povprečna velikost parcele v proučevanih območjih leta 1979
17. Povprečna velikost parcele v proučevanih območjih leta 1961
18. Enanjševanje povprečne velikosti parcel v proučevanih območjih med letoma 1961 - 1979.
19. Intenzivnost israbe kmetijske površine leta 1980
20. Površine po zemljiških kategorijah leta 1979
21. Površine po zemljiških kategorijah leta 1979
22. Struktura zemljiških kategorij leta 1979
23. Gibanje površine zemljiških kategorij med letoma 1961 - 1979.

11. SEZNAM KART

1. Dosedanje raziskave agrarnega značaja na nivoju katastrskih občin v Sloveniji
2. Katastrska občina Gorica - izraba tal leta 1980
3. Katastrska občina Podčetrtek - izraba tal leta 1980
4. Katastrska občina Tomlje - izraba tal leta 1980
5. Katastrska občina Videm - Dobropolje - izraba tal leta 1980
6. Katastrska občina Labinje - izraba tal leta 1980

KATASTRSKA OBČINA PODČETRTEK - IZRABA TAL LETA 1980

MERILO 1 : 5000

- GOZD
- NJIVA
- SADOVNJAK
- VINOGRAD
- TRAVNIK
- PAŠNIK
- NERODOVITNO

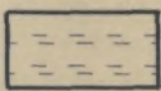
IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI
KARTOGRAF: B. ANTONIČ

KATASTRSKA OBČINA LABINJE - IZRABA TAL LETA 1980

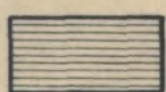
MERILO 1 : 10 000

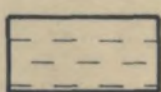
GOZD

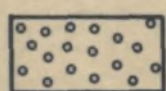
TRAVNIK

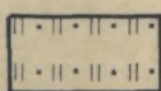
NJIVA

SENOŽET

SADOVNJAK

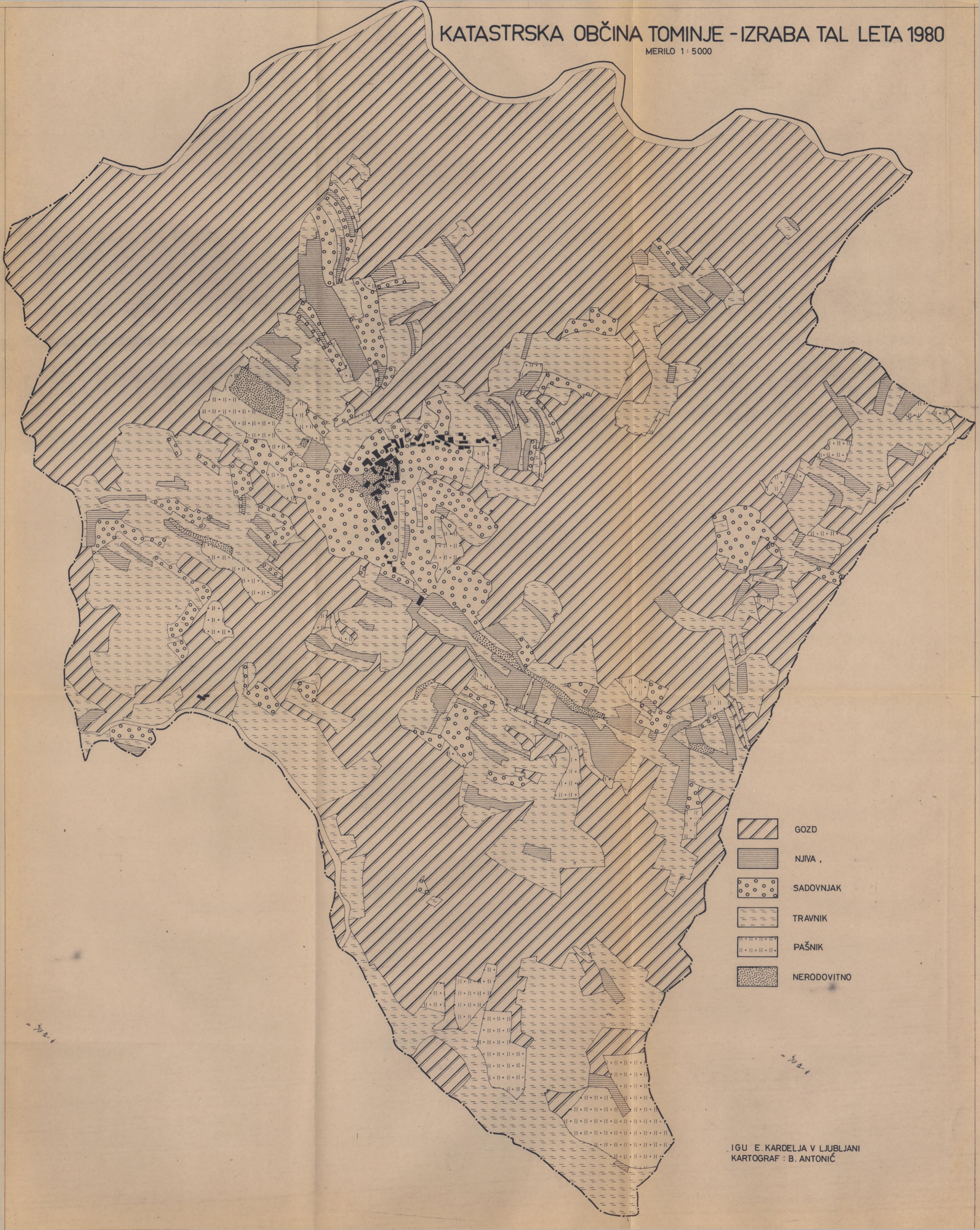

PAŠNIK

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI
KARTOGRAF: B ANTONIĆ

KATASTRSKA OBČINA TOMINJE - IZRABA TAL LETA 1980

MERILO 1 : 5000

- GOZD
- NJIVA
- SADOVNJAK
- TRAVNIK
- PAŠNIK
- NERODOVITNO

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI
KARTOGRAF : B. ANTONIČ

KATASTRSKA OBČINA VIDEM - DOBREPOLJE - IZRABA TAL LETA 1980

MERILO 1 : 5000

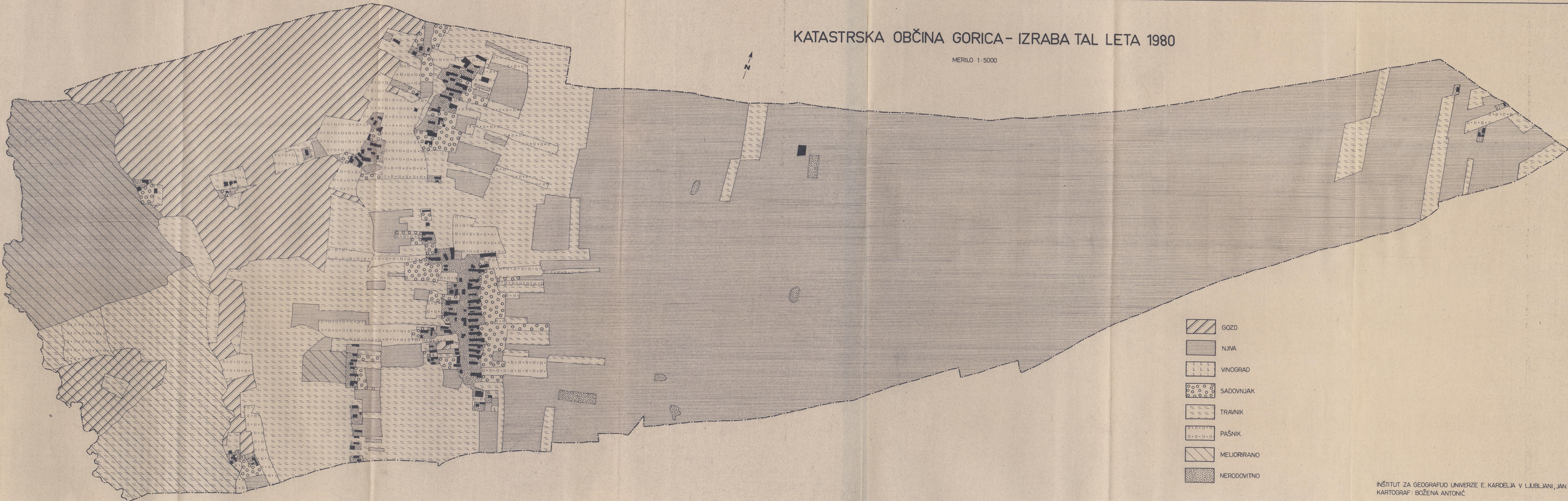
- GOZD
- NJIVA
- SADOVNJAK
- TRAVNIK
- PAŠNIK
- NERODOVITNO

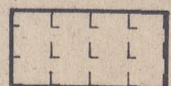
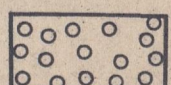
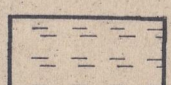
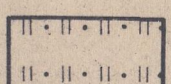
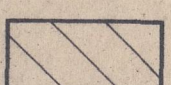

DOSEDANJE RAZISKAVE AGRARNEGA ZNAČAJA NA NIVOJU KATASTRSKIH OBČIN V SLOVENIJI

KATASTRSKA OBČINA GORICA - IZRABA TAL LETA 1980

MERILO 1:5000

- GOZD
- NJIVA
- VINOGRAD
- SADOVNJAK
- TRAVNIK
- PAŠNIK
- MELIORIRANO
- NERODOVITNO